

KÄTKETTY MAISEMA

Arkitieto lähiympäristön kohtaamisessa

Laura Puolamäki

TURUN
YLIOPISTO

KÄTKETTY MAISEMA

Arkitieto lähiympäristön kohtaamisessa

Laura Puolamäki

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Maisemantutkimus
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Työn ohjaajat

Professori Maunu Häyrynen
Turun yliopisto

Yliopistonlehtori Simo Laakkonen
Turun yliopisto

Yliopistotutkija Päivi Granö
Turun yliopisto

Tarkastajat

FT Johanna Enqvist
Helsingin yliopisto

FT, dosentti Katriina Soini
Luonnonvarakeskus

Vastaväittäjä

Professori Sirpa Tani
Helsingin yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-7952-3 (Painettu)
ISBN 978-951-29-7930-1 (Sähköinen)
ISSN 0082-6995 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3205 (Verkojulkaisu/Online)
Painosalama Oy, Turku, Suomi 2020

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma

Maisemantutkimus

PUOLAMÄKI, LAURA: Kätkeyty maisema. Arkitieto lähiympäristön kohtaamisessa

Väitöskirja, 185 s.

Historian, kulttuurin ja taidentutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Helmikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Tutkimukseni lähtökohtana on oletamus kahdella eri tavalla kertyvän tiedon kautta erilaisiin kehyksiin asettuvasta maisemasta. Keskityn tässä työssä tutkimaan kätkeytyksi maisemaksi kutsumaani osaa siitä. Olen lähestynyt aihetta viiden tutkimusartikkelin kautta, joissa kysyn, miten eri-ikäiset ja erilaisissa ympäristöissä asuvat ihmiset rakentavat ympäristösuhdettaan, millaista maisemaan liittyvää tietoa heille kertyy ja miten he kerryttämänsä tiedon kautta kiinnittyvät maisemaan. Tähän työhön sisältyvissä tapaus-tutkimuksissa maisemaan liittyvää tietoa tarkastellaan toimijaryhmien avulla. Maiseman lähtökohtana työssäni on relationaalinen toimijaverkostoihin perustuva maisema. Yhteenveto-osassa käsittelen tutkimustuloksieni pohjalta kätkeyty maiseman elementtejä, kätkeyty maiseman sisältämää tietoa ja sen merkitystä.

Tutkimustulosteni pohjalta rakentuvaan kätkeytyyn maisemaan sisältyy kolme tasoa. Kotimaisema rakentuu henkilökohtaisen ympäristösuhteen ja omakohtaisten kokemusten kautta arkisessa ja toistuvassa kohtaamisessa tutun ympäristön kanssa. Kotimaisemaan liittyy tunnepitoinen ja toiminnallinen suhde ympäristöön. Jaettu maisema on relationaalinen ja toiminnallinen tila; se rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa maisemassa toimivien ihmisten välillä. Jaettuun maisemaan liittyy tunnepitoisen ja toiminnallisen suhtautumisen lisäksi halu toimia yhteiseksi koetun ympäristön puolesta. Lumottu maisema rakentuu maisemassa toimivien ihmisten yhteisen kulttuurin kautta. Se sisältää sekä kotimaiseman että jaetun maiseman piirteitä.

Kätkeyty maiseman käsite avaa mahdollisuuksia hahmottaa paremmin maisemaan liittyvien inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välisiä vuorovaikutussuhteita ja niiden muovaamia ilmiöitä. Kätkeyty maisema tuo näkyviin uutta tietoa ja uusia näkökulmia paikallisesta arjen maisemasta. Uusien näkökulmien avulla voimme löytää sellaisia tutkimuskysymyksiä, joita ilman paikallista tietoa emme osaisi etsiä. Tämän tutkimuksen perusteella toimijaverkostopohjainen näkökulma sopii hyvin kätkeyty maiseman tutkimiseen. Kätkeyty maiseman vuorovaikutussuhteet ovat välillä hyvin henkilökohtaisia, alati muuttuvia, arvaamattomia ja osin toisiinsa kytkeytyneitä. Toimijaverkostoissa rakentuva maisema on siis ennen kaikkea vuorovaikutuksen maisema, jonka voi tavoittaa vain ihmisten arkiseen maisemaan ja vuorovaikutukseen syntyvien tutkimusmenetelmien avulla.

AVAINSANAT: relationaalinen maisema; ympäristösuhde; toimijaverkosto; maisemakäsitys

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Humanities
School of History, Culture and Arts Studies
The Degree Programme in Cultural Production and Landscape Studies
Landscape Research
LAURA PUOLAMÄKI: HIDDEN LANDSCAPE
Local knowledge in encounters with everyday environment
Doctoral Dissertation, 185 pp.
Doctoral Programme in History, Culture and Arts Studies (Juno)
February 2020

ABSTRACT

The starting point for this research is a hypothesis of two different ways to frame a landscape, based on two different ways to collect information. This thesis focusses on how local knowledge frames the landscape and results in a term coined by the author as 'hidden landscape'. The subject of 'hidden landscape' was studied through five research articles, answering questions on how people from different age groups, operating in different environments, build their environmental relationship; how they collect information about the landscape and how they connect with the landscape through that knowledge. In the case studies included in this thesis, knowledge is explored through actor groups. Landscape is understood as relational landscape, based on actor networks. The results from these case studies conclude with a discussion about the elements of knowledge possessed in this hidden landscape. It further explains the meaning of this hidden landscape revealed in the research.

The hidden landscape found in this research consists of three levels — home landscape, built on personal environmental relationship and personal experiences in repetitive everyday encounters within a familiar environment. The home landscape also includes the emotional and practical relationship with the environment. The second element, the shared landscape is a relational and practical space, which is built-in social interaction between the people sharing that landscape. The shared landscape additionally includes a will to act for the emotional and practical relationship with the environment. The third, the enchanted landscape, is built on the shared culture of the people in the environment.

The notion of hidden landscapes opens up possibilities to understand and perceive inter-relations between the human and non-human actors in the landscape and phenomena shaped by those inter-relations. The hidden landscape reveals new knowledge and new viewpoints about the local everyday environment. With these new viewpoints, we can find new research questions, which we could not search for without that local knowledge. Based on this research, a viewpoint based on actor networks is highly suitable for the research of relational landscape. Inter-relations in this hidden landscape are sometimes very personal, ever-changing, unpredictable and partially connected. A landscape, built on actor networks, is primarily a landscape of interaction. It can be reached only by methods, which immerse in everyday landscape and interaction.

KEYWORDS: relational landscape; environmental relationship; actor-network; landscape conception

Kiitokset

Tämä väitöskirjatyö on ollut pitkä ja itsekäs projekti, jonka olen tehnyt oman kiinnostukseni ja uteliaisuuteni vuoksi. Se ei olisi kuitenkaan koskaan voinut syntyä ilman lukemattomien ihmisten apua.

Nyt on aika lausua kiitokset. Kiitän kaikkia teitä, jotka olette jakaneet kanssani maisemaan liittyvää paikallista tietoa. Olen päässyt sisään koteihinne ja koulujenne luokkahuoneisiin. Olette vieneet minut ulos omille maille, yhteiseen maisemaan, kyliinne ja kaupunginosiinne. Olette luottaneet siihen, että käsittelen ja jaan teidän minulle antamaanne tietoa luottamuksella ja kunnioituksella. Toivottavasti olen ollut sen arvoinen.

Erityiskiitoksen ansaitsette te, Maunu Häyrynen, Simo Laakkonen ja Päivi Granö, jotka olette sinnikkäästi ohjanneet työtäni. Samalla tavoin kiitän esitarkastajiani Johanna Enqvistiä ja Katriina Soinia paneutumisesta työhöni. Palautteenne ansiosta käsikirjoitus tarkentui merkittävästi. Kiitän myös Sirpa Tania lupautumisesta vastaväittäjäkseni.

Riina Haanpää, Eeva Karhunen ja Eeva Raike ovat kirjoittaneet kanssani tähän työhön sisältyviä tutkimusartikkeleita. Yhteistyömme on ollut kaikin tavoin antoisaa ja sujuvaa. Olen iloinen ystävydestämme.

Akateeminen kotini, Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma, on tarjonnut vuosien ajan minulle opista, tuesta, työstä, tutkijan työtiloista ja -välineistä sekä vertaistuesta rakennetun turvaverkon. Se on tullut tarpeeseen.

Olen saanut kerättyä tutkimusaineistoani sekä työssäni, että Suomen kulttuurirahaston Satakunnan rahaston (Teresia Lönnströmin rahasto) ja Satakunnan korkeakoulusäätiön myöntämien apurahojen turvin. Tutkimusartikkelit kirjoitin vähitellen työni ohessa, mutta väitöskirjan yhteenveto-osion valmistumisessa rahoituksen merkitys oli ratkaiseva. Työni loppuunsaattamisessa minua tukivat Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahasto (Aili ja Erkki Tuulosen rahasto) sekä Turun yliopiston tohtoriohjelma Juno. Sain keskittyä kirjoittamiseen Turun yliopistosäätiön ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tartossa käyttööni tarjoamien tutkijaresidenssipaikojen avulla.

Kiitoksensa ansaitsevat myös perheeni ja ystäväni. He ovat vuosien varrella ymmärtäneet olla kyselemättä turhia päättymättömältä näyttäneestä projektistani. Työ ottaa aikansa.

Panelian Peltovaarassa 12.12.2019

Laura Puolamäki

Sisällys

Kiitokset.....	5
Osajulkaisuluettelo.....	10
1 Johdanto	11
1.1 Eräs mieleenpainuva opetus	11
1.2 Tarttuva maisema.....	12
2 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	13
2.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymys.....	13
2.2 Kohti kätkeytyä maisemaa	18
2.3 Toimijaryhmät oppaina maisemassa	20
2.4 Teoreettiset lähtökohdat.....	21
2.4.1 Relationaalinen maisema	21
2.4.2 Kokemalla omakohtainen maisema	22
2.4.3 Maiseman arvostukset.....	23
2.4.4 Kehystetty maisema	25
2.4.5 Maisemakäsitykset.....	28
2.4.6 Toimijaverkostot maisemaa rakentamassa.....	32
3 Tutkimuksen esittely	34
3.1 Aineiston keruumenetelmät	34
3.2 Tutkimusaineisto	35
3.3 Tutkimusaineiston analysointi.....	37
3.4 Tutkimuksen sisältö.....	38
3.4.1 Siirtyvä tieto.....	39
3.4.2 Tutuksi koettu maisema.....	39
3.4.3 Omaksi otettu kaupunki.....	40
3.4.4 Joesta ammennettua kiintymystä	41
3.4.5 Lumouksella kehystetyt käytännöt.....	42
4 Tulosten esittely	44
4.1 Maiseman tarttumapinnat.....	44
4.2 Kotimaisena	45
4.3 Jaettu maisema.....	46
4.4 Lumottu maisema.....	50

5 Päätelmät	53
5.1 Kätketyn maiseman elementit	53
5.2 Kätketyn maiseman sisältämä tieto	54
5.3 Kätketyn maiseman merkitys.....	56
5.4 Vuorovaikutuksen maisema	59
Lähteet.....	63
Alkuperäisjulkaisut.....	69

Taulukkuuettelo

Taulukko 1.	Artikkelikohtaiset tutkimuskysymykset, maisemakäsitteet ja käyttämäni menetelmät.....	34
Taulukko 2.	Tutkimuksessa haastatellut toimijaryhmät, haastateltujen ihmisten lukumäärä, haastattelupaikka ja -aika, tallennuksen säilytyspaikka ja käytetty paikkatietoalusta.....	35

Kuvioluettelo

Kuvio 1.	Näkyvä maisema rakentuu virallistetun ja kätkeyty maisema paikallisen tiedon kehyksessä	15
Kuvio 2.	Virallistunut tieto sisältää enemmän normatiivisen informaation N kuin disnormatiivisen informaation D kautta rakentunutta tietoa. Paikallinen tieto taas sisältää enemmän disnormatiivisen informaation D kuin normatiivisen informaation N kautta rakentunutta tietoa. Tiedon kenttien leikkauspisteessä sijaitsee välittävä tila V, jossa kertyneet tiedot voivat kohdata ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.....	16
Kuvio 3.	Tarkastelemani maisema sisältää kolme tasoa: kotimaiseman, jaetun maiseman ja lumotun maiseman.	19
Kuvio 4.	Kätkeyty maiseman yleiskuva.....	53
Kuvio 5.	Kätkeyty maiseman sisältämän tiedon neljä lajia.....	54
Kuvio 6.	Paikallisen tiedon sisältämää erityistä tietoa tätä tutkimusta varten kerättyssä aineistossa.....	55
Kuvio 7.	Tämän tutkimuksen menetelmien avulla kerättiin tietoa kahdesta maisemakehikosta. Vuorovaikutus kahden maiseman kehikon ja niihin liittyvän virallistuneen tiedon ja paikallisen tiedon välillä tapahtui tutkimuksen välityksellä. Oma asemani tässä työssä sijoittuu tutkimuksen kenttään, jossa roolini oli toimia välittäjänä.....	60

Kuvaluettelo

Kuva 1.	Tonttukuningattaren kotikivi läpinäkyvän sermin takana Reykholtin kylässä.....	51
Kuva 2.	Kansanperinne, maatalous ja matkailu ovat yhtäläisiä muutosvoimia lumotussa maisemassa. Etualalla näkyy golfkenttää, sen takana muoviin käärittyjä rehupaaleja ja takana olevan rinteen laella yleisesti tunnetut tonttukivet Galgi ja Reynikstekkur, jotka on merkitty paikannimirekisteriin	52

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa perustuu seuraaviin alkuperäisjulkaisuihin, joihin viitataan tekstissä roomalaisilla numeroilla I–V.

- I Puolamäki, Laura & Raike, Eeva 2009. Kotimaisema, peritty kulttuuriympäristö. Teoksessa: Grahn, Maarit ja Häyrynen, Maunu (toim.): *Kulttuurituotanto. Kehykset, käytäntö ja prosessit*. SKS, Tietolipas 230, Helsinki, 215–235.
- II Puolamäki, Laura 2017. Tracing Cultural Landscape Values of Children with Participatory Geographic Information System. *European Countryside* 9:2, 375–396.
- III Haanpää, Riina, Puolamäki, Laura & Karhunen, Eeva 2018. Local Conservation and Perceptions of Heritage in the Old Rauma World Heritage Site. *International Journal of Heritage Studies* 25:8, 837–855.
- IV Haanpää, Riina, Puolamäki, Laura & Raike, Eeva 2017. Eurajoen muuttuvat arvot. Teoksessa: Outi Fingerroos, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Lundgren (toim.): *Yhteiskuntaetnologia*. SKS, Tietolipas 255, Helsinki, 240–264.
- V Puolamäki, Laura 2012. Individual Views and Shared Landscape of Folklore in Reykholtstal, Iceland. *European Countryside* 4:2, 162–178.

Artikkelien käyttöön väitöskirjan osajulkaisuina on saatu kustantajien lupa.

1 Johdanto

1.1 Eräs mieleenpainuva opetus

Marraskuussa 2014 järjestin Rauman Freinet-koululla työpajan kerätäkseni tutkimusaineistoa lasten maisemakäsityksistä. Muiden työpajojeni tapaan tälläkin kerralla kunkin oppilaan tehtävänä oli kirjoittaa ensin lyhyt kuvaus heille tärkeästä paikasta Raumalla ja sen jälkeen yhdessä luokkatoveriensä kanssa merkitä paikat kartalle.

Yksi oppilas nimesi tärkeimmäksi paikakseen kaupungin keskiaikaisen kirkon, Pyhän Ristin kirkon. Oletin ensin pelkän karttamerkinnän perusteella, että valinta perustui perheen todennäköiseen tapaan käydä säännöllisesti kirkossa. Näin ei kuitenkaan ollut. Valinta perustui oppilaan peliharrastukseen. Hänen suosikkipelinsä oli tuohon aikaan lasten ja nuorten suosiossa ollut Clash of Clans -niminen tietokonepeli. Pelissä kirkot ovat paikkoja, joiden alla pelin menestyksekkääseen kulkuun liittyvät ns. ley-linjat kulkevat. Pyhän Ristin kirkko edustikin hänelle pelimaailmasta tuttua ja tärkeätä kohdetta maisemassa. Koska en itse harrasta tietokonepelejä, en olisi edes osannut kirjoittaa oikein sanaa ley-linja ilman oppilaiden opastusta. En olisi myöskään tavoittanut tätä erityislaatuista digitaalisen pelikulttuurin kautta kehystettyä maisemaa miltään osin ilman oppilaiden apua. Sen sijaan olisin tulkinut kyseisen oppilaan kanssani jakaman erityisen tiedon aivan väärin oman maisemakäsitykseni valossa. Näin 11-vuotias oppilas murensi kahdella lauseella asiantuntijuuteni ja asetti minut oppijan asemaan.

Tämä ja monet muut vastaavat kokemukset ovat saanut minut miettimään sitä, miten erilaisia asioita ihmiset lukevat maisemasta. Edellä kertomassani tapauksessa kansainvälisesti menestyneen ja pörssiin listautuneen pelialan yrityksen maisemakonsepti ilmestyi (minulle) yllättäen lasten maisemaa tarkastelemaan työpajaani. Vaikka en omien tietojeni avulla voinut ymmärtää kaikkia minulle sinä päivänä maisemasta kerrottuja asioita, ne olivat todellisia ja merkityksellisiä oppilaille. Minulle heidän maisemansa pysyi pieniä välähdyksiä lukuun ottamatta kätkeytyä.

1.2 Tarttuva maisema

Olen työskennellyt pitkään ihmisen ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen parissa, enimmäkseen ympäristökasvatukseen ja kulttuuriympäristöihin liittyvissä tehtävissä, joista onnekseni suurin osa on sisältänyt rakastamaani kenttätyötä runsain mitoin. Tuo kenttätyö on kuljettanut minua Selkämerelle ja sen saaristoon, jokien varsille ja pelloille, lukuisiin kahvipöytiin maalaiskylissä ja kaupungeissa, vinyt mukanaan kouluihin ja pensaikkojen keskelle kätkeytyneiden kivijalkojen äärelle ja ajassa taaksepäin esihistoriaan saakka. Kenttätyökokemuksilleni on ollut ominaista aina tarpeellisten villasukkien, saappaiden ja selkärepun lisäksi lukuisat kohtaamiset lasten ja aikuisten kanssa. Näiden kohtaamisten aikana minuun on tehnyt lähtemättömän vaikutuksen se tiedon määrä, joka ihmisille on kertynyt heidän arkisissa kohtaamisissaan oman ympäristönsä kanssa. Päästyäni osalliseksi tästä paikallisesta tiedosta on oma tutkimukseen, raportteihin ja inventointitietoihin perustuva ymmärrykseni kulloinkin tarkastelun kohteena olevasta maisemasta syventynyt ja asettunut usein aivan uuteen sosiokulttuuriseen yhteyteensä. Niin maisema itsessään kuin siihen liittyneet tiedot ja tunteet ovat tarttuneet myös minuun uudella tavalla. Näiden mieleenpainuvien kokemusten myötä minua alkoi yhä enemmän kiinnostaa paikallisen tiedon kautta rakentuva maisema ja ihmisten tapa kiinnittyä siihen. Päätin selvittää asiaa tarkemmin.

2 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

2.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymys

Tutkimuskysymykseni keskittyy maisemaan liittyvään tietoon. Olen lähestynyt aihetta tutkimusartikkelien kautta, joissa kysyn, miten eri-ikäiset ja erilaisissa ympäristöissä asuvat ihmiset rakentavat arkipäivässä maisemakäsittään, millaista maisemaan liittyvää paikallista tietoa heillä on ja miten he kyseisen tiedon kautta kiinnittyvät maisemaan. Haluan näin selvittää, miten maisemäkäsitys muodostuu paikallisen tiedon kehyksessä. Lisäksi haluan selvittää, miten paikallinen tieto voisi täydentää virallistuneen tiedon muovaamaa maisemäkäsitystä.

Tutkimuksen lähtökohtana on oletamus kahdella eri tavalla kertyvän tiedon kautta erilaisiin kehyksiin asettuvasta maisemasta (Kuvio 1). Näkyväksi kutsumani maisema syntyy, kun se kehystetään sitä koskevilla menettelyillä, laeilla, sopimuksilla ja ohjelmilla sekä niiden laatimista ja noudattamista tukevalla tiedolla. *Näkyvän maiseman* rakentava tieto on joko vapaasti tai rajoitetusti tavoitettavissa erilaisissa julkisissa aineistoissa. Asettuessaan näihin kehyksiin tieto tulee näkyville suunnitelmien, ohjeistusten, asiakirjojen, tutkimuksen ja viestinnän myötä, jolloin se samalla *virallistuu* (ks. sivu 29 sekä Hänninen ja muut 2006: 3-4). Virallistuneen tiedon kehukseen asettuva tieto synnyttää näkyvän maiseman.

Keskityn tässä työssä tutkimaan kätkeyksi maisemaksi kutsumaani osaa maisemakokonaisuudesta. *Kätkeyty maisema* syntyy, kun se kehystetään paikallisella tiedolla. Paikallisella tiedolla tarkoitan tässä tieteenulkoista tietoa, joka on muiden kuin tutkijoiden, eli tieteenulkoisten toimijoiden hallussa (Koskinen 2018). Paikallinen tieto voi sisältää myös toiseksi tiedoksi kutsuttua tietoa (Hänninen ja muut 2006: 4–5), johon sekoittuu tieteen sisällä tuotettua tietoa (Yli-Pelkonen ja Kohl 2005: 4, ks. myös alaluku 2.4.3). Kätkeytyn maiseman kehyksessä maisemäkäsitystä rakennetaan jatkuvasti yhdistämällä tällä tavoin erilaisten tietoteoreettisten perustusten kautta tuotettua tietoa ja henkilökohtaisia empiirisiä havaintoja maisemasta (Valkonen ja Valkonen 2019). Kätkeytyn maiseman kehukseen asettuva tietokin tulee toisinaan näkyville julkisen keskustelun tai tutkimuksen myötä. Se jää kuitenkin helposti irralliseksi virallistuneesta tiedosta muuttuvan, vaihtelevasti ilmaistun ja yhteismitattoman luonteensa vuoksi. Tämän seurauksena esimerkiksi viranomaistyössä suuri osa

maisemaan liittyvästä tiedosta jää käyttämättä, jolloin päätöksenteon pohjana toimiva maisemakäsityksemme jää vaillinaiseksi.

Sekä virallistunut tieto että paikallinen tieto sisältävät propositionaaliseksi tiedoksi kutsuttua tietoa maisemasta (Lammenranta 1993: 72–74). Lammenranta kuvaa tiedon olevan samaa kuin tosi ja oikeutettu uskomus (Lammenranta 1993: 79). Oikeutus uskoa jonkin tiedon olevan tosi voidaan perustella esimerkiksi kumoutumattomuusteorian avulla. Kumoutumattomuusteorian mukaan uskomus totuuteen on oikeutettu, kunnes jokin uusi tieto kumoaa aikaisemman uskomuksen. Kumoutumattomuusteorian mukaan tieto voi siis olla tosi niin kauan kuin tiedossamme ei ole mitään sitä kumoavaa tietoa. Tietomme totuudellisuuden varmistamiseksi on siis huomioitava että tarkasteltavasta asiasta saatavissa olevat erilaiset tiedot, kuten maisemaan liittyvä virallistunut tieto ja paikallinen tieto, eivät kumoa toisiaan. (Lammenranta 1993: 94–97).

Kumoutumattomuusteorian lisäksi tiedon totuudellisuutta voidaan koetella relevanssin kautta. Maisemaan liittyy monia oikeutettuja uskomuksia, jotka eivät välttämättä perustu totuuteen. Ne siis esitetään tietona ja ne vaikuttavat maisemakäsityksemme, mutta ne eivät ole tosia. Tällaisten tietojen seulomiseksi ja totuudellisuuden tavoittamiseksi tarvitsemme kykyä erottaa tarjolla olevista tiedoista todet ja epätodet tiedot varsinaisen tiedon löytämiseksi. Tällaista erottelua kutsutaan paikalliseksi, lokaaliksi luotettavuudeksi. Jotta voimme olla oikeutettuja uskomaan tiedon olevan tosi, lokaali luotettavuus tulee varmistaa globaalilla luotettavuudella. Globaalia luotettavuutta arvioidaan vertaamalla lokaalin luotettavuuden perusteella todeksi arvioitua tietoa muihin tiedossa oleviin ja tarkasteltavaa kysymystä koskeviin todeksi uskottuihin tietoihin. (Lammenranta 1993: 110–114). Voisimme siis saavuttaa laajan ja tietoon perustuvan käsityksen tarkastelun kohteena olevasta maisemasta vertaamalla keskenään kaikkea hallussamme olevaa tietoa, sekä virallistunutta että paikallista tietoa. Osa tiedosta saattaa tässä prosessissa osoittautua epätodeksi, mutta sillä on silti vaikutusta maisemakäsityksen muodostumiseen (ks. 2.4.2, 2.4.3, 2.4.5). Tiedon tarkoitus on paitsi vahvistaa käsitystämme esimerkiksi maisemasta, myös edistää informaation jakamista ihmisten välillä (Lammenranta 1993: 125). Informaatiota jakamalla maisemasta eri tavoin keretyneet tiedot voidaan muuttaa yhteiseksi voimavaraksi (ks. Kuvio 2). Tässä prosessissa myös epätodella tiedolla on merkitystä; se auttaa ymmärtämään erilaisten maisemakäsitysten muodostumista ja ihmisten toimimista maisemassa (ks. 2.4.4 ja 2.4.5).

Maisemaan liittyvät päätökset pyritään yleensä perustelemaan tiedollisella oikeutuksella. Tiedollinen oikeutus on sidoksissa totuuteen. Edellisessä kappaleessa esitellyn kumoutumattomuusteorian sekä lokaalin ja globaalien luotettavuuden jälkiä seuraamalla päädytään siihen, että totuutta pitää arvioida jatkuvasti suhteessa maisemaan; jokin uusi tieto saattaa muuttaa aikaisemmin totuutena pitämäämme tietoa toiseksi. Maisemaan liittyvät moninaiset inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat sekä toimijoiden väliset suhteet tuottavat jatkuvasti maisemaa koskevaa tietoa. Sen vuoksi

on oletettavaa, että tiedon totuudellisuus muuttuu ajan myötä. (Ks. 2.3.6). Koherenssiteorian mukaan todeksi uskottua tietoa voi korjata vähitellen (Lammenranta 1993: 131–136). Voimme siis korjata maisemakäsitystämme jos jokin siihen liittyvä todeksi uskottu tieto osoittautuu epätodeksi tai saamme uutta tietoa, jonka voimme uskoa olevan tosi. Näin toimien meidän on mahdollista muodostaa laaja maisemakäsitys ja ylläpitää sitä muuttuvan tiedon valossa. Laaja maisemakäsitys rakentuu rinnakkaisten tietoteoreettisten mallien kautta ja kokoaa yhteen erilaiset tiedot.

Kuvio 1. Näkyvä maisema rakentuu virallistetun ja kätkeyty maisema paikallisen tiedon kehksessä. Työssä olevat kuvat ja taulukot ovat tekijän omia.

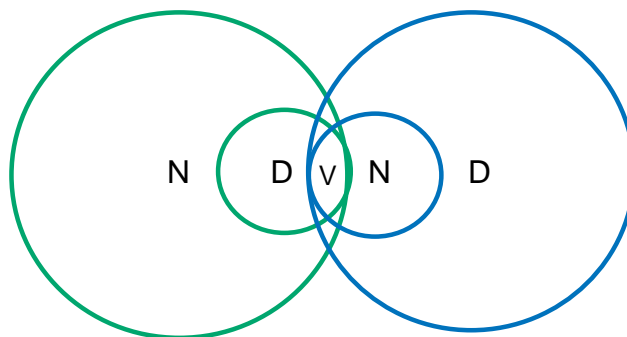
Tutkimukseni liittyy keskusteluun maisemakäsityksen rakentumisen tavoista. Haluan tuoda työlläni tähän keskusteluun mukaan kohtaamani ihmiset, joiden arkeen kulloinkin tarkasteltavana oleva maisema kietoutuu. Haluan myös nostaa esille heidän hallussaan olevan paikallisen tiedon merkityksen ja mahdollisuudet kahdessa erilaisessa kehksessä rakentuneen, mutta laajaa ymmärrystä tavoittelevan maisemakäsityksen muodostamiseksi.

Vaikka esitän maiseman rakentuvan kahdessa erillisessä kehksessä, virallistuneen tiedon ja paikallisen tiedon kautta, en kuitenkaan esitä näiden kehysten välillä vallitsevan vastakkainasettelua tai arvojärjestyä. En siis tahdo korostaa tai väheksyä kumpaakaan tiedon kertymisen tapaa tai niiden pohjalta rakentuvaa maisemakäsitystä. Sen sijaan haluan löytää mahdollisuuksia tietojen vuorovaikutukselle.

Informaatikko, tietokirjailija Ari Haasio on tutkinut tiedonhankintaa ja tietoverkkoja. Haasion (2015) mukaan informaatio voidaan nähdä prosessiksi, joka muotoilee vastaanottamamme datan tiedoksi omassa henkilökohtaisessa kontekstissämme. Henkilökohtainen kontekstimme rakentuu niiden arvojen ja normien varaan, jotka ohjaavat toimintaamme. Tieto on siis oman arvomaailmamme ja toimintaympäristömme lävitse

tulkittua informaatiota. Näin ajatellen informaatio on yläkäsite ja tieto sen alakäsitteenä tarkoittaa tarkempaa perusteltavuuteen ja totuudenmukaisuuteen liittyvää vaatimusta. Haasio on jakanut sosiaalisesti vetäytyneitä henkilöitä koskevassa väitöstutkimuksessaan informaation käsitteen edelleen normatiiviseksi informaatioksi ja disnormatiiviseksi informaatioksi muun muassa niihin johtavien tiedonhankinnan kontekstin ja tapojen sekä informaation luonteen, välittäjätahon ja lähteiden mukaisesti. Normatiivinen informaatio rakentuu Haasion mukaan yhteisen ja yhteiskunnan vahvistamien normien mukaisiin tiedonlähteisiin ja tiedonhankinnan tapoihin perustuen. Disnormatiivinen informaatio taas rakentuu yhteisen normin ulkopuolella, kuten Haasion tutkimuksessaan esittämien keskustelukanavien ja vaihtoehtoisten verkkojen parissa, ja sen tuottama tietokin jaetaan näissä vaihtoehtoisissa verkoissa. (Haasio 2015).

Kuviossa 1 kuvaamani näkyvä ja kätkeyty maisema rakentuvat myös normatiivisen ja disnormatiivisen information synnyttämän tiedon kautta. Näkyvän maiseman kehyksessä pyritään tietoon, joka on mahdollisimman yleispätevää, vertailtavaa, yhteismitallista, yhdenmukaista ja joko todeksi tai epätodeksi arvioitavissa olevaa. Tällä tavoin kertynyt tieto mukautuu normiemme kautta esimerkiksi läpinäkyvyyttä, tasavertaisuutta ja arvioitavuutta tavoittelevaan viranomaistyöhön. Kätkeyty maiseman kehyksessä prosessoidaan tietoa, joka on moniäänistä, epämääräistä, paikallista, kulttuuriin sitoutunutta ja yhteismitatonta. Näin syntyvä paikallinen tieto perustuu enemmän disnormatiiviseen kuin normatiiviseen informaatioon viranomaistyössä käytettyihin tiedonhankinnan, lähteisiin ja välittäjätahoihin verrattuna. Tällä tavoin rakentunut tieto ei täytä virallistuneen tiedon tavoittelemaa normia tai totuudellisuuden arvioitavuuden vaatimusta, eikä se siihen pyrikään. Paikallinen tieto vastaa tarpeeseemme asemoitua meitä ympäröivään maisemaan, ymmärtää sen toimintaa ja sopeutua siihen. (Valkonen ja Valkonen 2019).

Kuvio 2. Virallistunut tieto sisältää enemmän normatiivisen informaation N kuin disnormatiivisen informaation D kautta rakentunutta tietoa. Paikallinen tieto taas sisältää enemmän disnormatiivisen informaation D kuin normatiivisen informaation N kautta rakentunutta tietoa. Tiedon kenttien leikkauspisteessä sijaitsee välittävä tila V, jossa kertyneet tiedot voivat kohdata ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Eri tavalla kertyneiden tietojen sovittaminen molempiin kehyksiin on toisinaan haasteellista. Tuon haasteen ratkaiseminen liittyy olennaisesti ensinnäkin vuorovaikutukseen toimijoiden välillä ja toisaalta rajanvetoon siitä, millainen tieto voidaan katsoa sisällytettäväksi sellaisenaan esimerkiksi tieteelliseen tietoon ja millainen tieto voi sisältyä tieteelliseen tietoon käytyään ensin läpi jonkin tutkimuksellisen prosessin (ks. 2.4.3 ja esim. Karhunen 2014 sekä Duxbury ja muut 2015: 2–4).

Kuviossa 2 esittämäni vuorovaikutuksen tila V on alue, jossa näkyvän maiseman ja kätketyn maiseman kehyksessä syntyneet tiedot voivat virrata informaationa kehysten välillä. Tutkimukseni kuuluu humanistisiin tieteisiin. Sitä innoittaa kulttuuriin liittyvien ilmiöiden merkitystä ymmärtämään pyrkivä tiedonintressi. Kuviossa 2 esittämäni välittävä tila V on tähän tiedonintressiin pohjautuva; sen tavoitteena on ihmisten maisemaan liittyvän itseymmärryksen lisääminen kommunikaation ja perinteenvälityksen kautta. (Niiniluoto 2002: 71). Tutkimuskohteenani on ihmisen käsitys maisemasta. Koska oma suhtautumisemme itseemme ja meitä ympäröivään todellisuuteen on tilannesidonnainen ja muuttuva, myös maisemakäsityksemme on sellainen, relationaalinen (ks. 2.4.5).

Olen koetellut tutkimuksessani erilaisia vuorovaikutukseen perustuvia menetelmiä, joihin liittyy tiedon maantieteellinen paikannus. Tiedon paikantaminen, georeferoiminen, on tarpeellista paitsi sen sijoittamiseksi maisemaan, myös uuden tiedon löytämiseksi, tietojen vertailemiseksi ja totuudellisuuden arvioimiseksi (Duxbury ja muut 2015:13–16).

Erilaisissa kehikoissa rakentuvaa tietoa ja sen tuottamaa maisemakäsitystä on pohdittu esimerkiksi arkiseen ympäristöön ja lähiöluontoon liittyen (Asikainen 2014) ja arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvän tiedon määrittymisessä (Enqvist 2016) sekä maisemaan, kulttuuriin ja identiteettiin liittyen (Pungas ja muut 2005; Stephenson 2010; Stobbelaar ja Pedroli 2011; Häyrynen, M. 2017; Häyrynen, S. 2017; Wallin ja Rosendahl 2017; Butler ja muut 2019; Loupa Ramos ja muut 2019). Identiteetin ja historian yhteyttä maisemaan on tarkasteltu esimerkiksi valittua kansallista identiteettiä kuvaavan historiallisen kertomuksen ja sen maisemaan sovitetun esittämisen kautta (Whelan 2005; Heinapuu 2018). Ihmisen ja ympäristön välisen kulttuurisen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä maisemaan suunnittelematta rakentuvia merkityksellisiä paikkoja on niin ikään tarkasteltu jo pitkään (Ryden 1993: 53–96; Pungas ja muut 2005; Tweed ja Sutherland 2007; Cresswell 2012: 1–15; Tani ja Ameel 2015; Tani ja Pyyry 2017; Madgin ja muut 2018).

Maisemakäsitystä ja paikallista tietoa on tutkittu esimerkiksi siirtolaisuuden ja taakse jääneen synnyinmaan maiseman uudelleentulkinnan (Hännikäinen 2010), ympäristösuhteen muotoutumisen (Rossi 2015), kaupunkisuunnittelun (Staffans 2004; Nummi 2018), rakennusperinnön suojelun (Karhunen 2014; Kivilaakso 2017) maankäytön suunnittelun ja spatiaalisen tiedon (Fagerholm 2012) sekä biodiversiteetin ja paikallisen tiedon (Soini ja Aakula 2007) näkökulmista.

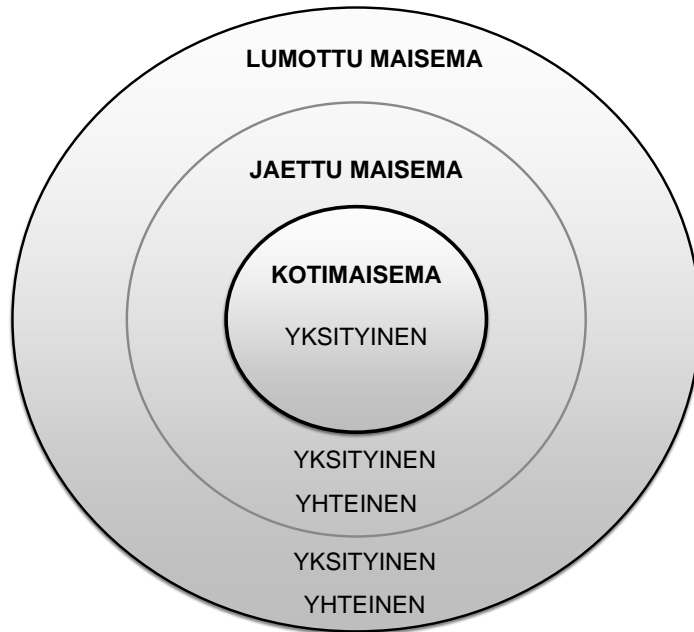
Paikallista tietoa ja virallistunutta tietoa on tarkasteltu rinnakkain muun muassa arkeologisen tiedon syventämiseksi (Garden 2009), sopeutuvan hoidon toteuttamiseksi (Berkes ja muut 2000; Moller ja muut 2004) ja paikallisen kulttuurisen tiedon hyödyntämiseksi suunnittelussa (Stephenson 2010; Duxbury ja muut 2015). Paikallisen tiedon sisältämien tiedon lajien mahdollisuudet täydentää virallistuneen tiedon kehyksessä rakentuvaa maisemakäsitystä ovat jääneet vähemmälle huomiolle (Vuori ja Korjonen-Kuusipuro 2018).

Paikallisesta tiedosta on etsitty näkyvän maiseman tietotarpeiden mukaan muun muassa maisemaan liittyviä arvostuksia, muutosvaiheiden ajoituksia, tilallisia käytäntöjä ja merkityksellisiä paikkoja. Paikallisen tiedon taustalla olevia tiedonhankinnan menetelmiä ja niiden merkitystä uusien tutkimuskysymysten ja uudenlaisen tiedon löytämiseksi ei ole ollut tapana pohtia tai hyödyntää. Sen sijaan esimerkiksi alkuperäiskansojen tapa kerryttää, jakaa ja hyödyntää paikallista tietoa koitetaan usein sovittaa länsimaisen maisemakäsityksen ja tietoteorian mukaisiin kehyksiin, vaikka se perustuu aivan erilaiseen tietojärjestelmään ja maisemakäsitykseen. (Valkonen ja Valkonen 2019). Uudenlaisen tiedon löytäminen parantaa mahdollisuuksiamme selittää ilmiöitä, toimia ja orientoitua maailmassa, tulkita historiaa ja arvioida tietomme totuudellisuutta. Tiedon löytämisen mahdollisuudet puolestaan paranevat, kun käytössämme on mahdollisimman paljon tarkastelun kohdetta, tässä tapauksessa maisemaa, koskevaa informaatiota. (Niiniluoto 2002: 74). Paikallisen tiedon avulla on siis mahdollista hahmottaa laajemmin ja yksityiskohtaisemmin niitä moninaisia vuorovaikutussuhteita, jotka ovat alati läsnä maisemassa, sekä niitä moninaisia maisemakäsityksiä, joita ihmiset paikallisen tiedon avulla rakentavat itselleen.

Kokoan tässä yhteenvedossani osatutkimuksien tulokset kuviossa 3 esittämäni maiseman päätasojen alle ja jäsenän niissä kertynyttä paikallista tietoa kuviossa 5 neljäksi tiedon lajiksi. Pyrin näin havainnollistamaan paikallisen tiedon mahdollisuuksia informaation lisääjänä laajaa ymmärrystä tavoittelevan maisemakäsityksen täydentämiseksi.

2.2 Kohti kätkeytä maisemaa

Tutkimukseni tavoitteena on saada kätkeytä maisema esille sen taustalla olevan paikallisen tiedon avulla. Kuljen kohti kätkeytä maisemaa viiden tutkimusartikkelin ja niihin sisältyvien neljän tapaustutkimuksen kautta. Aloitan matkani tarkastelemalla ihmisen ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa syntyvää maisemakäsitystä ja sen merkitystä kotimaisemassa. Etenen sen jälkeen tapaustutkimusten avulla lasten ja aikuisten yksityisestä kotimaisemasta kohti jaettua maisemaa, johon sisältyy myös henkilökohtainen ympäristösuhde ja sen kautta yksin ja yhdessä toimien rakentuva maisema. Päätän matkani uskomuksissa ja kertomuksissa sukupolvelta toiselle siirtyvään lumottuun maisemaan, joka näyttää välillä yksityisenä, välillä yhteisenä haastaen virallistuneen tiedon.

Kuvio 3. Tarkastelemani maisema sisältää kolme tasoa: kotimaiseman, jaetun maiseman ja lumotun maiseman.

Olen ottanut yhdeksi menetelmälliseksi tavoitteekseni kyetä löytämään paikalliseen tietoon liittyviä sijaintitietoja, määrittämään tiedon sijainnin maastossa ja esittämään ne myös kartalla tai muilla tavoin. Olen joutunut soveltamaan erilaisia menetelmiä tapaustutkimuksesta riippuen paikallisen tiedon löytämiseksi, koska kulloinkin tarkastelun kohteena olevan maiseman tuntevat toimijaryhmät ovat hyvin erilaisia ja eri-ikäisiä. Lisäksi heidän taitonsa ja tapansa omaksua ja ilmaista tietoa vaihtelevat suuresti. Koska maisemaa koskevia päätöksiä ja arvioita varten kerätty tieto yleensä esitetään jollain tavoin kartalla, halusin georeferoida myös omilla menetelmilläni näkyville tulevan paikallisen tiedon ja toimijoiden maisemakäsitykset. Tiedon georeferointi, sen liittäminen sijaintiin, mahdollistaa kartan laajentamisen sijainteja kuvaavasta esitystavasta tietoa ja sijainteja koskevaksi välitystavaksi (ks. kulttuurikartoitus ja esim. Duxbury ja muut 2015: 4). Georeferointi liittyy olennaisesti myös paikallisen tiedon luonteeseen; paikallinen tieto on nimensä mukaisesti kiinnittynyt tiettyyn paikkaan (Valkonen ja Valkonen 2019).

2.3 Toimijaryhmät oppaina maisemassa

Väitöskirjatyöhöni liittyvät viisi tutkimusartikkelia käsittelevät maisemaan liittyvää historiallista, sosiaalista, kulttuurista ja luonnontieteellistä tietoa (Kuvio 5) neljän tapaustutkimusten avulla ja pohtivat mahdollisuuksia yhdentää erilaiset tiedot yhteiseksi voimavaraksi. Erilaisilla tiedoilla tarkoitan tässä sekä eri tieteenalojen kautta tehtävän tutkimuksen avulla tuotettujen raporttien, selvitysten, sopimusten ja lainsäädännön kautta kertyvää tietoa, että henkilökohtaisen *ympäristösuhteen* (ks. luku 2.4.3) kerryttämää *paikallista tietoa* (ks. luku 2.1 ja 2.4.3 sekä Valkonen ja Valkonen 2019) maisemasta.

Maisemasta kertyvää tietoa ovat tuottamassa lukuisat inhimilliset toimijat. Jotta tiedon lähteille päästäisiin, on aluksi tarpeen tunnistaa nämä tarkastelun kohteena olevalla alueella vaikuttavat toimijat (ks. Alexander ja muut 2016). Kaikkien eri toimijoiden hallussa oleva tieto tarkastelun kohteena olevasta maisemasta on tarpeellinen laajan maisemakäsityksen muodostamiseksi.

Toimijoiden keskuudessa voi olla erilaisia instituutioihin rinnastettavia toimijaryhmiä, kuten tutkimuslaitoksia, järjestöjä, viranomaistahoja ja teollisuuslaitoksia sekä alueen asukkaiden muodostamia toimijaryhmiä. Tähän työhön sisältyvässä tapaustutkimuksissa maisemaan liittyvää tietoa tarkastellaan asukkaiden muodostamien *toimijaryhmien* avulla (ks. luku 2.3.6).

Toimijaryhmiä yhdistää kodin sijoittuminen tutkimuksen kohteena olevaan maisemaan ja arkielämän kautta rakentuva ympäristösuhde. Lapsia toimijaryhmänä edustavat satakuntalaisissa kouluissa tapaamani 3.–7. luokkien oppilaat. Valitsin lapset yhdeksi ryhmäksi, koska heidän roolinsa maisemaan liittyen on yleensä ottaa vastaan aikuisten tuottamaa tietoa tai kommentoida sitä. Tässä työssä annan lapsille kertojan roolin ja pyydän heitä jakamaan omaa tietoaan kanssani. Aikuisia toimijaryhminä Satakunnassa edustavat eräät Rauman kaupungin keskustan, eli Vanhan Rauman talonmistajat sekä Euran ja Eurajoen kunnissa sijaitsevan Eurajokilaakson asukkaat. Islannissa aikuisia toimijaryhmänä edustavat Reykholtssdalurin laakson eräät tilanomistajat, alueen muut vakinaiset asukkaat sekä kausiasukkaat.

Lähtökohtana tässä työssä on relationaalinen toimijaverkoston perustuva maisema ja kutsunkin haastateltuja ja työpajoihin osallistuneita henkilöitä toimijoiksi (ks. luku 2.4.1). Valitsemani toimijaverkoston pohjainen tarkastelu nivoutuu hyvin havaintojen, kokemusten, muistitiedon ja asukkaiden omien tulkintojen kautta rakentuneeseen maisemaan. Toimijoiden kautta rakentuvassa maisemassa vuorovaikutussuhteet ovat hyvin henkilökohtaisia, alati muuttuvia, osin arvaamattomia ja toisiinsa kytkeytyneitä.

2.4 Teoreettiset lähtökohdat

Maiseman käsite on siirtynyt objektiivisesta, visuaalisesti havaittavaa ja lineaarisesti kehittyvää maisemaa kuvaavasta käsitteestä kohti subjektiivista maisemakäsitteiden ryhmää. Subjektiivinen maisema sisältää eletyn, kehollisen, kokemuksellisen ja poliittisen maantieteellisiä rajoja ja etäisyyksiä jatkuvasti muuttavan toimijaverkkoihin nojaavan käsiteryhmän.

Tässä työssä maisema määrittyy ihmisten ja muiden toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa rakentuvaksi suhteelliseksi ja omakohtaiseksi tilaksi, mutta myös jaetuksi sosiokulttuuriseksi tilaksi. Tässä tilassa syntyy työni mielenkiinnon kohteena oleva relationaalinen maisema, joka on jatkuvasti muuttuva, tilannesidonnainen ja erilaisten maisemakäsitysten pohjalta neuvoteltu (Kuvio 2). Maisemaan liitetään erilaisia arvostuksia ja kehystyksiä, joiden kautta maisemakäsitys muokkautuu kulttuurisesti tai sosiaalisesti tai joiden kautta maisemaan pyritään vaikuttamaan. Maisema rakentuu siten ihmisen ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa, toimijoiden välillä monin tavoin kertyvän tiedon ja erilaisten toimintojen kautta. Toimija, jota tässä työssä tarkastellaan ja jota seurataan, on arkiympäristössään liikkuva ihminen. Keskityn siis siihen osaan maisemasta, jota jatkuvasti rakennamme ja joka kulkee mukana arjessamme.

Tässä työssä tarkasteltavaan maisemaan sisältyy kolme tasoa (Kuvio 3). *Kotimaisema* rakentuu henkilökohtaisen ympäristösuhteen ja omakohtaisten kokemusten kautta arkisessa ja toistuvassa kohtaamisessa tutun ympäristön kanssa. Kotimaisemaan liittyy vahva tunteellinen ja toiminnallinen suhde ympäristöön. *Jaettu maisema* on relationaalinen ja toiminnallinen tila; se rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa maisemassa toimivien ihmisten välillä. Jaettuun maisemaan liittyy tunnepitoisen ja toiminnallisen suhtautumisen lisäksi halu toimia ympäristön puolesta. *Lumottu maisema* rakentuu maisemassa toimivien ihmisten yhteisen kulttuurin kautta. Se sisältää sekä kotimaiseman että jaetun maiseman piirteitä. Tässä työssä lumottu maisema liittyy islantilaiseen kansanperinteeseen. Kolmea maiseman tasoa yhdistää niiden arkisuus ja omakohtaisuus, vuorovaikutus maiseman inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden kanssa sekä maisemaa koskeva tiedonhankinta.

2.4.1 Relationaalinen maisema

Brittiläinen maantieteilijä Doreen Massey kuvailee maisemaa relationaaliseksi tilaksi, joka jatkuvasti rakentaa itseään verkostoituen toisten tilojen kanssa. Relationaalinen maisema ei ole luonteeltaan yhtenäinen tai yksimielinen, vaan heterogeeninen ja vastakohtainenkin. Jatkuvasti rakentuvana kokonaisuutena se ei sitoudu historialliseen pysyvyyteen, vaan muuntuu ajan myötä. Relationaalinen maisemakäsitys häivyttää myös ajatuksen tilasta, jota voi määrittellä maantieteellisen tai hallinnollisen alueen avulla, asettaa mittakaavaan tai rajata. Ajatus globaalista ja lokaalista

menettää merkityksensä, kun välimatka tilojen välillä on suhteellista. Samalla ajatus relationaalisesta tilasta ja kadonneista etäisyyksistä nostaa esille keskinäisen riippuvuuden, vastuun ja lojaalisuuden suhteessa sekä paikallisiin että etäisiin toisiin tiloihin. (Massey 2008: 200).

Niin ikään brittiläinen maantieteilijä Sarah Whatmore (2002) puhuu hybridisestä maantieteestä. Whatmore hyödyntää toimijaverkkoteoriaa ja korostaa inhimillisen asiantuntijatiedon ja paikallisen tiedon merkitystä teknologiaan pohjautuvien tietomallien rinnalla. Whatmoren mukaan hybridisyys yhdistää materiaalisen ja sosiaalisen, saa ne kietoutumana toisiinsa ja toimimaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Arkipäiväinen tilallisuus puolestaan muodostaa myös tapamme asettua maailmaan. (Whatmore 2002: 4–6). Masseyn mukaan tila tarjoaa meille ennen kaikkea sen mitä ymmärrämme sosiaalisella: omien kytköstemme haasteen, joka koskee myös kollektiivista osallisuuttamme kytkeytyneisyyden tuloksiin. Toisin sanoen paikallinen toimintamme ja valintamme saattavat vaikuttaa pitkienkin matkojen päässä oleviin ihmisiin, yhteisöihin ja ympäristöihin, tuoden tuhansien kilometrien päässä olevat toiset ulottuvillemme. Tähän liittyy jatkuva haaste vastuustamme muita kohtaan. Omat käytäntömme muokkaavat jatkuvasti sosiaalista tilaa: ne määrittelevät sen, mikä on yleisesti hyväksyttyä. Yleinen hyväksyntä muuttuu jatkuvasti suhteessa ympärillämme tapahtuviin muutoksiin ja lisääntyvään tietoon, jota käytetään valintojen pohjana. Massey käyttää tästä haasteesta nimitystä vastuullisuuden maantiede. (Massey 2004: 5–18). Relationaalinen maisema rakentuu siis siinä olevien inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välisissä suhteissa ja toimijoiden keskinäisessä verkostossa. Yksittäiset maiseman elementit saavat merkityksensä vuorovaikutuksessa toisten elementtien kanssa; ilman vuorovaikutusta relationaalinen maisema ei voi rakentua (Wylie 2007: 199-201).

2.4.2 Kokemalla omakohtainen maisema

Ympäristöön ja maisemaan perehtyneen brittiläisen antropologi Tim Ingoldin fenomenologiaan pohjautuva käsite olemisesta maisemassa muovaa maiseman käsitteestä laadullisen ja henkilökohtaisen (Ingold 2000). Sen sijaan, että maisemaa arvioidaisiin ja mitattaisiin vain pinta-aloina tai nimettäisiin alueella havaittuja maiseman elementtejä, maisemaa arvioidaan jatkuvasti myös tunteen perusteella (ks. myös Bondi ja muut 2007: 1-12). Maisemaa havainnoidaan ja sitä opitaan tuntemaan kokemalla ja siihen sitoudutaan henkilökohtaisesti. Näin kerätään maisemaa koskevaa dataa. Havaintoja ja kokemuksia seuraava tulkinta muuntaa datan informaatioksi ja edelleen tiedoksi (Haasio 2015: 2).

Olemisen maisemassa ajan rajat hämärtyvät. Maiseman ajallisia kerrostumia ei järjestetä arjessa lineaarisesti aikajanelle, vaan ne kaikki koetaan samanaikaisesti ajan, paikan ja asian yhteen sulautumana. Maisemassa ollaan yhdessä paikan kanssa

joko yksilönä tai yhteisönä. (Valkonen ja Valkonen 2019). Ingoldin kirjoitukset ovat luoneet pohjaa kehollisen kokemisen ja toiminnallisuuden kautta maisemaa määrittävälle ei-representatiiviselle ajatusmallille. Fenomenologinen maisemäkäsitys kuvaa kokonaisvaltaisen elämisen kautta saatavia intuitiivisia kokemuksia ajassa ja paikassa, kun kehollisuus siirtää kokemisen ja maiseman muotoutumisen toiminnallisemmaksi ja fyysisemmäksi, kuten Hayden Lorimer kuvaa juoksuharrastuksen mukaan tuomaa suhdettaan maisemaan (Lorimer 2012; Wylie 2007: 162–166; Madgin ja muut 2018).

Keholliset ja kulttuuriset käytännöt muokkaavat myös maiseman politiikkaa ja kirjoittamattomia sääntöjä oikeudesta maisemaan. Tämän ajattelutavan mukaan maisema rakentuu näiden käytäntöjen seurauksena synnyttämällä maisemaan näkyviä ja näkymättömiä polkuja sekä kulttuurisia kohtaamispaikkoja, jotka saavat merkityksensä ihmisten toiminnan myötä. Tila ja maisema siis syntyvät tyhjyydestä ja muotoutuvat oleviksi vasta ihmisen ja ympäristön välisessä toiminnallisessa vuorovaikutuksessa. Liikkumalla ihmiset kutovat maisemaan polkujen verkostoa ja rakentavat samalla itselleen mahdollisuuksia ja oikeutta käyttää maisemaa. (de Certeau 1984: 91–110; Tolvanen ja Laakkonen 2018). Liikkumalla eri tavoin ja nopeuksin, tai vain pysähtymällä, voi varata itselleen osan maisemasta noudattamalla kirjoittamattomia sosiaalisia sääntöjä, esimerkiksi istumalla aina samalle tuolille ruokapöydässä tai kerääntymällä samaan paikkaan torilla omien ryhmiemme kanssa tavatessamme tuttaviamme. (Ryden 1993; Olwig 2005: 14–25; Wallin 2019).

Omaakohtaiseksi koettua ja haltuun otettua maisemaa kohtaan tunnetaan ymmärrystä ja sitä kohtaan koetaan vastuuta riippumatta tosiasiallisista omistussuhteista. Omaakohtaiseksi koettu maisema voi juurtua omaan kulttuuritaustaamme ja muodostua siten osaksi sekä omaa identiteettiämme että yhteiseksi koetun maiseman identiteettiä. (Brown ja Mitchell 2000; Stobbelaar ja Pedroli 2011; Heinapuu 2018). Omaakohtaisuuden kokemukkin on suhteellista; se voi eri elämänvaiheissa kohdistua eri paikoissa sijaitseviin maisemiin tai samassa maisemassa kiinnittyä eri kohteisiin.

2.4.3 Maiseman arvostukset

Paikallinen tieto on tietoa, jonka totuudellisuus perustuu siihen, että tiedon haltijalle tieto on tosi. Havainnoissa, kokemuksissa, tulkinnoissa, uskomuksissa, kertomuksissa ja käytännöissä tuotettu ja koeteltu tieto, joka muodostaa kätkeyn maiseman, on sidoksissa ensinnäkin aikaan. Se kertoo tiedon haltijan välityksellä maisemasta juuri sillä hetkellä, kun tutkija esittää tutkittavalle kysymyksensä. Toisena aikana, aikaisemmin tai myöhemmin, sama kysymys samalla ihmiselle esitettynä voi tuottaa toisenlaisen vastauksen. Paikallinen tieto on luonnollisesti sidoksissa myös haastattelun kohteena olevaan henkilöön; se kertoo tiedon haltijan välityksellä maisemasta siten kuin tutkittava henkilö omaa tietoaan prosessoi tai valitsee jaettavaksi tutkijan

kanssa. Paikallinen tieto on siis eräänlaista kokemuksellista totuutta, joka kuvaa niin vuorovaikutusta kuin tutkimuksellista ilmiötä juuri tutkimushetkellä. Paikallisen tiedon luotettavuus ei nojaa niinkään tutkittaville esitettyjen kysymysten ja heiltä saatujen vastausten antamaan ehdottomaan totuuteen, vaan se syntyy aineistolle esitettyjen tutkimuskysymysten kautta (Karhunen 2014: 48–53).

Toimintamme ja valintamme perustuvat arvoihin. Arvoiksi voidaan nimittää melko pysyviä vakaumuksia, jotka ohjaavat valintoja ja päämääriä elämässä. Paikallinen tieto suodattuu hallussamme olevasta informaatiosta arvojemme lävitse. Suomalaisen arvoissa korostuvat universalismi ja perinteet; ne edustavat jatkuvuutta, vakautta, säilyttämistä, kunnioitusta ja sitoutumista. Olemme valmiita tinkimään omista tarpeistamme myös muiden ihmisten ja luonnon tarpeiden tyydyttämiseksi. (Helkama 2015: 112–116; Puohiniemi 2011: 36–37). Kuluttajien arvokartoitusten perusteella on ennustettu, että tulevaisuuden elämä perustunee kohtuulliseen elämäntapaan, kuluttamisen ja päätöksenteon läpinäkyvyyteen, resurssiviisauteen ja aitousuuteen sekä osallisuuteen (Wilenius 2011: 63–68). Yleisen suomalaisen arvomaailman lisäksi maisemaan liittyvät henkilökohtaiset arvomme rakentuvat relationaalisen maiseman ja siinä kehittyvän ympäristösuhteen kautta. Sopeutuessamme kulloinkin vallitsevaan ympäristöön, sopeudumme samalla maisemassa vaikuttaviin monimutkaisiin ja muuttuviin järjestelmiin kuten ilmastoon. Muuttuvassa ympäristösuhteessa arvot eivät ole pysyviä, vaan nekin muuttuvat ja sopeutuvat. Sen vuoksi halu sitoutua ja säilyttää jotakin maisemassa ei kiinnity pysyvästi mihinkään kohteeseen, vaan kohteet vaihtuvat tarvittaessa. (Manfredo ja muut 2016). Kulloinkin omaksumamme arvot rakentavat niitä normeja, joiden pohjalta voidaan tehdä arvojen edellyttämiä valintoja. Arvot ja normit vaihtelevat samassa maisemassa toimivien ryhmien välillä. Sen vuoksi yhteneväinen tietopohjakin voi tuottaa monia tulkintoja ja mielipiteitä. Toisaalta normit ohjaavat sitä perustavatko ihmiset omat päätöksensä mieluummin normatiiviseen kuin disnormatiiviseen informaatioon. Relationaalisisessa maisemassa jokainen toimija hakee jatkuvasti omaa asemaansa suhteessa toisiin toimijoihin ja erilaisiin tietoihin.

Voidaksemme ymmärtää, arvioida ja hallita monitahoista ja vuorovaikutussuhteiden kautta rakentuvaa maisemaa, meidän pitää jäsentää se omista lähtökohdistamme. Teemme jatkuvasti ympäristöön liittyviä havaintoja, jotka yhdistyvät sekä aikaisempiin näkemyksiimme että havaitsemistilanteessa ympäristöstä saataviin kokemuksiin ja johtavat tulkinnan kautta tunnepitoiseen sitoutumiseen ympäristöön eli *ympäristöherkkyyteen*. (Aura ja muut 1997; Wahlström 1997; Palmer 1998; Jeronen ja Kaikkonen 2001; Haapala 2000; Krogh ja muut 2008; Haanpää ja muut 2018a). Herkkyyks ja kiinnostus havaita ympäristössä tapahtuvia muutoksia on yksilöllistä ja kehittyvää. Sen avulla rakennamme ympäristösuhteen. Ympäristöpsykologian piirissä käytetty ympäristösuhteen käsite rakentuu muutamasta peruskäsitteestä.

Ympäristösuhde sisältää selitysmallin siitä miten fyysinen ympäristö välittyy käytäytymiseemme. Ympäristösuhteen käsitteen mukaan ihmisen toiminta muodostaa sen mekanismin, joka yhdistää meidät ympäristöömme. (Horelli 1982, 30–56). Ympäristösuhteen kehittymiseen vaikuttaa ympäristötietoisuus eli ympäristöstä eri tavoin keräämämme tieto ja henkilökohtainen tapamme käsitellä sitä oman toimintamme säätelemiseksi (Heinonen 2008; Luomi 2008). Tieto voi liittyä näkyvään tai näkymättömään maisemaan (Ryden 1993). Ihminen, joka on herkkä havaitsemaan ympäristössään tapahtuvia muutoksia, omaa usein myös tahtoa toimia ympäristönsä puolesta kokiessaan sen tarpeelliseksi (Paloniemi ja Koskinen 2005; Puolamäki ja Raike 2009: 119–221; Haanpää ja muut 2018a: 256–258; ks. myös alaluku 2.4.5).

Maiseman havainnointi, kokeminen ja tulkinta ovat siis ihmisen *ympäristön lukutaidon*, ja samalla maiseman lukutaidon perustekijöitä. Ympäristön lukutaito on kokonaisvaltaista ympäristön ymmärtämistä, tulkitsemista ja määrittelemistä elämysten, arvojen, asenteiden ja tiedon avulla. Ihmisen toiminta maisemassa edellyttää ympäristön lukutaitoa, mutta samalla se myös kehittää sitä. Ympäristösuhdetta ja siten myös ympäristön lukutaitoa kehystävät sosiaaliset, historialliset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät (Duxbury ja muut 2015: 15–16; Niemi 2013; Rossi 2015: 6).

Ympäristösuhde vaikuttaa siihen, mitä arvostamme maisemassa. Se ohjaa haluamme sitoutua arvostamaamme maisemaan, säilyttää jotakin siinä ja kunnioittaa maisemaan liittyviä arvojamme kenties oman mukavuutemme kustannuksella. Ympäristösuhde ja ympäristön lukutaito ohjaavat yhdessä tarvettamme ja haluamme osallistua maisemaa koskevaan päätöksentekoon, maiseman politisoimiseen. Ne luovat samalla perustaa tiedolle rakentuvalla maisemakäsityksellemme.

2.4.4 Kehystetty maisema

Edellisessä aluvussa esitellyt sopeutuvat arvot vaikuttavat siihen, miten maisemaa kulloinkin kehystetään. *Kehystäminen*¹ on viestimistä valituista maisemaan liittyvistä asioista ja arvoista tietyin rajauksin. Viestiminen voi olla keskustelevaa, esittävää tai toiminnallista. Kehystäminen voi olla myös tarkoitushakuista. Se voi esimerkiksi korostaa ennalta valittuja, virallistuneen tiedon vahvistamia ja ylhäältä alaspäin tuotuja arvoja. Toisaalta sen avulla voidaan tuoda esille paikallisen tiedon tuottamia

¹ Kehystämisellä viitataan usein kehysanalyysiin, jonka perusteoksena käytetään Erving Goffmanin 1974 julkaistua kirjaa *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Tässä yhteenvedossa tarkoitan kehystämisellä erilaisia tapoja viestiä maisemasta. Hannes Bergthallerin ja Peter Mortensenin toimittaman *Framing the Environmental Humanities* -teoksen johdantokappaleessa esitellään tämän kaltaisen kehystämisen tapoja. Teoksen artikkelit tarjoavat lisätietoa aiheesta.

ja alhaalta päin esille nostettuja arvoja. On myös syytä muistaa, että viestin vastaanottaja kehystää. Hän tulkitsee viestit omalla tavallaan, koska arvostamme maisemassa erilaisia kohtia ja asioita osana muuttuvaa identiteettiämme. Kehystäminen sisältää aina valinnan; nostamalla esiin joitain arvoja suljetaan samalla pois toisia. (Bergthaller ja Mortensen 2018).

Maiseman kehystäminen voi olla tarkoitushakuista. Esimerkiksi viestinnän tai kulttuuriympäristökasvatuksen keinoin voidaan nostaa maisemasta esille haluttuja toimijoita tai arvoja, ja pyrkiä vaikuttamaan ympäristötietoisuuden kautta toisten toimijoiden kehyksien ja arvojen keskinäiseen lähentymiseen. Toisaalta tavoitteellinen kehystäminen voi johtaa myös tavoiteltujen toimijoiden loitontumiseen, jos se perustuu vain yhden toimijan valitsemiin arvoihin tai tavoitteisiin, kuten Jenny Kidd (2011) on havainnut. Karin Lykke Syse tutki puolestaan valittujen lajien suojelua sekä luonnonsuojeluorganisaatioiden että maanomistajien näkökulmasta Skotlannissa. Lykke Syse havaitsi, että valittuun lajiin keskittyvä suojelu ja sen pohjalta tehdyt luonnonhoidon toimenpiteet, eli maiseman kehystäminen valitun lajin lähtökohdista, etäännytti maanomistajia ja luonnontieteilijöitä toisistaan. Maanomistajat tarkastelivat maisemaa oman tietämyksensä ja kokemuksensa pohjalta kokonaisuutena ja pitivät biologien täsmällisesti ajoitettuja ja rajattuna toimia sirpaleisina tai jopa haitallisina kokonaisuuden kannalta. (Syse 2010).

Maisemasta voidaan viestiä nostamalla esille arvokkaaksi koettuja paikkoja, toimintoja tai asioita joko maisemaan liittyvillä erityisillä käytännöillä tai merkitsemällä arvostettuja kohteita vaikka opastein tai karttamerkinnoin (vrt. Garden 2009; Heinapuu 2018). Näkyvässä maisemassa opasteet ovat yleensä yhdenmukaisia, ylläpidettyjä ja useimmiten luvanvaraisia. Kätkeytyssä maisemassa ne voivat näyttäytyä Kenneth Olwigin (2005) mukaan näkymättömien käytäntöjen näkyvinä merkkeinä. Tällaisia merkkejä voivat olla maaston kuluminen suositulla kulkureitillä tai roskaantumisen pysähdyspaikalla. Niitä voivat olla myös yleisesti hyväksytyjä rajoja ylittävät merkitsemisen tavat, kuten haltuunotetun paikan merkitseminen töhrimiseksi mielletyllä tavalla, omatoimisten rakennelmien kyhääminen tai julkisten kalusteiden luvaton siirtely paremmaksi katsotulle paikalle.

Luontoon liittyvät uskomukset ja käytännöt ovat synnyttäneet virolaiseen maisemaan kansanomaiselle kulttuurille tyypillisiä pyhiä paikkoja, joissa luonto ja kulttuuri kietoutuvat yhteen. Pyhät paikat ovat säilyneet sukupolvien ajan maisemassa hiljaisen tiedon avulla (Hänninen ja muut 2005: 4–5). Viime vuosina Virossa on rakennettu itsenäistyneen valtion ja kansan identiteettiä muun muassa virallistamalla kansalliseksi kulttuuriperinnöksi valikoituja kohteita ja käytäntöjä. Kansanomaisiin uskomuksiin ja luontoon liittyviä paikkoja on listattu kansallisesti merkittävien monumenttien ryhmään. Listatuista kohteista tuotetaan kulttuuriperintöä kulttuuriympäristökasvatuksen keinoin, niitä nostetaan esille maisemassa viitoituksin ja liittämällä osaksi yhteisöllisiä ja kansallisia juhlapäiviä ja tapahtumia. Listatut kohteet

muuttuvat näin virallistuneeksi tiedoksi, kun muut kohteet säilyvät hiljaisen tiedon piirissä niin kauan kuin sukupolvet siirtävät tietoa eteenpäin. Ott Heinapuu (2018) mukaan pyhien paikkojen jakautuminen näin kehystettyinä virallistuneen tiedon ja paikallisen tiedon piiriin saattaa vaikuttaa tulevaisuudessa maiseman havaitsemiseen ja ympäristön lukutaitoon. Pyhien paikkojen tunnistaminen maisemasta on perustunut tähän saakka henkilökohtaiseen, omassa kulttuurisessa ja sosiaalisessa elämipiirissä rakentuneeseen ympäristösuhteeseen. Jos kätkeytyyn maisemaan sijoittuvien pyhien paikkojen tunnistamiseksi tarvittava ympäristön lukutaito korvautuu näkyviksi merkityillä pyhillä paikoilla, eli valmiiksi tuotetulla maisemalla, saattaa pyhiin paikkoihin liittyvä hiljaisen säilyttämisen ylisukupolvinen perinne katketa (Heinapuu 2018).

Christopher Tweed ja Margaret Sutherland (2007) puhuvat samankaltaisesta ilmiöstä käsitteillä nimetty ja omaksi otettu kulttuuriperintö. Nimetty kulttuuriperintö muodostuu esimerkiksi kulttuuriperintöä nimeävissä ja listaavissa prosesseissa (Lähdesmäki 2015; vrt. myös Virossa listatut pyhät paikat), kuten maailmanperintökohteeksi nimeämisen ja maailmanperintökohteiden listalla pitämisen yhteydessä. Samankaltainen prosessi liittyy Hannu Linkolan (2015) mukaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden valitsemiseen. Tässä prosessissa maisema muuttuu nimetyn kulttuuriperinnön tapaan joksikin, jota voi mitata, tarkkailla, koskettaa, katsoa, säilyttää, jonka voi rajata, jossa voi vieraila ja josta voi viestiä.

Omaksi otetun kulttuuriperinnön käsite muistuttaa Olwigin (2005) maisemäkäsitystä, jossa tila syntyy ja saa merkityksenä ihmisen toiminnan myötä. Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimus on kiinnostunut edellä mainitun kaltaisesta maisemäkäsityksestä ja paikallisen tiedon merkityksestä (ks. kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen manifesti: Campbell ja Smith 2011; Smith 2012 sekä Harvey 2012; Harvey ja Waterton 2015). Omaksi otettu kulttuuriperintö muodostuu kulttuurisen käyttöönoton seurauksena ja kiinnittyy paikkaan; sitä ei voi esimerkiksi kaupunkikehityksen seurauksena suunnitellusti siirtää toisaalle, näennäisesti yhtä edulliseen tai jopa tarkoituksenmukaisempaan paikkaan (Madgin ja muut 2018).

Paikallisen tiedon kehyksessä rakentuva maisema sisältää käyttämällä omaksi otetun kulttuuriperinnön piirteitä. Kaikkein olennaisin vaikuttaja oman ympäristösuhteemme muotoutumisessa on arki: sen kaikkivoipaisen voiman muokkaama järjestys, rytmi ja rutiinit elämämme eri vaiheissa. Maisemaa käyttävät ihmiset kehystävät maiseman omaan arkipäiväiseen ympäristösuhteeseensa perustuen. Arkea eletään joka päivä. Elämme arjessa maisemassa ja rakennamme samalla joka päivä ympäristösuhdettamme arkisissa askareissamme (Vihanninjoki 2018; myös de Certeau 1984). Arki on siis yksi vahvimpia ympäristösuhdettamme ja maisemäkäsitystämme ylläpitäviä voimia. Arjen voima vain hämärtyy sen jakautuessa pieniksi jokapäiväisiksi rutiineiksemme. Mutta jos kaikki muutamme yhden pienenkin asian

arjessamme, se tarkoittaa Suomessa yli 5 500 000 muutosta päivässä². Kun kyseisestä muutoksesta tulee arkirutiinia, se kertaantuu vuodessa päivien (365) lukumäärällä. Yhdestä pienestä päivittäisestä muutoksesta kasvaa tuolloin 2 000 000 000 -kertainen voima. Kun arkirutiinimme muuttuvat, arjesta tulee maisemassa musertava muutosvoima. Muutokset eivät toki ole aina saman suuntaisia, vaan ne voivat olla vastakkaisia. Arjen muutosvoima on siitä huolimatta maailmaa muuttava voima.

Ympäristösuhteesta viestitään niillä keinoilla, joita kullakin on hallussaan ja joiden käyttäminen koetaan luontevaksi tai tarkoituksenmukaiseksi. Sanallisen ja toiminnallisen viestinnän lisäksi maisemassa arvostamiemme asioita voidaan kehystää myös taiteen keinoin, kuten Leena Rossi (2015) on osoittanut väitöstutkimuksessaan. Rossi on tutkinut Varkaudessa asuneen työläisen, maalari Frans Lindin ympäristösuhdetta myös hänen maisemamaalaustensa valossa. Lind ilmaisi kiintymystään tiettyihin paikkoihin ympäristössään tallentamalla maalauksiinsa hänelle omakohtaisesti arvokkaita ja tuttuja arkimaisemia vuosikymmenten ajan. Samalla hän kuvasi elinikäistä vuorovaikutustaan oman arkimaisemansa kanssa valitsemalla maalaustensa aiheiksi merkittäviin kokemuksiin, jokapäiväisiin reitteihin ja muihin tärkeisiin paikkoihin eri elämänvaiheissa liittyneitä kohteita. (Rossi 2015: 72–82). Lindin ympäristöä koskeva tieto ei Rossin mukaan avaudu edes kuvauksen kohteena olevia maisemia hyvin tuntevalle tutkijalle pelkästään maalauksia katsomalla – maalaria on myös kuunneltava. Maalauksiin valittu sommittelu ja maisemaan liittyvät sosiaaliset ulottuvuudet (vrt. Massey 2004; 2008) tarvitsevat tuekseen maalarin oman näkemyksen välittyäkseen tutkijalle ja lukijalle (Rossi 2015: 79). Kuvien, olivat ne mitä tahansa, katsominen ei riitä, on katsottava myös kuvien taakse.

2.4.5 Maisemakäsitykset

Maisemaan liittyvää tietoa on monenlaista ja sitä on löydettävissä moninaisista lähteistä. Maisemaan liittyvä tieto voi olla luonteeltaan esimerkiksi luonnontieteellistä tai kulttuurista.

Vesistöissä tarkkaillaan mittarein virtaamia, elottomien ja elollisten aineiden ja ravinteiden määriä sekä veden hygieenistä laatua³. Kun kiinnostuksen kohteena on kuivan maan luonto, on usein tapana havainnoida tutkittavan alueen maaperää, lis-

² Tilastokeskus: Suomen väkiluku. http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html. Luettu 20.11.2019.

³ Katso esim. www.syke.fi/avointieto: Pintavesien tilan tietojärjestelmä, vedenlaatu PIVET ja Eurajokeen liittyen esitys Eurajoen vesiensuojeluyhdistyksen seminaari, Kiukaisten seuratalo 10.3.2018: <https://www.lsvsy.fi/wp-content/uploads/2017/06/Eurajoen-vedenlaatu-tarkkailututkimusten-valossa-Eurajoki-seminaari-Kiukaisissa-10.3.2018.pdf>

tata esimerkiksi alueella tavatut kasvilajit, laskea ja luokitella ne lajeittain ja määrittellä niiden esiintymisalueet, jotta lajien väliset runsaussuhteet saadaan selville. Havainnot sijoitetaan usein myös kartalle tulosten esille tuomiseksi. Samalla tavalla menetellään arkeologisten kohteiden⁴ ja rakennusten inventoinneissa; kohteet määritellään havainnoimalla, ne luokitellaan, lasketaan ja sijoitetaan kartalle (ks. Fitzjohn 2009). Näillä menettelytavoilla ympäristöä ja maisemaa koskeva tieto kiinnitetään paikkaan. Ihmisen ja ympäristön välinen vuorovaikutus maisemassa ilmenee myös paikoille annetuissa nimissä, joita selvitetään kulttuurintutkimuksen keinoin. Nimet kertovat esimerkiksi paikkaan liitetystä tapahtumista, toiminnoista, hallinnasta ja valtasuhteista. Nimet syntyvät ja katoavat, mutta ne myös tallentuvat muun muassa ihmisten muistiin, teksteihin, karttoihin ja nimirekistereihin⁵.

Vakiintuneilla tutkimusmenetelmillä, edustivat ne sitten luonnontiedettä tai kulttuurintutkimusta, saadaan tuotettua ymmärrettävää, vertailukelpoista ja paikannettavaa tietoa. Näin saatu tieto siirtyy maisemasta esimerkiksi raportteihin, viranomaispäätöksiin ja toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin, kuten strategioihin, sopimuksiin ja tutkimuskirjallisuuteen. Samalla tieto saa äänensä kuuluviin *virallistuksessaan* osaksi päätöksentekojärjestelmää. Tässä prosessissa maisema muuttuu näkyväksi ja virallistuneen tiedon tuottama vakiintunut maisemakäsitys tämän tiedon käyttäjien yhteiseksi lähtökohdaksi.

Huomattava osa maisemaan liittyvästä tiedosta on kuitenkin paikallista tietoa (Haanpää ja muut 2017 & 2018a; Hänninen ja muut 2005: 3–6; Karhunen 2014; Syse 2010; Yli-Pelkonen ja Kohl 2005). Paikallinen tieto on henkilökohtaista, kokemuksellista ja pohdiskelevaa. Paikallinen tieto voi olla myös hankalasti käsiteltävää ja usein yhteensopimatonta virallistuneen tiedon kanssa (Syse 2010: 481; Haanpää ja muut 2017: 245; Karhunen 2014: 37–40). Paikallisen tiedon voi tavoittaa vain kohtaamalla sitä hallussaan pitäviä henkilöitä (Koskinen 2018: 136). Paikallisen tiedon prosessissa tuotettu maisema kätkeytyy pelkästään virallistuneen tiedon pohjalta operoivilta toimijoilta.

Innovaatiot, niihin liittyvä teknologian kehitys sekä yhteiskunnan kehitys omana itsenään ja yhdessä teknologian kanssa tuottaa jatkuvaa eriytymistä. Varhaisina aikoina arkielämä ja arjen elämisen reunaehdot liittyivät kiinteään yhteisöön luonnon kanssa. Silloinkin maisemakäsitykset olivat eriytyneitä esimerkiksi moninaisten luontosuhteiden, uskontojen ja kotipiirin vaihtelevan laajuuden johdosta. Teknologian ja yhteiskunnan kehitys on myöhempinä aikoina tuottanut yhä moninaisempia

⁴ Ks. esimerkiksi Kulttuuriympäristön palveluikkuna: Antti Bilund. 2000. Euran kunnan arkeologinen [inventointi www.kyppi.fi](http://www.kyppi.fi)

⁵ Kotimaisten kielten keskuksen paikannimikokoelmassa on Suomen alueelta tallennettuna noin 2,3 miljoonaa paikannimitietoa. Ks. esim. Haanpää, Puolamäki ja Raike 2017: 248.

tapoja elää arkea ja asettanut sille uudenlaisia reunaehtoja. Elinkeinomme ovat edelleen pohjimmiltaan riippuvaisia luonnosta, tarjoaahan se meille elämisen mahdollisuudet maapallolla. Siitä huolimatta arkielämä saattaa olla näennäisesti täysin irrallaan luonnosta ja kietoutua esimerkiksi teollisuusympäristöön, harrastuspaikkoihin, teknisiin laitteisiin ja mobiilidataan. Aiemmin esimerkiksi uskonnon tai luontosuhteen ympärille syntynyt paikallinen kulttuuri voi nyt syntyä maantieteelliset etäisyydet häivyttävän tietokonepeliharrastuksen ympärille. Tällöin maisemäkäsitys muodostuu tässä kulttuurissa syntyvän arkikokemuksen perusteella. Arjen kertautuminen on hybridistä, osin laitteiden välityksellä tapahtuvaa.

Teknologian ja yhteiskunnan kehitys vaatii hallinnollisia innovaatioita. Eriytynyt arki tarvitsee sekä käytäntöjen että asiantuntijuuden osalta eriytymistä, jotta sitä voitaisiin hallita. Hallinto tarvitsee tuekseen yhteisiä sopimuksia, kuten lainsäädäntöä. Sopimusten noudattamisen valvomiseksi tarvitaan tiedonkeruumenetelmiä ja arviointivälineitä, kuten inventointeja ja arvottamiskehikoita.

Kun sekä arkielämä että sen tueksi kehitetty hallinto eriytyvät jatkuvasti, eriytyvät myös maisemäkäsityksemme.

Jotta paikallinen tieto ja virallistunut tieto sekä niiden tuottamat maisemäkäsitykset voisivat muodostua yhteiseksi voimavaraksi, niiden tulee kohdata (ks. kuvio 2). Sosiaalisen oppimisen avulla erilaista tietoa hallussaan pitävät toimijat voivat yhdentää sekä hallussaan olevaa erilaista tietoa että erilaisia tiedon hankintatapoja. Joop de Kraker (2017) on kuvannut sosiaalista oppimista neliportaisena prosessina. Ensimmäisellä portaalla mahdollistetaan sosiaalinen oppiminen tuomalla alueen toimijat yhteen ja edistämällä heidän välistä viestintäänsä. Toisella portaalla ryhmässä tapahtuu kognitiivista oppimista ja uusia yhteisiä ajattelumalleja alkaa syntyä. Kolmannella portaalla oppimisen tuloksena syntyy uusi yhteinen ymmärrys esillä olevasta ilmiöstä tai ongelmasta. Neljännellä portaalla tulokset näkyvät molempien osapuolten valmiutena joustaa, kun jaettuun teemaan liittyviä sosiaalisia käytäntöjä kehitetään vastaamaan uusiin haasteisiin.⁶ Maisemaan liittyvissä kysymyksissä tämän kaltaista lähestymistapaa on soveltanut Janet Stephenson (2010). Stephensonin kehittämä relationaalisen maiseman malli tuo yhteen maiseman laatua arvioivien erilaisten toimijoiden lähestymistavat (Stephenson 2010; ks. myös Asikainen 2014;

⁶ Innostavia hankkeita ovat mm. paikallisena järjestöjen ja koulujen yhteistoimintana Raumalla alkanut ja myöhemmin SYKE:n välityksellä vakiintunut Koulujemme lähivedet -konsepti sekä maakuntamuseoiden hoitama Adoptoi monumentti -toimintamalli. Näissä hankkeissa tutkijat, viranomaiset, koululaiset ja kansalaistoimijat kohtaavat käytännön työssä, jakavat tietoa tekemällä oppien ja tuottavat sekä uutta tieteellistä että kansantajuista tietoa. Vastaavaa toimintaa on käynnistynyt myös Kauhajoella Hyypänjokilaakson maisemanhoitoalueen (ks. Riihimäki 2019) sekä Lauhanvuoren Geopark-valmisteluhankkeen yhteydessä.

Alexander ja muut 2016). Maisemaan liittyvä sosiaalinen oppiminen voisi edistää alueen erilaisten toimijoiden taitoa havainnoida ympäristöään.

Ympäristövastuullinen toiminta on subjektiivista ja kontekstuaalista. Näkyvän maiseman kehyksessä ympäristöön liittyvää toimintaa pyritään ohjaamaan käytettävissä olevan ajantasaisen virallistuneen tiedon perusteella parhaaseen mahdolliseen suuntaan. Kätketyn maiseman kehyksessä yksilöt ja yhteisöt pyrkivät myös toimimaan parhaaksi katsomallaan tavalla käytössään kulloinkin olevan paikallisen tiedon perusteella. Ympäristövastuullisuus rakentuu paitsi käytettävissä olevan tiedon myös arvojen muodostamalle perustalle. (Ks. 2.4.4. ja Paloniemi ja Koskinen 2005). Ympäristövastuullisuuteen liittyy olennaisesti pyrkimys sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen eri ihmisryhmien välillä (Setten ja Myrvang Brown 2013). Mutta miten oikeudenmukaisuutta voi arvioida ihmisen ja luonnon välillä? Milloin luonnolla on suurempi oikeutus olemassaoloonsa maisemassa kuin ihmisellä? Oikeudenmukaisuuteen pyrkiminen ympäristöön liittyvässä toiminnassa tarvitsee tuekseen monia keskusteluja. Noel Castree (2003) puhuu sosioluonnollisista hybrideistä pohtiessaan ihmisten, eläinten ja kloonien oikeuksia ja keskinäisiä valtasuhteita.

Myös ihmisten keskinäiset valtasuhteet ja sukupolvien välinen ulottuvuus maisemassa vaativat pohtimista. Tieteenulkopuolisia toimijoita koskettavia oikeudenmukaisuuden kysymyksiä ovat Koskisen (2018: 137–138) mukaan todistuksellinen oikeudenmukaisuus ja hermeneuttinen oikeudenmukaisuus. Todistukselliseen oikeudenmukaisuuteen liittyy erilaisten toimijoiden yhtäläinen oikeus esittää hallussaan olevaa tietoa. Tiedollisesti vähämerkityksellinen asia, kuten ikä tai sukupuoli, voidaan katsoa rajoitteeksi omata ja esittää tietoa jostakin asiasta. Toisaalta tietyn toimijan tai toimijaryhmän kannalta merkityksellisten asioiden käsittelyyn ei aina ole tarjolla riittävästi käsitteellisiä välineitä. Tällöin valmiisiin käsitteisiin ja virallistuneeseen kieleen huonosti istuvan paikallisen tiedon mukaan ottaminen tutkimukseen saattaa rajoittaa oikeudenmukaisuuden toteutumista.

Usein nimenomaan työikäiseen aikuisväestöön kuuluvat ihmiset ovat tuottamassa ja jakamassa sekä virallistunutta tietoa että paikallista tietoa, vaikka kaikilla ikäryhmillä on ao. tietoa hallussaan. Eläkeläisillä on vuosikymmenten ajan kehittyneen ympäristösuhteensa avulla erinomaiset mahdollisuuden tulkita nykyisyydessä esiintyviä ilmiöitä, mutta usein heiltä kysytään vain menneisyyden tapahtumista muistitiedon keräämisen yhteydessä. Lasten on puolestaan onnistuttava kommunikoidaan aikuisten luomilla käsitteillä voidakseen osallistua yhteiseen toimintaan, vaikka heidän oman toimintansa kautta luodut maisemaa kuvaavat käsitteet olisivat käyttökelpoisempia. (Lehtinen 2005: 87; Setten 2005: 3–13; Koskinen 2018: 135–138).

Relationaalisessa maisemassa on aina läsnä lukuisia toimijoiden mukanaan kantamia maisemakäsityksiä. Relationaalisen maiseman ymmärtämiseksi ja siinä ope-roimiseksi otan avukseni toimijaverkostoteorian.

2.4.6 Toimijaverkostot maisemaa rakentamassa

Ranskalaisen filosofi Bruno Latourin (1991) 1970-luvulla kehittämä *toimijaverkostoteoria*⁷ avaa verkostollisen näkökulman esimerkiksi yhteisönä olemisen muotoutumiseen suuntaamalla tutkijoiden huomion ihmisen, teknologian ja luonnon väliin jatkuvaan vuorovaikutukseen. Verkostoajattelussa kokonaisuus tuotetaan toimijoiden välisissä suhteissa. Lähtökohtaisesti ei siis ole oletusta siitä, mikä ilmiö on, vaan se selviää vähitellen verkostoon kuuluvia *toimijoita* ja niiden toimintaa seuraamalla ja toimijoiden välisiä vuorovaikutussuhteita tarkkailemalla. Lähestymistapaa käytetään erityisesti sosiologian piirissä sekä tieteen ja teknologian tutkimuksessa. Suomalaisessa tutkimuksessa sitä on sovellettu myös maisemansuojelun alaan liittyvässä tutkimuksessa (Peltola 2006) sekä metsäteollisuuden ja pintavesien toimijaverkoston muotoutumisen tutkimiseen (Kortelainen 2007). Näissä kirjoituksissa kuvataan, miten aineellinen luonnonelementti voi saada verkostossa poliittisen toimijan roolin ja ohjata päätöksentekoa.

Toimijaverkostoteoriaan perustuva tutkimus kiinnittää huomion tutkittavaan ilmiöön liittyviin toimijoihin, toimijoiden käytäntöihin sekä suhteellisuuteen eli toimijoiden välisiin suhteisiin. Toimijaverkostoteoriaan liittyy myös valtasuhteita. Verkostoon kietoutuneet toimijat eivät ole passiivisia, vaan pyrkivät muuntamaan ja kääntämään välittämäänsä toimintaa omien päämääriensä mukaisiksi. (Kullman ja Pyyhtinen 2015). Tätä toiminnan muuntamista kutsutaan toimijaverkostoteoriassa käännökseksi, ja se on yksi lähestymistavan keskeisiä välineitä⁸ (Callon 1986; Latour 1986: 266–269; Åkerman 2006: 38–39). Käännös on monitulkintainen käsite; se voi tarkoittaa kielellistä, asiallista tai toiminnallista käännöstä.

Keskinäisiä valtasuhteita maisemassa pyritään muuttamaan liittoutumalla toisten toimijoiden kanssa jotta toiminta ja tavoitteet saataisiin käännettyä omien tai jaettujen intressien mukaisiksi. Toimijaverkostoajattelun periaatteen mukaisesti inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat ovat verkostossa samanarvoisia, voiden liittoutua toisten toimijoiden kanssa. Bruno Latour käyttää näistä liittoumista sanaa kollektiivi (Latour 1991: 18). Esimerkiksi Kangasalan Kuohunharju sai itselleen liittolaisia voimalaitoksen sijoittamista maisemallisesti arvokkaalle alueelle vastustaneista toimijoista sekä paikallisesti että kansallisella tasolla ja tämän kollektiivin, liittouman, voimalla voimalaitos rakennettiin toisaalle, jolloin luonnonkaunis harju säästy ra-

⁷ Lähestymistavan keskeisiin vaikuttajiin kuuluvat Bruno Latour, Michel Callon ja John Law. Toimijaverkostoteoria alkoi kehittyä 1970-luvulla Bruno Latourin kirjoitusten myötä.

⁸ Käännöksellä viitataan usein Michel Callonin tutkimukseen ranskalaisten meribiologien yrityksestä elvyttää liikakalastuksen vuoksi katoamassa ollutta kampakasimpukkaa

kentämiseltä (Peltola 2006). Kollektiivit ja käännökset ovat olennainen osa relationaalista maisemaa, jossa käydään jatkuvasti neuvotteluja monista eri tiedoista ja niille rakentuvista maisemakäsityksistä muodostuvassa toimijoiden välisessä verkostossa. Neuvottelut voivat tapahtua henkilökohtaisella tai yleisellä tasolla, kun asemoidumme maisemassa uudelleen kulloinkin hallussamme olevan tiedon ja omaksumiemme asenteiden tai noudattamiemme normien mukaisesti.

Toimijaverkostoteoriaan nojaava ymmärrys verkostoista ohjaa tutkijoita ajattelemaan erilaisten inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden keskinäisiä kohtaamisia ja kytköksiä (Kullman ja Pyyhtinen 2015). Toimijaverkostoteoria sopii siten hyvin maisemantutkimukseen, jossa liikutaan nimenomaan inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden keskinäisen vuorovaikutuksen parissa.

Toimijaverkostopohjainen tarkastelu soveltuu tutkimukseeni myös siksi, että työssä tutkittavana oleva Doreen Massey'n relationaalinen maisema rakentuu ja saa merkityksensä toimijoiden välisissä suhteissa. Tähän työhön liittyvissä tapaustutkimuksissa laajemmin määrittäviksi toimijaryhmiksi asettuvat ihmisten lisäksi muun muassa maaperä, vesistö, rakennukset ja pihat. Välillä aineisto johdattaa uusien ja ennakoimattomien ei-inhimillisten toimijoiden äärelle, kun toimijaverkostotutkimuksen periaatteen mukaan seurataan toimijaa ja päädytään esimerkiksi korkeushyppypatjalle, kuten minulle kävi työpajani yhteydessä Luvialla. Tässä tutkimuksessa toimija, jota seuraan kaikissa tapauksissa, on tutkimukseen osallistuva ihminen. Toimijaverkosto määrittyy jokaisessa tapauksessa sen mukaisesti, mitä kukin tutkimukseen osallistuva ihminen siihen sisällyttää. Tutkimukseni lähestymistapa ja kysymyksenasettelu on kulttuurinen, kieltä, tapoja ja käytäntöjä luotaava.

3 Tutkimuksen esittely

3.1 Aineiston keruumenetelmät

Kiinnostukseni kohteena on siis paikallisen tiedon kautta rakentuva kätkeyty maisema ja erilaisten inhimillisten toimijaryhmien tapa kiinnittyä siihen. Tutkimusaineistoni on luonteeltaan laadullista, vaikka siihen yhdistyy usein määrälliseksi luonnehdittua paikkatietoa. Tapaustutkimuksiini liittyvää paikkatietoa ei ole seulottu avoimesta kyselystä, vaan se on tuotettu haastattelutilanteessa yhdessä haastateltavien kanssa. Esittelen taulukossa 1 artikkelikohtaiset tutkimuskysymykset, niihin liittyvät maisemakäsitteet (ks. Kuvio 3) ja käyttämäni menetelmät.

Taulukko 1. Artikkelikohtaiset tutkimuskysymykset, maisemakäsitteet ja käyttämäni menetelmät.

ARTIKKELI	MAISEMATASO	AINEISTON-KERUUMETODI	TUTKIMUSKYSYMYS
Kotimaisema, peritty kulttuuriympäristö	Kotimaisema Jaettu maisema Lumottu maisema	Kirjallisuuskatsaus	Miten ympäristösuhde rakentuu ihmisen ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa? Miten ympäristösuhteeseen voidaan vaikuttaa ympäristökasvatuksen keinoin?
Tracing cultural landscape values of children with participatory geographic information system	Kotimaisema Jaettu maisema	PGIS Teemakirjoittaminen Strukturoitu ryhmähaastattelu	Miten lapset kiinnittyvät maisemaan? Miten he hankkivat siitä tietoa?
Local conservation and perceptions of heritage in the Old Rauma World Heritage Site	Kotimaisema Jaettu maisema	Strukturoitu haastattelu	Miten kodin tai yrityksen perustaminen maailmanperintökohteeksi nimettyyn kaupunkiin rakentaa ympäristösuhdetta? Miten maailmanperintökohteen asukkaat ja yrittäjät kiinnittyvät maisemaan? Miten he hankkivat siitä tietoa?
Eurajoen muuttuvat arvot	Kotimaisema Jaettu maisema	PGIS Strukturoitu ryhmähaastattelu Strukturoitu haastattelu	Miten Eurajokilaakson asukkaat kiinnittyvät maisemaan? Millaista sosiaalista, kulttuurista ja luonnontieteellistä tietoa muistitieto tuottaa Eurajoesta?
Individual views and shared landscape of folklore in Reykholtssdal, Iceland	Kotimaisema Jaettu maisema Lumottu maisema	PGIS Strukturoitu haastattelu Maisematyyppikysely	Miten kansanperinne vaikuttaa maisemassa olemiseen? Miten kansanperinne vaikuttaa maisemasta kertyvään tietoon?

3.2 Tutkimusaineisto

Olen kerännyt tutkimusaineistoni satakuntalaisissa kouluissa järjestyissä työpajoissa, Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman järjestämällä kenttäkurseilla Euran Panelian kylässä, Eurajoen Irjanteen kylässä ja Raumalla Vanhan Rauman maailmanperintökohteessa sekä pohjoismaisen NOVA-yliopistoverkoston järjestämällä kenttäkurssilla Koillis-Islannin Reykholtaldurin jokilaaksossa. Tutkimuksessa haastateltujen ihmisten lukumäärä, haastatteluaika ja -paikka, tallennetun aineiston säilytyspaikka ja tutkimuksessa käytetty paikkatietoalusta esitellään kootusti taulukossa 2. Tutkimuksessa on huomioitu tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeet hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta ⁹.

Taulukko 2. Tutkimuksessa haastatellut toimijaryhmät, haastateltujen ihmisten lukumäärä, haastattelupaikka ja -aika, tallennuksen säilytyspaikka ja käytetty paikkatietoalusta.

TOIMIJA-RYHMÄ	INFORMANTTIEN LUKUMÄÄRÄ	PAIKKA JA AIKA	SÄILYTYS-PAIKKA	GIS-ALUSTA
LAPSET	n=13	Ulvila: Kaasmarkku 2011	Turun kaupunki	PaikkaOppi
	n=31	Ulvila: Friitala 2012	Turun kaupunki	PaikkaOppi
	n=38	Luvia 2012	Turun kaupunki	PaikkaOppi
	n=15	Eura: Panelia 2012	Turun kaupunki	PaikkaOppi
	n=68	Rauma 2014, 2015	Turun kaupunki	PaikkaOppi, Google Maps, ArcGis
AIKUISET	n=12	Reykholtaldal 2009	Norges miljø- og biovitenskapelige universitet	
	n=14	Eura: Panelia 2013	TY Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kokoelmat	eurajoki.info
	n=6	Eurajoki: Irjanne 2014	TY Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kokoelmat	eurajoki.info
	n=20	Vanha Rauma 2016	TY Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kokoelmat	

Lasten parissa tehty tutkimus sisälsi yhteensä 10 työpajaa, joissa tapasin 165 oppilasta. Koulut vaihtelivat Kaasmarkun ja Panelian kyläkouluista satakuntalaisittain suurempiin kaupunkikouluihin. Luvialla tapasin kaikki kunnan 7. luokkien oppilaat, Ulvilan Kaasmarkun koulussa 3. ja 4. luokan oppilaat ja Friitalan koulussa kaikki 4. luokan oppilaat, Euran Panelian koulussa 6. luokan oppilaat ja Raumalla Freinet-koulun 5. luokan oppilaat sekä Nanun koulun 6. luokkien oppilaat.

Työpajat alkoivat oppilaille antamallaan yksilötehtävällä, teemakirjoittamisella. Pyyysin oppilaita kertomaan minulle heidän omasta kulttuuriympäristöstään tekstillä,

⁹ Hyvä tieteellinen käytäntö, ohjeistus: <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta>

joka tuli kirjoittaa 15 minuutin aikana. Kirjoituksen otsikoksi annoin ”Tämä on tärkeä”. Kirjoitusten valmistuttua avasin luokan valkokankaalle PaikkaOppi -nimiseltä paikkatietoalustalta kartan. Etsimme yhdessä kartalta ensiksi koulun. Tämän jälkeen oppilaat kävivät jokainen vuorollaan etsimässä kartalta paikan, josta he kirjoittivat. Etsimisvaiheessa käytiin usein oppilaitten välillä keskustelua siitä, missä paikka sijaitsee, sillä kartanlukutaito vaihteli oppilaitten kesken suuresti. Joskus luokassa myös neuvoteltiin siitä, mihin kohtaan tietyssä metsikössä sijaitseva pulkkamäki merkitään tai mikä kohta kaupan pihalla on se, jota tarkoitetaan. Tätä vaihetta työpajasta kuvaan ryhmähaastatteluksi.

Kohteen löydyttyä kukin oppilas merkitsi sen kartalle ja siirsi ominaisuustietokenttään oman teemakirjoitustekstinsä selittämään paikan valintaa. Näin aineisto talletui paikkatietoalustalle oppilaitten omia sanoja ja käsitteitä käyttäen. Aineisto ei sisällä tietoja oppilaitten nimistä tai luokasta, jossa olen työpajan pitänyt. Oppilaitten nimiä ei ole myöskään kenttätyöpäiväkirjassani, mutta luokat ovat tiedossani. Paikkatietoalustalla olevaan aineistoon pääsee vain minun käyttäjätunnuksillani. Työpajoja ei nauhoitettu.

Aikuisten parista tutkimusaineistoa on kerätty haastatteluin Paneliassa, Irjanteella, Vanhassa Raumassa ja Islannin Reykholstalurissa sekä Panelian kylässä järjestetyssä yleisötilaisuudessa.

Suomessa tehdyt haastattelut ja yleisötilaisuus liittyvät kulttuuriperinnön tutkimuksen ja maisemantutkimuksen oppiaineiden vuotuisiin kenttäkursseihin.

Yleisötilaisuus järjestettiin Euran Panelian kylässä. Tilaisuudet toteutettiin strukturoidun ryhmähaastattelun menetelmää hyödyntäen. Kurssin opettajat ja opiskelijat laativat kysymyspatteriston ja diasarjan, joiden kautta tilaisuutta juonnettiin, mutta osallistujat saivat myös kuljettaa keskustelua haluamaansa suuntaan. Yleisötilaisuudet nauhoitettiin ja nauhoitteet arkistoitiin. Yleisötilaisuuksien päätteeksi osallistujia pyydettiin osallistumaan tutkimushaastatteluun. Eurajokeen liittyvät haastattelut tehtiin pääasiassa haastateltavien kotona kahden seuraavan päivän aikana. Haastattelijoina toimivat kursseille osallistuneet opiskelijat, mutta joissain haastattelutilanteissa kurssin opettajatkin olivat paikalla. Aineisto saattaa olla monien haastattelijoiden tekemänä laadultaan epätasaista, mutta se on kuitenkin käyttökelpoista. Kaikki haastateltavat halusivat esiintyä omilla nimillään tutkimuksessa. Sen vuoksi aineistoa ei ole anonymisoitu. Haastattelut on nauhoitettu.

Vanhaan Raumaan liittyvät haastattelut on tehty haastateltavien kodeissa tai yrityksissä. Raumalla ei järjestetty yleisötilaisuutta, vaan haastateltavat valittiin Vanhan Rauman kiinteistönomistajien joukosta (ks. alaluku 3.4.3). Sovin haastatteluajat etukäteen soittamalla toivomillemme haastateltaville. Kerroin samalla, miten haastattelu liittyy opetukseen ja tutkimukseen. Tuohon aikaan toimin Rauman kaupungilla projektipäällikkönä maailmanperintöön ja kestävään matkailuun liittyvässä hankkeessa ja sen vuoksi useat haastateltavista olivat minulle tuttuja. Tästä syystä

osallistuin itse vain muutamaaan haastattelutilanteeseen, sellaisiin, joissa arvelin haastateltavan jakavan vapaasti omia tietojaan, vaikka kaupungin palveluksessa oleva henkilö on haastattelijoiden mukana. Valintani perustui myös siihen, että havaitsin haastatteluajasta sopiessani osan haastateltavista toivovan läsnäoloani ja halusin kunnioittaa heidän toivettaan; päästiväthän he meidät omaan kotiinsa tai yritykseensä. Osa haastateltavista ei halunnut esiintyä omalla nimellään. Sen vuoksi kyseinen aineisto on kokonaisuudessaan anonymisoitu. Haastattelut on nauhoitettu.

Islannissa tehdyt haastattelut liittyvät NOVA-yliopistoverkoston järjestämään pohjoismaiseen jatko-opiskelijoiden kurssiin jolle osallistuin. Reykholtsdalurissa teimme haastattelut haastateltavien kotona, kausiasunnolla tai työpaikalla. Paikalla oli koko tutkimusryhmämme, viisi henkilöä, ja tulkkina toimi ryhmän islantilainen jäsen. Hyödynsimme aineistonkeruussa strukturoidun haastattelun ja valokuviiin perustuvan maisematyypikyselyn yhdistelmää. Laaksosta ottamissamme valokuvissa näkyi maisemaa, jossa kansanperinteen mukaisesti voisi olla läsnä lumottu maisema (ks. 3.3.5). Kuvassimme erilaisia kalliomuodostelmia, maankohoamia, lähteitä ja seinämiä. Haastattelun yhteydessä näytimme näitä kuvia ja pyysimme haastateltavaa kertomaan tietääkö hän kuvan esittämään kohtaan liittyvän lumotun maiseman piirteitä tai tietääkö hän jonkun toisen paikan laaksossa, jossa lumottu maisema on läsnä. Osa haastateltavista kertoi meille tietämistään lumotuista paikoista ja niiden asukkaista, osa näytti näitä paikkoja meille maastossa. Liitimme haastatteluissa saadut sijaintitiedot omana tasonaan paikkatietoaineistoon, jossa kuvataan laakson geologiaa, maisemahistoriaa, vesistöjä, maanpeitettä ja korkeussuhteita. Haastateltavat halusivat esiintyä tutkimuksessa omilla nimillään eikä aineistoa ole sen vuoksi anonymisoitu. Haastatteluja ei ole nauhoitettu.

3.3 Tutkimusaineiston analysointi

Olen analysoinut tapaustutkimuksiini liittyvän aineiston hyödyntämällä lähilukua¹⁰, luokittelua ja kartta-analyysijä.

Artikkelissa II erotin kenttätyössä keräämästäni aineistosta yhdeksän luokkaa oppilaitten kartalla ja kirjoituksin raportoimien kohteiden joukosta. Vertasin eri luokkiin jakautuneen aineiston määrää sekä luokkien välillä, että tutkimuskohteiden välillä. Lisäksi vertasin keräämäni aineiston sijoittumista kartalla viranomaisaineis-

¹⁰ tarkoitan avaraksi mielletyllä lähiluvun käsitteellä tässä sekä haastatteluaineiston että kartta-aineiston analysointia useaan otteeseen. Eri tarkastelukerroilla aineistolle esitetään erilaisia kysymyksiä ja pyritään näin syvällisesti ymmärtämään vastaajien jakama tieto. Lähiluvusta muistitietoaineistojen analyysimenetelmänä ks. Pöysä 2015. Aineistoni sisältää vain joiltain osin muistitietoa, mutta Pöysän teos kuvaa lähilukua analyysimenetelmänä myös tilan ja toimijuuden analysoimiseksi.

toissa esiintyviin karttatietoihin, kuten muinaisjäännösrekisteriin ja rakennusinventointitietoihin. Selvitin kartta-analyysin avulla, miten tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden raportoimat kohteet ja samoilla alueilla asiantuntijoiden raportoimat kohteet sijoittuvat suhteessa toisiinsa maisemassa.

Artikkelissa III kenttätyössä kerätystä haastatteluaineistosta erotettiin lähiluvun ja luokittelun avulla kolme eri tavoin suojeluun motivoitunutta ryhmää. Ensimmäistä ryhmää yhdisti sekä oman kodin asuminen suojelun ehdoilla että Vanhan Rauman suojelemiseen johtaneeseen kansalaistoimintaan osallistuminen 1970- ja 1980 -luvuilla. Toista ryhmää yhdisti kaupungin elävyydestä huolestuminen joustamattomalta tuntuvan suojelun vuoksi. Monet heistäkin ovat asuneet alueella pitkään, osa koko elämänsä. Useat tämän ryhmän haastateltavista harjoittavat yritystoimintaa alueella. Kolmas ryhmä oli asunut alueella vähemmän aikaa kuin kahden muun ryhmän edustajat. Heille suojelukysymykset ja maailmanperintö olivat arvoja, jotka tunnustetaan, mutta joihin ei sitouduta. Arkielämän sujuvuus ja asumismukavuus olivat etusijalla. Tässä tapaustutkimuksessa ei hyödynnetty kartta-analyysiä.

Artikkelissa IV kenttätyössä kerätystä haastatteluaineistosta erotettiin lähiluvun ja luokittelun avulla neljä sellaista tiedon lajia, joihin liittyvää tietoa kerätään ja arvioidaan virallistuneen tiedon piirissä. Aineistoa kerättiin myös kartalle haastatteluissa ja yleisötilaisuudessa. Aineistosta erotettiin myös useiden lukukertojen jälkeen yksityiskohtaista paikallista tietoa sijaintitietoineen. Tätä yksityiskohtaista tietoa verrattiin kartta-analyysillä muista lähteistä, kuten paikannimikortistosta ja historiallisista kartoista, löytyneisiin sijaintitietoihin.

Artikkelissa V kenttätyössä haastatteluun ja niiden yhteydessä kartalla kerätystä aineistosta erotettiin maisemasta erityispiirteitä, joihin kansanperinteeseen liittyvät tarinat ja uskomukset kiinnittyvät. Haastateltavat kuvailivat melko yksityiskohtaisesti, miksi yhdenlainen kiviseinämiä liittyy tähän erityiseen kulttuuriseen maisematyyppiin, mutta toisenlainen kiviseinämiä ei. Kerättyä aineistoa verrattiin kartta-analyysillä virallistuneen tiedon parista löytyvään aineistoon, kuten paikannimikokoelmaan, kantatilakarttoihin, arkeologisiin kohteisiin ja Snorri Sturlusonin saagaan liittyvään aineistokokoelmaan. Analyysin jälkeen kulttuurimaisemasta tunnistettiin sellaisia erityisiä maanpinnan muotoja ja tarkkoja sijainteja, jotka liittyvät erityisesti kansanperinteeseen.

3.4 Tutkimuksen sisältö

Esittelen seuraavassa eri artikkeleiden teemat sekä tavan, millä kukin artikkeli on tehty ja mikä eri tutkijoiden osuus on ollut kunkin artikkelin tutkimus- ja kirjoitusprosessissa. Varsinaiset tutkimustulokset esittelen seuraavassa luvussa.

3.4.1 Siirtyvä tieto

Artikkelin I avulla valmistauduin tulevaan kenttätööhön. Tarkastelin kulttuuriympäristökasvatusta esihistoriallisen maiseman ja siihen liittyvän virallistuneen tiedon viestinnän välineenä Eurassa ja Rauman Lapissa, Sammallahdenmäen maailmanperintökohteessa. Esihistoriallisten kohteiden valitseminen tarkastelun kohteeksi oli tässä suhteessa hedelmällistä, koska niissä visuaalisesti havaittava maisema on vain pieni osa kohteen kokonaissisältöä. Arkeologi Eeva Raike vastasi yhteisartikkelisamme Sammallahdenmäen esittelystä, kun taas minä kirjoitin teoreettisen viitekehysten sekä maisemanlukutaitoon ja kulttuuriympäristökasvatuksen mahdollisuuksiin kestävässä kulttuuriympäristötöyssä liittyvät osiot. Artikkeleihin liittyvä teoreettinen tarkastelu rakentaa tutkimukseni perustan tutkimustulosten analysoimiseksi ja niiden mekanismien ymmärtämiseksi, joilla ihmiset kiinnittyvät maisemaan. Käynnistän artikkelissa myös pohdintaani maiseman esittämisestä ja näkyväksi tekemisestä valittujen kehystysten avulla.

3.4.2 Tutuksi koettu maisema

Tarkastelen artikkelissa II niitä tapoja, joilla maisemaan kiinnitytään varhaisemmassa elämänvaiheessa, kun maisemasta kertynyt tieto perustuu vielä enemmän omiin havaintoihin, kokemuksiin ja tulkintoihin kodin lähipiiriin lukeutuvassa maisemassa tai kotoa saatuun muistitietoon kuin esimerkiksi koulun kautta saatuun tutkimustietoon. Halusin myös osallistua tällä artikkelilla ajankohtaiseen keskusteluun lapsista toimijaryhmänä ja asiantuntijoina omassa ympäristössään. Kun tutkimusta tehdään lasten kanssa, tulee tutkijan kiinnittää riittävästi huomiota siihen, että tutkitavista asioista kysytään ja niihin voidaan vastata sellaisilla keinoilla, jotka lapset hallitsevat riittävässä määrin tunteakseen olonsa luottavaiseksi tutkimustilanteessa¹¹. Jos tutkijan valitsema ilmaisukeino tuntuu lapsista liian vaikealta, osa lasten halussa olevasta tiedosta jää saamatta. Silloin ongelmana ei ole kuitenkaan lasten riittämätön oman ympäristönsä asiantuntijuus, vaan tutkijan riittämätön valmistautuminen heidän kohtaamiseensa¹². Talteen saadun tiedon siirtäminen ja välittäminen sisältää niin ikään omat haasteensa, sillä lapset ilmaisevat asiat usein erilaisin tavoin kuin mihin tieteessä on totuttu. (Ks. Hart 1979; Syse 2010; Koskinen 2018.)

Valitsin työpajojen menetelmäksi teemakirjoittamisen yksilötehtävänä ja osallistavan paikkatiedon luokan ja tutkijan yhteisenä tehtävänä. 10–13 -vuotiaat lapset omaavat riittävän luku- ja kirjoitustaidon kertoakseen heille tärkeistä paikoista

¹¹ YK:n lapsen oikeuksien julistus kehystää tutkimuseettisiä valintoja työskennellessä lasten kanssa. Myös Victoria Morrow (2008) on avannut tematiikkaa hyvin.

¹² Ks. myös Tarja Heino (2006) sekä Liisa Karlsson (2006).

omassa ympäristössään. Kartanlukutaidossa on lasten välillä sen sijaan suuria eroja. Sen vuoksi siirsimme kirjoitustehtävässä ilmaistut kohteet ja niiden sisältämät arvot kartalle yhdessä oppilaitten kanssa. Jaettu tehtävä oli saatujen tulosten analysoinnin kannalta tärkeätä paitsi sen vuoksi, että tuotettu kartta-aineisto vastasi lasten raporttoimia sijainteja, myös sen vuoksi että luokan yhteinen keskustelu avasi tutkijalle valittujen kohteiden yksilöllistä ja jaettua merkitystä. Tutkimalla oppilaiden täysin itsenäisesti PGIS-alustalle tuottamaa aineistoa valittujen kohteiden välinen relationaalisuus, maisemassa olisi jäänyt tavoittamatta. Tavoittamatta olisi jäänyt myös työpajan tunnelma ja luokan ryhädynamiikka, jotka tuntuivat vaikuttavan jonkin verran tuloksiin. Kyseisen koulupäivän sujuminen, työpajapäivänä paikalla ollut sijainen oman opettajan tilalla tai luokan yleinen työilmapiiri ovat asioita jotka voi ottaa analyysivaiheessa huomioon vain jos tutkija on ollut läsnä tutkimustilanteessa. Tässä yhteenvedossa artikkeli kuvaa sekä lasten yksityistä kotimaisemaa että heille yhteistä jaettua maisemaa.

3.4.3 Omaksi otettu kaupunki

Tarkastelen tässä artikkelissa III aikuisten tapaa rakentaa ympäristösuhdettaan oman kodin tai yrityksen sijaitessa maailmanperintökohteessa. Kirjoitimme artikkelin kevään 2016 aikana Vanhassa Raumassa kerätyn aineiston pohjalta Riina Haanpään ja Eeva Karhusen kanssa. Riina Haanpää erotti analyysissään aineistosta kolme asukasryhmää. Eeva Karhunen valotti havaitun kulttuuriperinnön ja rakennetun ympäristön arvojen välistä suhdetta. Minä rakensin artikkelin teoreettista viitekehystä havaittujen maisema-arvojen, jaetun isännyyden ja toimijaverkkoteorian osalta sekä kirjoitin artikkelin tulosten yhteenvedon ja keskusteluosion.

Haastateltavien joukossa oli ihmisiä, jotka ovat asuneet tai yrittäneet alueella jo kauan ennen kuin Rauman keskustan muodostavasta kaupunginosasta, Vanhasta Raumasta, tuli maailmanperintökohde (1991). Haastateltavina oli myös ihmisiä, jotka olivat tulleet alueelle maailmanperintökohteeksi nimeämisen jälkeisinä vuosina. Vanha Rauma on kohteena kiinnostava ja olennainen tutkimukseni kannalta, koska alueella liikutaan niin kaupunkikeskustassa kuin alueen asukkaiden ja yrittäjien yksityiselämän piiriin sijoittuvissa kodeissa ja pienyrityksissä. Muista tapaus-tutkimuksista poiketen en tällä kerralla käyttänyt osallistavaa paikkatietoa tutkimusmenetelmänä, koska haastatteluiden kohteiden sijainnista ei kaupunkialueella ollut epäselvyyttä. Ympäristösuhdetta ja kiinnittymistä maisemaan lähestyttiin aikaisemmin Raumalla tehdyissä kartoituksissa (Vanhan Rauman talousrakennusten kuntoarviointi 2005–2007; Paasmala 2014) huonokuntoisiksi tai jopa säilymisen kannalta vaarantuneiksi todettujen ja suurimmalta osin voimassa olevassa asemakaavassa vailla suojelumerkintää olevien ulkorakennusten kautta. Haastateltavat valikoitiin tekemäämme tutkimukseen näiden rakennusten omistajien joukosta lähestymällä heitä

henkilökohtaisella tutkimushaastattelupyynnöllä. Rajaus perustui tutkimusryhmän olettamukseen siitä, että useimmissa tapauksissa alkuperäisen käyttötarkoituksensa menettäneen, huonokuntoisen ja nykyaikana epäkäytännöllisen rakennuksen vapaaehtoinen kunnostaminen ja suojelu kertoo rakennuksen omistajan paikallisesti erityisestä ympäristösuhteesta ja tavasta kiinnittyä maisemaan. Tässä yhteenvedossa artikkeli kuvaa sekä aikuisten yksityistä kotimaisemaa että heidän keskenään ja vierailijoiden kanssa jakamaansa maisemaa.

3.4.4 Joesta ammennettua kiintymystä

Artikkelissa IV tarkastelun kohteena on Eurajokilaakso, jonka asukkaiden yhteistä ja yksityistä maisemaan liittyvää tietoa kartoitettiin kahtena keväänä jokivarren kylissä. Ympäristösuhdetta ja kiinnittymistä maisemaan lähestyttiin siis aluetta halkovan joen kautta. Kirjoitimme Riina Haanpään ja Eeva Raiken kanssa artikkelin, jossa tarkastelemme Eurajokilaaksoa etnologisen näkökulman, paikannimikortiston ja karttojen esille tuoman maisemahistorian kautta. Kartoitin myös Eurajokeen liittyvän ekologisen tutkimuksen sekä ympäristölupiin liittyvien velvoitetarkkailujen aineistot. Vertasimme kartoittamani raportti- ja selvitysaineiston joesta tuottamaa luonnontieteellistä tietoa keräämämme muistitiedon tuottamaan sosio-kulttuuriseen tietoon. Muistitietoa meille jakaneet haastateltavat valittiin avoimella kutsulla järjestettyyn yleisötalaisuuteen saapuneiden henkilöiden joukosta esittämällä kaikille paikalla olijoille pyyntö osallistua tutkimushaastatteluun ja sopimalla haastatteluaika niiden henkilöiden kanssa, joiden luona meidän oli mahdollista vierailla kenttäkurssin aikana.

Eurajoen silloiseen huonoon tilaan liittyvä keskustelu ja sen synnyttämä kansalaisaktiivisuus olivat pontimena sekä kenttäkurssin viemiselle alueella että useiden haastateltavien innokkuudelle osallistua tutkimukseen. Oma suhteeni Eurajokeen ja sen ympärille syntyneeseen kansanliikkeeseen ei ole ulkopuolinen tai puolueeton. Olen jokivarren lähialueen asukkaana ollut mukana ensimmäisessä kansalaiskouksessa ja jättämässä muistutuksia edellä mainitun lupakäsittelyn eri vaiheissa. Toisaalta oma aktiivisuuteni jokivarren toimijana johdatti tutkijaryhmämme ja kenttäkurssin tämän aiheen pariin.

Eurajoesta itselleen ja karjalleen virkistystä hakeneet ihmiset ovat perinteisesti rakentaneet omaa paikkaidentiteettiään joen avulla (ks. Stobbelaar ja Pedroli 2011).

Veden äärelle pääsy on jo kauan sitten turvattu alueen kaikille asukkaille osoittamalla maanomistuksesta riippumattomia yhteisiä alueita sillanpielissä¹³. Nykyäänkin monia näistä paikoista käytetään uimapaikkoina ja onkirantoina, aikaisemmin myös jokivarteen sijoitettuina matonpesupaikkoina.¹⁴

Jokiympäristössä tapahtuneita muutoksia ei välttämättä ole kirjattu muistiin. Silti kyseiset muutokset on havaittu selkeästi ja ne on koettu niin omakohtaisina, että ne muistetaan ja ne välittyvät hiljaisena tietona sukupolvelta toiselle. Paikalliset ihmiset ovat havainnoineet joen tilaa huomattavan paljon aikaisemmin kuin viranomaiset. Asukkaiden tekemiä havaintoja ei vain ole yleensä kirjattu mihinkään seuranta-aineistoihin, vaan ne on esitetty yhteisillä foorumeilla esimerkiksi kahviloissa ja kylän kokoontumispaikoissa. Tämän kaltainen yhteisön suorittama vapaaehtoinen ja oman ympäristösuhteen pohjalta tehty havainnointi ja tulkinta ovat eräänlaista isännyyttä yhteistä maisemaa kohtaan. Omistava huolenpito ja empatia kumpuavat omakohtaisista ympäristökokemuksista ja jatkuvan havainnoinnin kerryttämästä laajasta ja vivahteikkaasta ympäristötiedosta (ks. Yli-Pelkonen ja Kohl 2005). Artikkelin IV kuvaa jaettua maisemaa.

3.4.5 Lumouksella kehystetyt käytännöt

Tarkastelen artikkelissa V kansanperinnettä, muistitietoa ja mystistä luontosuhdetta mukanaan kantavaa lumottua maisemaa Islannin länsirannikolla Reykholtin kylässä. Kirjoitin artikkelin vuonna 2009 pohjoismaisella jatko-opiskelijoiden kurssilla järjestetyllä kenttätyöjaksolla kerätyn aineiston ja kurssiraportin pohjalta. Kenttätyön teimme Reykholtissa viiden henkilön ryhmässä. Muut jäsenet suorittivat jatko-opintojaan Norjassa ja Ruotsissa, ja yksi meistä oli islantilainen Anna Palsdottir. Hän toimi tulkkina kohdatessamme laakson asukkaita ja tutkiessamme paikallista lähdeaineistoa, kuten islantilaista paikannimikokoelmaa, lainsäädäntöä ja Snorrastofan arkistoa¹⁵. Lähestyimme Reykholtin jokilaakson maisemaa paikallisen uskomusperinteen kautta, kysyen ihmisiltä heidän suhteestaan lumottuun maisemaan, jota hallitsevat keijut, tontut ja muut ihmistä ulkoisesti muistuttavat yliluonnolliset olennot.

¹³ Osakaskiinteistöt muodostavat osakaskunnan, joka voi järjestäytyä. Sekä vesi- että maa-alueita on perustettu eri kiinteistötoimituksissa yhteisiksi alueiksi eri tarkoituksiin. Yhteiset alueet on merkitty kiinteistörekisteriin omana rekisteriyksikkönään. Maanmittauslaitoksen asiakaspalvelu löysi Eurajoen rannoilta kahdeksan tällaista rekisteriyksikköä, jotka merkittiin eurajoki.info -nimisen paikkatietoalustan kartalle.

¹⁴ Ks. maanmittauslaitokselta Panelian yleisötilaisuudessa saadun tiedon pohjalta kartalle merkityt alueet maanmittauslaitoksen antamien kiinteistötietojen pohjalta (www.eurajoki.info).

¹⁵ Snorrastofa on museo ja tutkimuslaitos, joka esittelee ja tutkii Länsi-Islannin keskiaikaista historiaa ja Snorri Sturlusonin saagaa (<https://snorrastofa.is/en/>).

Osoittautui, että kaikilla haastateltavillamme oli jotakin kerrottavaa siitä maisemasta, jonka vain toiset näkevät, mutta josta tietoisena eläminen ohjaa kaikkien asumista islantilaisessa maisemassa, jopa tienrakentamista ja siihen liittyvää lainsäädäntöä myöten. Reykholtshalurin jokilaakson maiseman dynamiikkaa ja sen luonnonmaiseman elementtien kytkeytymistä paikalliseen maankäyttöön ja kulttuuri-identiteettiin ei voi tavoittaa kartoittamatta tuota erityislaatuista paikallista tietoa. Tässä yhteenvedossa viides artikkeli kuvaa lumottua maisemaa.

4 Tulosten esittely

Esittelen tässä luvussa tutkimukseni tuloksia maiseman päätasojen (ks. Kuvio 3) kautta. Käsittelen aluksi ympäristösuhteen kautta tapahtuvaa kiinnittymistä maisemaan. Seuraavaksi käsittelen henkilökohtaisella tasolla tapahtuvaa kiinnittymistä kotimaisemaksi kutsumaani tasoon, sosiaalisesti tapahtuvaa kiinnittymistä jaetuksi maisemaksi kutsumaani tasoon sekä kulttuurisesti tapahtuvaa kiinnittymistä lumottuksi maisemaksi kutsumaani tasoon.

4.1 Maiseman tarttumapinnat

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan ihminen tutustuu ympäristöönsä ja ottaa maiseman omakseen arkisten toimintojen kautta, liikkumalla ja toimimalla maisemassa eri tavoin. Keholliset ja kulttuuriset käytännöt ohjaavat toimintaamme maisemassa henkilökohtaisella tasolla. Ihmisillä on tapana valita sama reitti lenkillä tai työmatkalla, kokoontua samassa paikassa ystävien kanssa, käydä tutuilla harrastuspaikoilla ja samalla tehdä ympäristöön liittyviä havaintoja oman kiinnostuksensa pohjalta. Näin toimien rakennamme maisemaan kiinnittymisen perustana olevaa maisemakäsitettä ja laajemmin ottaen ympäristösuhdettamme koko elämämme ajan. (Ks. 2.4.2). Maisemasta vapaasti haltuun otetun alueen laajuus muuttuu elämänvaiheiden ja elämänkaaren myötä. Samalla tavoin myös kiinnostuksen kohteet vaihtelevat. Erityisen läheiseksi tai kiinnostavaksi koettuja kohteita maisemassa tarkkaillaan muuta ympäristöä huolellisemmin, niissä tapahtuvia muutoksia havaitaan herkemmin ja niiden puolesta ollaan kenties valmiimpia toimimaan. (Ks. 2.4.3). Tällaiset erityiset kohdat maisemassa, joissa ympäristösuhde alkaa elää ja kasvaa, muodostavat ihmisten ja maiseman välille ikään kuin *tarttumapintoja*. Tällainen tarttumapinta voi löytyä sekä maiseman tilallisen hahmottamisen että ympäristöherkkyyden kautta (ks. Stobbelaar ja Pedroli 2011).

Tarttumapintojen avulla niin kotimaisema, jaettu maisema kuin lumottu maisema aletaan kokea tutuksi ja otetaan vähitellen omaksi. Omaksi kokemisen ja kiintymyksen tunteeseen liittyy halu hankkia lisää tietoa ja kenties ohjata siltä pohjalta omaa käyttäytymistä ja yhteistä toimintaa kyseisen maiseman kannalta parhaaksi katsottuun suuntaan. Omakohtaisen havainnoinnin, kokemisen ja tulkinnan kautta kertynyttä henkilökohtaiseen maisemaan liittyvää tietoa syvennetään hankkimalla

muilla hallussa olevaa eri tavoin kertynyttä tietoa. Samanaikaisesti maisemasta tehtyä tulkintaa rakennetaan jatkuvasti niin yksityisesti kuin kollektiivisesti.

Ympäristöämme koskeva moninainen tieto jäsentyy ja saa merkityksensä ympäristön lukutaidon avulla (Niemi 2013: 174–175; Duxbury ja muut 2015: 15–16). Yksityisestä maisemasta kertynyttä paikallista tietoa tulkitaan henkilökohtaisista lähtökohdista käsin historiallisten, kulttuuristen, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden kautta. Maisemaa siis luetaan käsillä olevassa hetkessä ja siihen kirjoitettu paikallinen tieto saa merkityksensä erilaisissa asiayhteyksissä, erilaisten kehystysten kautta. (Ks. 2.4.4). Eri lukukerroilla käsillä oleva teksti, maisema, voidaan tulkita eri tavoin, mikäli siihen henkilökohtaisessa ympäristösuhteessa liitetty kehys on muuttunut. Näin muodostunut maisema kätkeytyy ulkopuolisilta, ellei sitä nimenomaisesti haluta tehdä näkyväksi esimerkiksi haastattelun yhteydessä tai osallistuttaessa maisemaa koskevaan julkiseen keskusteluun. Ympäristön lukutaitoa rakentaa ja ohjaa myös maisemaan kulkien muodostunut tila. Kulkiessamme esimerkiksi jalan, polkupyörällä, autolla tai veneellä muokkaamme reittiämme kulkumuodon antamien kulkuväylien ja etäisyyksien mahdollisuuksien mukaiseksi. Kulikutapamme määrittää siis osaltaan mahdollisuuksiimme harjoittaa ympäristön lukutaitoa ja samalla maisemakäsitystämme. Kulikutapa on yhteydessä ikään ja fyysiseen liikuntakykyyn sekä joiltain osin sosiaalisiin tekijöihin, kuten asuinpaikkaan ja taloudelliseen asemaan. (Vrt. de Certeau 1984: 97–98; jalan kulkeminen paikan toiminnallisenä tilallisuuden ilmaisuna). Maiseman tarttumapintoihin ja ympäristön lukutaitoon liittyy paikallisen tiedon ominaispiirre, tiedon georeferoituminen. Paikalliselle tiedolle rakentuva maisemakäsitys kiinnittyy sijainteihin, joita edellä mainitut tarttumapinnatkin ilmentävät (ks. myös Valkonen ja Valkonen 2019).

4.2 Kotimaisena

Ympäristösuhteen kehittymisen kautta rakentuva kiinnittyminen henkilökohtaiseen maisemaan tapahtuu kotipiiriksi kutsutulla alueella, jolla liikumme säännöllisesti (Horelli 1982: 45). Omakohtaisten kokemusten ja käytäntöjen avulla hankitun tiedon lisäksi maisemaan liittyvä paikallinen tieto voi sisältää perheen tai yhteisön kautta muistitietona siirtyneitä kertomuksia, uskomuksia ja merkityksiä. Kertynyt tieto keskittyy erityisiin kohtiin maisemassa ja ohjaa toimintaamme sekä tietoisesti että intuitiivisesti muodostaen merkittävässä kohdissa edellisessä kappaleessa esiteltyjä tarttumapintoja. Tällä tavoin maisemaan muodostuu ikään kuin muille näkymättömiä tienviitoja ja opastauluja, jotka ovat luettavissa vain henkilökohtaisella tasolla. Nämä tienviitat ja opastaulut voivat kiinnittyä fyysiseen maisemaan ja muodostaa ympäristössä ikään kuin materiaalisia tekstejä, joihin paikallinen tieto on kohdentunut esimerkiksi rakennusten tai rakennuksen osien, uimapaikan, pellon, sillan tai kiven muodossa.

Artikkelissa II esitellyissä Tämä on tärkeä -työpajoissa saadut tulokset noudattavat aikaisempien tutkimusten osoittamia tapoja lasten kiinnittymisestä ympäristöönsä. He eivät vain katsele maisemaa tai jotain sen elementtiä, vaan kokevat niin sen sallitun kuin kielletytkin osat kokonaisvaltaisesti tunnustelemalla, seikkailemalla, kuvittelemalla ja kokeilemalla kaikin aistein (Laakkonen 2011). Heidän tapansa merkityksellistää ja haltuunottaa ympäristö eri tavoin kuin mihin se on suunniteltu, aiheuttaa toisinaan konflikteja erityisesti kaupunkitilassa, mutta maaseutu-
taajamien nuorillekin kurtistellaan kulmia heidän muuttaessaan kulkuväyläksi tarkoitettujen kauppojen ovensuut kokoontumispaikoikseen. (Esim. Tani ja Pyyry 2017; Tani ja Ameal 2015; Lampela ja Tani 2015).

Artikkelin III tutkimusaineistoon sisältyvissä haastatteluissa Vanhan Rauman talonomistajien kotimaisema kiinnittyy luonnollisesti pihapiiriin ja sen rakennuksiin, koska juuri niistä haastateltavilta kysyttiin. Haastateltavien muistot pihapiiriin liittyvistä menneisyyden tapahtumista tekevät menneisyyden havaittavaksi ja koettavaksi heille nykyisyydessä ja saavat heidät arvostamaan elämää Vanhassa Raumassa ylipäätään.

Se on tuo, kun minä olen katsonut tuosta keittiön ikkunasta tätä elämää ensimmäiset 20 vuotta. (In17, 2016, mies¹⁶).

Monet haastatelluista ovat omin käsin kunnostaneet pihapiirinsä rakennuksia vuosien saatossa ja samalla tutustuneet niihin perinpohjaisesti. Omakätinen korjausrakentaminen tuottaa omistajien hallussa olevaa erityistä tietoa ja kiinnittää heidät nimenomaisesti rakennuksiin.

Kotimaisema on henkilökohtainen. Se rakentuu säännöllisesti arjessamme ja muuntautuu elämänpolkumme myötä. Kotimaisema saa voimansa arjen toistuvuudesta. Siitä tekemämme havainnot, siitä saamamme kokemukset ja siitä tekemämme tulkinnat kertautuvat joka päivä. Sen vuoksi kotimaisemaan liittyvä tieto perustuu runsaudelle, on tiheää ja taajaan koeteltua (ks. 2.4.4).

4.3 Jaettu maisema

Artikkelissa II kerätyssä aineistossa lasten ja nuorten jaetun maiseman tarttumapintoja muodostivat muiden muassa koulu pihapiireineen, urheilukenttä, nuorisotalo sekä kauppojen edustat. Tutkimukseen osallistuneiden 13-vuotiaiden ja nuorempien lasten ympäristösuhde rakentuu heille sallitun kotipiirin sisällä ja pitää luonnollisesti

¹⁶ Aineisto on kokonaisuudessaan anonymisoitu, koska kaikki haastateltavat eivät halunneet esiintyä omalla nimellään. Haastateltava on henkilö nro 17, haastattelu on tehty vuonna 2016 ja haastateltavan sukupuoli on mies.

sisällään alueita, joilla he saavat vapaasti liikkua, tavata toisiaan ja kerryttää tietoaan. Yhteistä lasten ja nuorten tarttumapinnoiksi kokemilla kohdilla maisemassa on niiden muodostuminen maiseman tiloista paikoiksi liikkumisen ja käytäntöjen kautta (Olwig 2005:14–25; Laakkonen 2011: 312, 320; Setten ja Myrvang Brown 2013) sekä nimeämällä paikkoja niiden käyttötarkoituksen mukaisesti. Tämän kaltaisia paikannimiä ei löydy virallisista kartoista, vaan ne sen sijaan yhteen koottuina kar-toittavat jaettua maisemaa, siihen kulkemalla merkittyjä reittejä ja yhteisesti haltuun ottamalla rakentuneita paikkoja.¹⁷

Artikkelissa III osa haastatelluista Vanhan Rauman talonomistajista koki maailmanperintökohteeksi nimetyn kaupunkikeskustan jaetuksi maisemaksi. Saman alueen sisällä on kuitenkin kaksi erilaista kokonaisuutta, kaksi erilaista kätkeytyä maisemaa. Toinen kokonaisuus tavoittelee alueen säilyttämistä, kehittämistä, hoitoa ja hallinnointia historiallisten rakennusten ehdoilla, vaikka se merkitsisi tinkimistä vaatimuksissa oman kodin mukavuuksien tai yritystoiminnan kannattavuuden ja sujuvuuden kohdalla ja rajoituksia päätösvallassa henkilökohtaisen omaisuuden osalta.

Pitäisi olla tiukempi maailmanperintöstatuksen kanssa. Jos ihminen ostaa Vanhasta Raumasta talon, pitäisi Tammelan olla se valvova taho, joka vahtii, että asiat tehdään oikein ja käytetään oikeita materiaaleja. (In7, 2016, nainen).

Toinen kokonaisuus tavoittelee alueen kehittämistä elinvoimaisen ja vireän kaupungin ehdoilla, vaikka se merkitsisi tinkimistä historiallisten rakennusten käyttötarkoituksen, rakennusmateriaalien, sisätilojen säilyttämisen tai katunäkymän osalta. Ryhmien yhteinen tavoite on Vanhan Rauman säilyttäminen tuleviin vuosisatoihin saakka, vaikka käsitys säilyttämisen tavoista on erilainen.

Kyllä rajoituksista on mutistuu. En ole kaikista silti kysynytään. Olen pyrkinyt kunnioittamaan vanhaa ja historiaa, mutta silti soveltamaan nykyaikaan. (In3, 2016, mies).

Yhteistä näille ryhmille on yksityiseksi koetun kotimaiseman sijoittuminen alueelle, jota halutaan kehittää tai suojella saman suuntaisesti muiden ryhmän jäsenten kanssa. Toimijaverkostoteorian ajattelun mukaisesti nämä kahteen erilaiseen ryhmään sijoittuvat talonomistajat muodostavat keskenään kollektiiveja rakennuksista ja tiloista muodostuvan kaupunkikeskustan kanssa ja pyrkivät kääntämään yleisen keskustelun ja päätöksenteon haluamaansa suuntaan sekä henkilökohtaisella toiminnallaan että yhdessä toimien.

¹⁷ Vrt. Olwig 2005; käytännöllä rakennettu maisema sekä Tweed ja Sutherland 2007; käyttämällä omaksi otettu.

Artikkelissa IV haastatellut Eurajokilaakson asukkaat pitävät hallussaan kotimaisemansa halki virtaavaan jokeen liittyvää moninaista tietoa, jota he jakavat keskinäisissä kohtaamisissa sekä kasvotusten että viestimällä sosiaalisessa mediassa. Väitöstutkimukseeni sisältyvä Eurajokea koskeva aineisto on kerätty asukkaiden jakeessa paikallista tietoaan tutkijoiden kanssa, ja osa siitä nousi esille järjestämässämme yleisötilaisuudessa. Eräs maanomistaja kertoi jokivarteen kiinteistörekisterissä edelleen varatuista historiallisista yhteismaista, joiden tarkoitus oli menneinä aikoina turvata osakaskunnan jäsenille pääsy veden äärelle. Euran Kuurnamäen kylän alueella, vanhan sillan pielessä on edelleen tällainen karjatanhuaksi nimetty paikka ja muutama kilometrin päässä alavirran suuntaan Kiukaisten Laukolan sillan kohdalla on juotinpaikaksi nimetty alue. Tämä maankäytöstä sekä ihmisen ja ympäristön välisestä taloudellisesta ja sosiokulttuurisesta vuorovaikutuksesta ja menneisyyden ympäristösuhteesta jaetussa maisemassa kertova tieto löytyy viranomaisrekistereistä, mutta se tuli yleisötilaisuudessa kaikille osallistujille näkyväksi paikallisen tiedon kautta.¹⁸

Pyhäjärvestä Selkämereen laskevan Eurajoen merkitys jaettuna maisemana ja sen tilassa tapahtuneiden muutosten vaikutus jokivarren asukkaiden ympäristösuhteeseen tulee haastatteluissa näkyväksi. Yhteiskunnan taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset ja jokiveden ajoittainen pilaantuminen ovat vuorollaan sekä lähentäneet että loitontaneet asukkaiden arkipäivän elämää ja Eurajokea toisistaan, mutta tunnepitoinen suhde jokeen on silti säilynyt ja siirtynyt yli sukupolvien. Joella oli 1900-luvun alun vuosikymmeninä suuri merkitys jokapäiväisen elämän askareissa, joiden lomassa joen kanssa eläminen tuli tuon ajan lapsille tutuksi.

Siel ol iso eväspussi, hevosenrattail ol tavaraa, ol iso pata ja lippikiviä ja valkossi vaatteit ja, ja siel oltti melke päev. Kannetti joest vesi patta ja sit valu pessä ja sit oltti siel ja kyl se ol lapsillekki hauska. (Lähteenmäki ja Nurminen¹⁹ 23.4.2014).

Pyökinpesu alkoi teknisten innovaatioiden myötä siirtyä kodin yhteyteen 1950-luvulta lähtien, mutta matot pestiin edelleen joessa. Samoja laitureita käytettiin myös uimapaikkoina, kun perkausten seurauksena jokiuoman penkat jyrkkenivät ja veden

¹⁸ Yleisötilaisuuden jälkeen pyysin Maanmittauslaitokselta tietoja Eurajokivarren yhteisistä alueista, ja ne merkittiin näkyviin tuolloin käynnissä olleen Yhteinen Eurajoki -hankkeen PGIS-alustalle (eurajoki.info). Samoin muutamia muita yleisötilaisuudessa ja haastatteluissa hiljaisen tiedon kautta näkyville tuotuja kohteita tallennettiin tälle alustalle.

¹⁹ Aineistoa ei ole anonymisoitu, koska kaikki haastateltavat halusivat esiintyä omalla nimellään.

äärelle pääsy hankaloitui monin paikoin. Asukkaiden suhde jokeen alkoi vähitellen siirtyä työnteosta virkistyskäytön piiriin.

Lapsuutensa 1970- ja 1980 -luvulla jokivarressa eläneet ovat nähneet virkistystä tarjoavan joen muuttumisen yläjuoksulla sijaitsevien teollisuuslaitosten resurssiksi. Heikentyneestä tilastaan huolimatta joki säilytti asemansa yhteisön elämässä ja sen kuntoa tarkkailtiin rannoilla arjen ja vapaa-ajan toimien ohella.

Kun joki 1980-luvulla puhdistui hetkellisesti, palasivat tutkimuksen kohteena olleen jokivarren asukkaat sen rannoille nopeasti ja ottivat uudella tavalla maiseman haltuunsa rantasaunojen muodossa.

Minäkin olen rakentanut tuohon rantaan saunan. Mut se on nyt monta vuott ollu käyttämättömänä, kun ei oo uimaan voinut mennä.

Koska se sauna on rakennettu?

Vuonna 1982. Joo, ei siel sitten oo käyty. Viiteen vuoteen ei oo käyty lainkaan. Sielt on kaks saunaa vissiin jo purettukin. Ei, kun neljä on purettu, tuossa alajuoksulla. (Heiska 7.5.2013).

Eurajokivarren asukkaiden kokema joen empaattinen omistajuus (Brown ja Mitchell 2000) ja sen heille tarjoama yhteinen tarttumapinta maisemaan yhdisti alueen ihmiset, kun joen tila oli pitkään ollut huono ja koko joki ajoittain käyttökiellossa. Asukkaiden lähestymisyrietykset viranomaisiin koettiin torjutuiksi ja heidän tekemiään havaintoja vähäteltiin. Viimeinen pisara jokivarren asukkaille lienee ollut joen yläjuoksulla toimivan JVP Eura Oy:n ympäristölupahakemuksessa ollut maininta joen ”vähäisestä virkistysarvosta” sekä jokivarressa sijaitsevan teollisuuden toimijoiden pyrkimykset vaikuttaa heille määrättyihin ympäristöluvan ehtoihin:

Kaikki tehtaat on hakeneet lievennyksiä ympäristölupiin. Kaikki on erikseen anonut, et sais päästää enemmän jokeen. (Tolvi ja Tolvi 6.5.2013).

Tämä edellä mainittu JVP Eura Oy:n ympäristölupahakemus vuodelta 2012 sai asukkaat perustamaan kansanliikkeen, joka kokosi ihmisiä yhteen, nosti paikallisen tiedon yleiseen keskusteluun lehtien palstoilla valtakunnallista mediaa myöten ja neuvoi asukkaita kuinka vaikuttaa ympäristölupaprosesseihin. Rauman kaupunkikeskustan tapaan myös Eurajoki sai ihmisistä itselleen liittolaisia, jotka lopulta käänsivät keskustelun ja päätöksenteon haluamaansa suuntaan paikallisen tiedon avulla, kehystämällä joen uudelleen lupaehtojen puitteissa tarkkailtavasta luonnon resursista ekologisesti ja sosiokulttuurisesti merkitykselliseksi ihmisten jakamaksi maisemaksi.

Jaettuun maisemaan kiinnitytään, kun ihmisillä on yhteisiä tai samankaltaisia tarttumapintoja maisemassa. Jaetun maiseman taustalla on siis oma kotimaisema, jonka tarttumapinnoista jokin on sellainen, että myös muut ihmiset ovat siihen kiinnittyneet. Jaettu maisema tiivistää monissa eri kotimaisemissa kertyneen tiheän paikallisen tiedon näiden tarttumapintojen ympärille. Vaikka tarttumapinta on toimijoille yhteinen, eivät siihen liittyvät kokemukset, havainnot ja tulkinnat ole välttämättä yhteneväisiä. Paikallinen tieto onkin moniäänistä. Paikallisten tietojen yhdistäminen tapahtuu, kun toimijat saavat kimmokkeen liittoutua toistensa kanssa ja jakaa tietojaan. Liittoutumiseen sisältyy toiminnan kääntäminen liittouman intressien mukaiseksi (ks. 2.4.4. ja 2.4.6). Maisemaan liittyvät keskustelut vallasta ja neuvottelut yhteisistä päämääristä käydään jaetun maiseman alueella. Maisemaan liittyvät sosiaalisen oppimien prosessit tapahtuvat niin ikään jaetun maiseman alueella. (Ks. de Kraaker 2007; Stephenson 2010 sekä 2.4.5).

4.4 Lumottu maisema

Tässä väitöskirjassa hahmottamani lumottu maisema perustuu kenttätyössä kohtaamieni ihmisten haastatteluissa jakamaan paikalliseen tietoon, ja se voi toisessa paikassa tai toisilta ihmisiltä kerätyn aineiston valossa näyttäytyä eri tavalla. Tavoitteenani ei ole antaa yleistävää selitystä kyseisestä islantilaiseen kansanperinteeseen nojaavasta ilmiöstä, vaan kuvata sen sijoittumista paikallisen tiedon kautta rakentuvaan kätkeytyyn maisemaan. En myöskään syvenny tietokonepelien tuottamiin maisemäkäsityksiin, vaikka ne ovatkin ravistelleet omaa maisemäkäsitystäni.

Tietokonepelien maisemäkäsitys näyttäytyy aineistossani vain yhden esimerkin osalta. Lumottu maisema on muutoin kietoutunut aineistossani Islannin vulkaanisen maaperän tuottamiin erityisiin luonnonmuodostelmiin ja ilmiöihin, kuten laavakenttiin ja kuumiin lähteisiin. Aineiston perusteella maisemasta on löydettävissä tiettyjä piirteitä, joiden yhteydessä lumotun maiseman ilmiöitä todennäköisimmin esiintyy, mutta ilmiöiden näkeminen on henkilökohtaista ja arvaamatonta. Lumottu maisema onkin ennen kaikkea uskomusten ja kertomusten rikastuttaman ympäristösuhteen synnyttämä kokonaisuus, joka tuottaa aivan erityistä ympäristön lukutaitoa ja vaikuttaa sen kautta maiseman dynamiikkaan ja jopa maankäyttöön.

Kausiasunnot ovat yleisiä Reykholtshalurin jokilaaksossa, koska monet niiden omistajista asuvat ja työskentelevät Reykjavikissa. Haastateltaviemme joukossakin oli heitä laakson vakituisten asukkaiden lisäksi. Eräs haastattelemamme pariskunta oli rakentanut mökin laakson pohjoisrinteeseen. He olivat ostaneet tontin toiselta pariskunnalta, jonka rakennushanke oli edennyt vain perustuksiin saakka. Kauppakirjan mukana uusille omistajille siirtyi tieto mökin takana olevassa kallioseinäessä asuvasta tonttukuningattaresta, joka piti laaksoon avautuvasta avoimesta näkymästä. Edelliset omistajat olivat jo rakentaneet perustukset siten, että valmistuessaan mökki

olisi peittänyt kallioseinämältä laaksoon avautuvan näkymän. Perustusten pystyksen jälkeen työmaalla alkoi sattua käsittämättömiä asioita. Esimerkiksi pariskunnan auto ei toisinaan käynnistynyt heidän lähtiessään kotiin eikä siitä korjaamalla löytynyt myöhemmin mitään vikaa. He päättelivät tapahtumien johtuvan tonttukuningattaren harmistumisesta ja varoittivat seuraavia omistajia peittämästä avointa näkymää. Uudet omistajat noudattivat neuvoa ja rakensivat vanhoille perustuksille vain terassin niin, että näkymä laaksoon pysyi avoimena. Mökki rakennettiin hieman aiempaa sivummalle. Haastattelemamme mökin omistajat eivät pitäneet tärkeänä sitä, onko tonttukuningatar todellinen vai ei, mutta heidän mielestään oli normaalia toimia paikallisten olosuhteiden mukaisesti – samoin kuin vältetään rakentamasta helposti vettyvälle ja huonosti kantavalle maalle tai kylmään ja tuuliseen rinteeseen.

Kuva 1. Tonttukuningattaren kotikivi läpinäkyvän sermin takana Reykholtin kylässä. Kuva: Laura Puolamäki

Paitsi henkilökohtaisella tasolla, lumottu maisema näyttäytyy islantilaisissa paikannimissä sekä maastonmuodoille ja maaperän piirteille annetuissa nimityksissä. Islantilaisessa paikannimirekisterissä esiintyy noin 1200 nimeä, joihin on liitetty sanat tonttu tai kätetty (Amundason 2009). Haastattelun yhteydessä eräs lammastilan omistaja osoitti tilaltaan pohjoisrinteelle avautuvasta maisemasta tonttukiven, jonka luona hän usein kävi lapsena. Sama kivi löytyy myös kansallisesta paikannimirekisteristä, sillä se on yleisesti tiedossa oleva paikka, osa laakson asukkaiden jaettua maisemaa.

Kuva 2. Kansanperinne, maatalous ja matkailu ovat yhtäläisiä muutosvoimia lumotussa maisemassa. Etualalla näkyy golfkenttää, sen takana muoviin käärittyjä rehupaaleja ja takana olevan rinteiden laella yleisesti tunnetut tonttukivet Galgi ja Reynikstekkur, jotka on merkitty paikannimirekisteriin. Kuva: Laura Puolamäki

Lumottuun maisemaan liittyviä paikkoja ei merkitä näkyviksi, vaan ne luetaan maisemasta paikallisen tiedon avulla ja tulkitaan ympäristön lukutaidon kautta. Lumottu maisema siirtyy ihmisten välillä paikallisena tietona, joka täydentyy jatkuvasti ihmisten ja lumotun maiseman asukkaiden kohdatessa ja uusien ilmiöiden syntyessä. Kertomusten rikastuttaman ympäristön lukutaidon avulla ihmiset osaavat olla varuillaan maaperän tiettyjen muotojen ja maiseman erityispiirteiden läheisyydessä välttämällä häiritsemästä lumotun maiseman muita asukkaita.

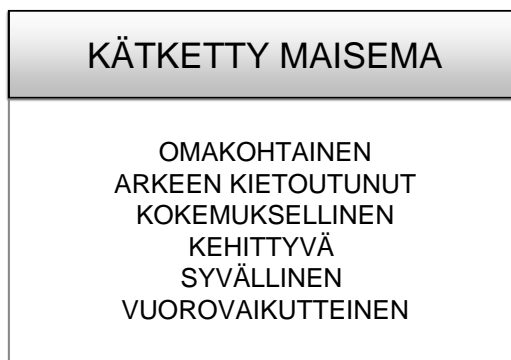
Lumottu maisema rakentuu ensinnäkin kertomusten ja uskomusten varaan siirtyen suullisesti ihmiseltä ja toisinaan sukupolvelta toiselle. Toisaalta lumottu maisema voi rakentua myös teknologian välityksellä, kuten henkilökohtainen kokemukseni yhden tietokonepelin harrastajien maisemakäsityksestä paljastaa. Lumottu maisema on sidoksissa kulttuuriin; se näyttäytyy vain kulttuurin vaikutuspiirissä oleville ja kyseiseen kulttuuriin sisältyvän maiseman lukutaidon omaaville ihmisille. Lumottu maisema kuvastaa maailmamme eriytymistä ja sen kautta tapahtuvaa maisemakäsitystemme eriytymistä. Eriytyneisyydessäänkin lumottu maisema voi yhdistää saman kulttuurin sisällä tai usean eri kulttuurin sisällä toimivia ihmisiä yhteisen tarttumapinnan, kuten fyysisen kirkkorakennuksen, ympärille. Abstraktista luonteestaan huolimatta lumottu maisema voi siis toimia myös siltana maiseman toimijoiden välillä.

5 Päätelmät

5.1 Kätketyn maiseman elementit

Kätketty maisema rakentuu paikallisen tiedon avulla. Kätketyn maiseman yleiskuva esitellään kootusti kuviossa 4. Kätketty maisema on ensinnäkin omakohtainen, sillä se rakentuu ihmisen koko eliniän ajan kehittyvän henkilökohtaisen ympäristösuhteen kautta. Kätketty maisema kuvaa lähinnä nykyisyyttä, mutta se voi kantaa mukanaan myös menneisyyttä. Ympäristösuhteemme rakentuu ensi sijaisesti arkipäiväisessä toiminnassamme ja sen vuoksi kätketty maisema kietoutuu arjen maisemaan ja siinä valitseviin käytäntöihin. Maisemaan liittyvät käytännöt ja niiden harjoittamisessa saadut kokemukset kiinnittävät ympäristöön liittyvän tietomme erityisiin kohtiin maisemassa ja lisääntyvän kokemuksen ja tiedon myötä kätketty maisema samalla kehittyy ja muuttuu syvällisemmin osaksi identiteettiämme. Kätketty maisema on myös tunteiden maisema. Maisemaan liittyviä tunteita on haastavaa välittää, ja sen vuoksi ne usein sivuutetaan. Siitä huolimatta tunteet vaikuttavat ympäristöherkkyyteemme, maisemalle antamiimme kehystyksiin, haluumme toimia maiseman puolesta ja kiinnostukseemme hankkia maisemaa koskevaa tietoa. (Bondi ja muut 2007: 1–16).

Kätkettyyn maisemaan sisältyy vuorovaikutus sekä ihmisen ja ympäristön välillä, että ihmisten kesken. Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat tähän vuorovaikutukseen. Muutokset esimerkiksi taloudessa ja teknologiassa – tietokonepelit ley-linjoineen mukaan lukien – heijastuvat arjen ympäristöömme ja ohjaavat siten toimintaamme sekä maisemassa että kulttuurissa, mikä muovaa myös sosiaalisia suhteitamme. Kätketyn maiseman elementit rakentavat myös jatkuvasti maisemakäsitystämme.

Kuvio 4. Kätketyn maiseman yleiskuva.

Paikallisen tiedon lisäksi myös virallistunut tieto on kehittyvää, syvällistä ja vuorovaikutteista. Sen sijaan omakohtaisuus, arkeen kietoutuminen ja kokemuksellisuus eivät ole virallistuneelle tiedolle tunnusomaisia piirteitä. Virallinen tieto pyrkii olemaan yhteismitallista, luokiteltavaa ja todennettavaa. Voidaan kuitenkin sanoa, että kätketyn maiseman yleispiirteet ovat joiltain osin yhteneväisiä näkyvän maiseman yleispiirteiden kanssa. Sen vuoksi kätketyn maiseman sisältämä paikallinen tieto voi erinomaisesti täydentää virallistunutta tietoa ja sen tuottamaa näkyvää maisemaa.

5.2 Kätketyn maiseman sisältämä tieto

Kätketty maisema tuottaa kokemuksellisen ja vuorovaikutteisen luonteensa vuoksi uutta paikallista tietoa, samalla itse jatkuvasti rakentuen tuon tiedon kautta. Paikallinen tieto tuo näkyville asioita, joita ei olisi ehkä muutoin osattu kysyä tai käsitteellistää (Koskinen 2018: 135). Sen vuoksi paikallinen tieto on arvokasta itsessään. Relationaalisen luonteensa vuoksi kätketty maisema on muuntuva ja merkityksiltään arvaamaton. Kätketyn maiseman merkitykset avautuvat sen sisältämälle paikalliselle tiedolle esitettyjen kysymysten avulla (ks. 2.4.3 ja s. 23). Näkyvän maiseman kehikossa tietoa etsitään yleensä valmiiksi asetettujen luokittelujen ja kysymyksen asetelun kautta. Samalla tavoin tietoa voidaan etsiä kätketyn maiseman kehikossa esille nousseen paikallisen tiedon joukosta. Väitöstutkimukseni aineistossa esiintyvä paikallinen tieto voidaan jakaa neljäksi erilaiseksi tiedon lajiksi, jotka eivät ole tekevästäni jaosta huolimatta erillisiä tiedon ryhmiä vaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa (Kuvio 5).

KÄTKETTY MAISEMA			
LUONNONTIETEELLINEN TIETO	KULTTUURINEN TIETO	HISTORIAALLINEN TIETO	SOSIAALINEN TIETO
<ul style="list-style-type: none"> • EKOLOGINEN TILA 	<ul style="list-style-type: none"> • MAISEMA OSANA ARKEA 	<ul style="list-style-type: none"> • HISTORIAALLISET KÄYTÄNNÖT MIKROTASOLLA 	<ul style="list-style-type: none"> • YHTEISKUNNALLISTEN MUUTOSTEN VAIKUTUS MAISEMAAN • MAISEMAN MERKITYS YHTEISÖLLE

Kuvio 5. Kätketyn maiseman sisältämän tiedon neljä lajia.

Kuviossa 5 esitetyt tiedon lajit kehystävät keskusteluja maisemasta tässä tutkimuksessa kerätyn aineiston osalta. Luonnontieteellisen tiedon kehystämä keskustelu sisältää paikallista tietoa tutkimuskohteena olleen joen ekologisesta tilasta eri aikoina. Kulttuurisen tiedon kehyksessä kuvataan maisemaa arjen näyttämönä. Historiallisessa kehyksessä annetaan yksityiskohtaista tietoa sijaintia myöten eri aikoina maisemaan liittyneistä käytännöistä ja materiaaleista. Sosiaalisen tiedon kehyksessä kuvataan maiseman ja yhteisön välistä vuorovaikutusta. Esittämällä paikallista tietoa sisältävälle aineistolle lisäkysymyksiä esimerkiksi näihin tiedon kategorioihin liittyen voidaan etsiä myös tarkkarajaista ja paikannettavaa tietoa.

Paikallinen tieto tuottaa edellä kuvattujen kehystysten kautta erityistä ja yksityiskohtaista tietoa esimerkiksi maisemaan liittyvistä käytännöistä (Kuvio 6). Nämä mikrotason tiedot mahdollistavat muun muassa entisten uimapaikkojen, kadonneiden koskien, kalakuolemia koskevien havaintojen tai nykyajan lasten leikkipaikkojen sijaintitiedon tallentamisen. Sijaintitiedon avulla paikallisen tiedon rakentamiseksi kätkeyty maisema asettuu paikalleen muulla tavoin hankitun tiedon kautta rakentuneeseen näkyvään maisemaan, syventää maisemaan liittyvän tiedon laatua ja valottaa maisemaan sisältyviä vuorovaikutussuhteita. Kätkeyty maisema saakin osittain merkityksensä karttojen avulla.

KÄTKETTY MAISEMA			
LUONNONTIETEELLINEN TIETO	KULTTUURINEN TIETO	HISTORIAALLINEN TIETO	SOSIAALINEN TIETO
<ul style="list-style-type: none"> • MUUTOKSET LAJISTOSSA • MUUTOKSET JOEN UOMASSA • MUUTOKSET VIRTAAMASSA • METSÄALAN MUUTOS 	<ul style="list-style-type: none"> • VEDEN JA KAUPUNGIN MUUTTUMINEN RESURSSISTA SUOJELUKOHTEEKSI • MAISEMA LASTEN RESURSSINA • LASTEN MAISEMAN TILALLISTAMISEN TAVAT • LUMOTTU MAISEMA OSANA ARKEA 	<ul style="list-style-type: none"> • PYYKKIRANNAT • UIMAPAIKAT • YHTEISMAAT • RAKENNUSMATERIAALIT • RAKENNUSTAPA 	<ul style="list-style-type: none"> • YKSITYISET SUOJELUN MOTIIVIT • YHTEISET SUOJELUT MOTIIVIT • TEKNOLOGIAN VAIKUTUS MAISEMAN KÄYTÄNTÖIHIN

Kuvio 6. Paikallisen tiedon sisältämää erityistä tietoa tätä tutkimusta varten kerättyssä aineistossa.

Kuviossa 6 esitetty, aineistostani erotettu erityinen tieto auttaa georeferoituna, kartalla esitettynä, hahmottamaan maiseman relationaalisuutta. Paikannettavat ja ajoitetut muutokset lajistossa tai joen virtaamisissa auttavat vertaamaan niitä ympäristössä tapahtuneisiin muihin muutoksiin. Maisemaan liittyvät käytännöt ja niiden tuottama erityinen, paikallinen nimistö saattaa ajan saatossa kadota kartoilta tai sitä ei välttämättä koskaan liitetä virallisiin karttoihin. Paikannetut nimistöt kertovat kätketyn maiseman ulkopuolisille toimijoille maiseman tilallisista käytännöistä, maisemaan liittyvistä uskomuksista ja eri aikoina maisemaan kenties aineettomasti tallentuneista tapahtumista (ks. de Certeau 1984: 105–108).

Paikallinen tieto on herkkää. Se liittyy tietoa tuottavien, käyttävien ja jakavien ihmisten henkilökohtaiseen elämään ja arkeen. Herkkä tieto sisältää elämän kaikkien tunteiden kirjon. Se on syntynyt kosketusetäisyydellä maisemasta. Myös aineisto, jolle tieto rakentuu, on erityislaatuista ja herkkää. Se on kerätty lähes kosketusetäisyydellä aineiston jakaneen ihmisen kanssa. Jakamalla henkilökohtaista tietoaan ihmiset asettavat itsensä alttiiksi monenlaisille ja kenties tarkoitushakuisillekin tulkinnoille. Sen vuoksi aineiston käsittely ja julkaiseminen tulee olla tietolähteitä kunniottavaa prosessin alusta sen loppuun.

Tähän työhön sisältyvä aineisto on kerätty koululuokissa, kodeissa, pihapiireissä, yrityksissä ja yleisötilaisuudessa. Tutkimustilanteen on mahdollistanut tutkittavan luottamus tutkijaa ja tutkimusta kohtaan. Luottamusta on tarvittu paitsi tutkijan ja tutkittavien välillä myös tutkittavien kesken. Luokkansa oven tutkijalle avanneet opettajat luottavat siihen, että oppilaat osallistuvat tutkimukseen vain työpajakutsussa kerrotulla tavalla. Kotinsa tai yrityksensä oven tutkijalle avanneet ja omaa tietoaan tutkimusaineistoksi luovuttaneet henkilöt luottavat siihen, että heidän tietoaan käsitellään yhdessä sovitulla tavalla. Yleisötilaisuudessa ja luokassa tapahtuva tiedon jakaminen on perustunut paikalla olijoiden luottamukseen toisiaan kohtaan; sen puuttuminen tyrehtyttää mahdollisuuden vuorovaikutukseen. Paikallisen tiedon kohdalla luottamuksella onkin kaksi tärkeätä tehtävää. Ensiksi sen pitää rakentua tutkimusaineistoa hallussaan pitävien ihmisten mielissä. Seuraavaksi sen täytyy säilyä tutkimusaineiston käsittelyn kaikissa vaiheissa keräämisestä tallentamiseen ja julkaisemiseen saakka (ks. myös Karhunen 2014: 48–53 ja luku 2.4.3). Vasta näissä tehtävissä onnistumisen jälkeen paikallinen tieto voi periaatteessa olla saavutettavissa ja käytettävissä kätketyn maiseman tutkimukseen.

5.3 Kätketyn maiseman merkitys

Kätketyn maiseman merkitys liittyy sen antamaan mahdollisuuteen hahmottaa paremmin maisemaan liittyvien inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välisten vuorovaikutussuhteiden tuottamia ilmiöitä, niihin liittyvää tietoa ja niiden taustalta löytyviä erilaisia maisemakäsityksiä.

Uuden tiedon avulla voimme täydentää virallistuneen tiedon muodostamaa näkemystä maisemasta ja arvioida tiedon totuudellisuutta. Virallistunut tieto tarkastelee tutkimuskohdettaan etäältä ja esittää tutkimuskysymykset valmiiksi asetetussa kehyksessä. Kehys siis asettaa tutkittavan ilmiön siten kuin viranomaisten esittämät kysymykset ja asettamat tutkimusongelmat sen sovittavat, mitä voi pitää virallisen tiedon tunnusmerkkinä (Hänninen ja muut 2006: 3). Paikallinen tieto muodostuu lähietäisyydellä, usein jopa kosketusetäisyydellä sekä tiedon haltijasta että maisemasta. Paikalliseen tietoon sisältyy toisinaan kertomuksen lisäksi tiedon haltijan tunteita, valokuvia, karttoja, tutkijalle näytettyjä paikkoja ja esineitä. Paikalliseen tietoon sisältyy myös se, mitä ei sanota tai mitä ei näytetä sekä tutkimustilanteessa vallitseva tunnelma tai paikalla olevan ryhmän aistittavissa oleva vuorovaikutus.

Tämän väitöstutkimuksen aineistossa lasten kanssa järjestetyissä työpajoissa luokan sisäinen vuorovaikutus ja kyseisen koulupäivän yleinen tilanne vaikuttivat selvästi työpajan sujumiseen ja työlle antautumiseen. Aikuisten parissa tehdyissä haastatteluisissa Eurajokilaaksossa ja Vanhassa Raumassa vallinnut tilanne lienee vaikuttanut haastateltavien halukkuuteen antaa tutkimusaineistoa käytettäväksi heidän omalla nimellään julkisuudessa. Eurajokilaaksossa haastatellut ihmiset olivat yksimielisesti ajankohtaisen asian, Eurajoen ekologisen tilan parantamisen takana. He halusivat esiintyä omalla nimellään jakaessaan henkilökohtaisia tietojaan ja muistojaan. Vanhassa Raumassa haastatellut ihmiset olivat vaihtelevasti motivoituneita alueen tai oman kotinsa suojeluun, hoitoon ja kehittämiseen eivätkä kaikki haastatellut halunneet omaa nimeään käytettävän.

Uusien näkökulmien avulla voimme löytää sellaisia tutkimuskysymyksiä, joita ilman paikallista tietoa ei voisi esittää. Tutkimuskysymysten avulla voimme tarkentaa käsitystämme maiseman toimijoiden välisistä suhteista sekä arvioida tarvetta tarkentaa tietoamme joltain osin. Virallistuneen tiedon piirissä ne käsitteet, luokittelut, tunnusluvut ja raja-arvot, joiden perusteella tutkimusaineistoa analysoidaan, sovi-taan usein etukäteen (Hänninen ja muut 2006: 4; vrt. Haanpää ja muut 2017). Tällöin myös se, mikä on tärkeää, tulee ennalta asetetuksi. Kun näkökulmaa haetaan antamalla ihmisten kertoa, mikä heille on tärkeää, voidaan tavoittaa paikallisesti tärkeitä ja erityisiä tutkimuskysymyksiä. Paikallisen tiedon sisältämän erityisen ja paikantu-neen tiedon avulla voimme siis tavoitella ymmärrystä siitä, miten juuri tarkastelun kohteena olevassa maisemassa toimitaan, mihin erilaiset käytännöt liittyvät ja mil-lainen vuorovaikutussuhde eri käytännöillä on niin toistensa kuin maiseman kanssa.

Paikallinen tieto valottaa ihmisten toimintaa ja ajattelua omassa ympäristössään sekä niiden taustalla olevia vaikuttimia ja tietopohjaa. Tämän tiedon avulla on mah-dollistaa ymmärtää ihmisten toimintaa maisemassa ja heidän tapansa kehystää mai-sema. Toisinaan kätketyn maiseman tuottama tieto haastaa vastaanottajansa. Erilai-silla kehystyksillä tuotettu ja erilaisiin motivaatioihin perustuva tieto samasta mai-

semasta voi olla ristiriitaista, hankalasti ilmaistua ja totuttuun nähden epäsovinnaista. Sen vuoksi paikallisen tiedon tuominen tutkimukseen tarjoaa mahdollisuuden edistää maisemaan liittyvää oikeudenmukaisuutta. Paikallisen tiedon yhteydessä on huomioitava toimijaryhmien tasa-arvoinen kohtelu todistusvoimaisen oikeudenmukaisuuden ja käsitteellisen oikeudenmukaisuuden osalta. Paikallisen ja erityisen tiedon käyttäminen vaatii siis suvaitsevaisuutta: siihen tulee suhtautua avoimesti, jotta sen merkityksiä maisemassa voi omaksua, pohtia ja ymmärtää. (Koskinen 2018: 137–139). Tutkimuksessa paikallista tietoa tulee kuitenkin käsitellä samoin lähdekritiikin menetelmin kuin kaikkea muutakin tutkimusaineistoa. Toimijoiden ja toimijaryhmien välinen vuorovaikutus ja voimasuhteet voivat vaikuttaa tiedon kertomisen tapaan ja laajuuteen esimerkiksi haastattelutilanteessa.

Kätkeyty maisema voi tuottaa tiedon lisäksi kulttuurista joustavuutta. Eri tavoin maisemassa toimimaan motivoituneet ihmiset, sekä paikallisen tiedon että virallistuneen tiedon haltijat, voivat kohdatessaan jakaa kunkin hallussa olevaa tietoa ja samalla jakaa toistensa kanssa ymmärrystä siitä, miksi he toimivat juuri valitsemallaan tavalla. Kohtaamisen kautta saattaa löytyä yhteisiä päämääriä, joiden avulla ihmiset voivat toimia yhteisten tavoitteiden puolesta saman kehyksen sisällä. Kasvanut ymmärrys maisemaan vaikuttavista ihmisten ja luonnon aikaansaamista ilmiöistä paitsi nostaa yleistä ympäristötietoisuuden tasoa, myös auttaa hälventämään epäluuloja ja välttämään väärinkäsityksiä maisemaan liittyvien prosessien ja motiivien osalta. Kulttuurinen joustavuus ei ole vähäinen tavoite, koska paikallisten ihmisten tuki on välttämätön edellytys kestäväälle kehitykselle.

Toimijaverkkopohjaisessa tarkastelussa ihmisen ja luonnon jatkuva vuorovaikutus ohjaa maiseman rakentumista. Verkostoajattelun mukaan maiseman rakentava kokonaisuus tuotetaan toimijoiden välisissä suhteissa sekä inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välisissä kytköksissä. Tällä tavoin rakentuvan maiseman ymmärtäminen on mahdotonta ilman inhimillisten toimijoiden kohtaamisia. Paikallisella tiedolla ja toimijoilla on näin ollen merkittävä rooli tämän maiseman ymmärryksen rakentamisessa yhdessä virallistuneen tiedon piiriin kuuluvien toimijoiden kanssa. Yhteen tuotuina virallistunut tieto ja paikallinen tieto voivat toimia kaikkien toimijoiden yhteisenä voimavarana (Kuvio 2).

Toisinaan virallistunut tieto ja paikallinen tieto kohtaavat ympäristöön liittyvän kiistan yhteydessä. Tällöin kiistan kohteena oleva maisema toimii rajapintana, jonka kautta erilaisia näkökulmia tuodaan esille kehystämällä ne käytettävissä olevalla tiedolla. Kiistassa menestyminen edellyttää liittoutumista eri toimijoiden kesken, jotta mielipiteille saadaan riittävää painoarvoa. Toimijaverkostoajattelun mukaisesti ihmiset muodostavat kollektiiveja, yhteisöjä, joihin kuuluu sekä toisia ihmisiä (toimijoita) että kiistan kohteena oleva maisema, joka tässä ajattelussa on tasavertainen toimija ihmisten kanssa. Päästäkseen toivottuun lopputulokseen yhteisö pyrkii kään-

tämään kehityskulun haluamaansa suuntaan. Paikallisissa kiistoissa muutama avainhenkilö johtaa usein liittoutumaa hyödyntäen yhteisön hiljaisempia toimijoita ja heidän tietoaan ja tukeaan. Avainhenkilö käyttää hänelle annettua tai hänen ottamaansa puhevaltaa. Hyödynnettäväksi tiedoksi voi yhtä hyvin valikoitua virallistunut tieto kuin paikallinen tieto riippuen yhteisön tavoitteista.

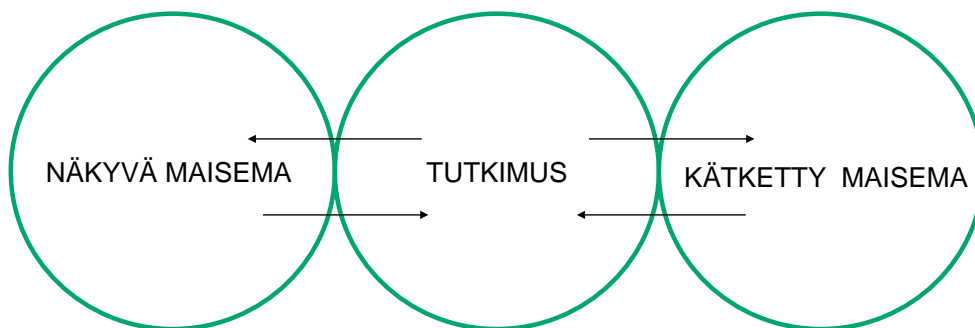
5.4 Vuorovaikutuksen maisema

Tämän tutkimuksen perusteella toimijaverkostopohjainen tarkastelu sopii hyvin yhteen paikallisten ihmisten omien havaintojen, kokemusten, muistitiedon, itse hankitun lisätiedon ja tulkintojen kautta rakentuneen kätketyn maiseman kanssa. Toimijaverkostoissa rakentuva maisema on ennen kaikkea vuorovaikutuksen maisema.

Tässä tutkimuksessa kätketystä maisemasta erottui kolme maisema päätasoa (Kuvio 3). Kotimaiseman tasolla vuorovaikutus tapahtuu henkilökohtaisesti ihmisen ja maiseman välillä. Maisemaan liittyvät havainnot, kokemukset ja tulkinnat muodostavat ympäristön lukutaidon perustan. Lukutaito ohjaa toimintamme maisemassa ja saa meidät luomaan siihen liittyviä käytäntöjä. Maisemaan liittyvät käytännöt rakentuvat ympäristön lukutaidon lisäksi kulttuurissamme (Duxbury ja muut 2015: 15). Maisemaan liittyvät käytännöt kiinnittävät lukutaitomme maisemaan ja tuovat kotimaiseman paikoitellen näkyviin. Näkyväksi tuleminen voi tapahtua hyvälle kulkureitille muodostuvat polun kautta, tai taiteellisen ilmaisun avulla (Rossi 2015). Jaetussa maisemassa kätketyn maiseman näkyväksi tuleminen voi tapahtua maiseman tarttumapintojen (ks. 4.1) kautta. Tällöin se ilmenee jonkin ihmisryhmän jakamana vuorovaikutuksena maiseman kanssa, kuten nuorten parveiluna kauppojen ovensuilla tai kansalaisten yhteisenä mielenkiintona oman kotimaiseman tarttumapintaa kohtaan, kuten Eurajoen ja Vanhan Rauman ympärillä on tapahtunut. Lumottuun maisemaan liittyvä lukutaito rakentuu yhteisessä kulttuurissa. Lumottu maisema voi tulla esille maisemassa näkyvinä käytäntöinä, kuten Reykholtsdalurin läpi kulkevan päätien linjaamisena siten, että lumottuun maisemaan liittyvä kukkula kierretään. Tämän kaltaisia käytäntöjä ei kuitenkaan voi lukea maisemasta, ellei kuulua sen synnyttäneen kulttuurin piiriin tai jotenkin saa siihen liittyvää tietoa (vrt. Heinapuu 2018). Sama tarve informaation välittymiselle maisemakäsityksen ymmärtämiseksi liittyy pelimaailman synnyttämään lumottuun maisemaan (ks. s. 11).

Selvitin tässä tutkimuksessa, miten maisemakäsitys muodostuu paikallisen tiedon kehityksessä. Käyttämieni menetelmien avulla virallistunut tieto ja paikallinen tieto kohtasivat toisensa tutkimuksen välityksellä. Hyödynsin molemmilla tavoilla syntynyttä tietoa tutkimuskohteistani ja tuotin tutkimuksen avulla uutta tietoa, joka on julkaisemisen avulla siirrettävissä takaisin sekä näkyvän maiseman että kätketyn maiseman kehikoihin, jolloin se laajentaa tietopohjaa edelleen (Kuvio 1). Oma ase-

mani tässä tutkimuksessa oli siis välittäjänä toimiminen. Tapauksesta riippuen asemoiduin tutkimusta tehdessäni joko kätkeytä maisemaa sen ulkopuolelta tarkastelevaksi toimijaksi, tai yhdeksi kätkeytyn maiseman muista toimijoista, kuten Eurajokeen liittyvässä tutkimuksessa.

Kuvio 7. Tämän tutkimuksen menetelmien avulla kerättiin tietoa kahdesta maisemakehikosta. Vuorovaikutus kahden maiseman kehikon ja niihin liittyvän virallistuneen tiedon ja paikallisen tiedon välillä tapahtui tutkimuksen välityksellä. Oma asemani tässä työssä sijoittuu tutkimuksen kenttään, jossa roolini oli toimia välittäjänä.

Kolmessa tapaustutkimuksessa neljästä menetelmiini sisältyi kartoittaminen (artikkelit II, IV ja V). Olen käyttänyt olemassa olevia karttoja keskustelun lähtökohtana, jolloin ne toimivat ensi sijaisesti vuorovaikutuksen välineenä tutkijan ja tutkimuskohteen välillä. Olen myös tuottanut uusia karttoja paikallisen tiedon ilmaisemiseksi yhdessä tutkittavieni kanssa. Näiden karttojen tehtävä on välittää paikantunutta tietoa tutkimuksen ulkopuolelle, avata uusia tutkimuskysymyksiä ja tehdä kätkeytä maisema näkyväksi ja vertailtavaksi sekä näkyvän että toisten kätkeytyn maisemien kanssa.

Virallistunut tieto ja paikallinen tieto keskustelevat paitsi karttojen avulla myös tieteellisen ja populaarin julkaisemisen keinoin. Esimerkiksi väitöskirjani julkaisuissa artikkeleissa ollutta paikallista tietoa on siirtynyt virallistuneen tiedon keskusteluihin. Mikäli julkaisut tavoittavat ne toimijat, joilta paikallinen tieto on saatu, ne tuovat mukanaan puolestaan virallistunutta tietoa paikallisiin keskusteluihin. Tässä prosessissa tapahtuu kahdenlaisia käännöksiä: paikallisen tiedon virallistunut käänнос ja virallistuneen tiedon paikallinen käänнос.

Pelkkä tietojen kohtaaminen ilman ihmisten välistä kohtaamista jää kuitenkin vuorovaikutuksen osalta puutteelliseksi, koska tuolloin paikalliselle tiedolle ominainen herkkyys jää tavoittamatta. Sen vuoksi kätkeytyn maiseman merkityksen ymmärtäminen edellyttää inhimillistä vuorovaikutusta ja sosiaalista oppimista (ks. 2.4.5 sekä Duxbury ja muut 2015: 13; Haanpää ja muut 2018b). Kätkeytyyn maisemaan liittyy myös tiedon paikantuminen maisemaan. Paikkatieto tarjoaa mahdollisuuksia

tietojen paikantamiseen, mutta kartatkin tarvitsevat tuekseen vuorovaikutusta. Ilman vuorovaikutusta tietoa kartalle antaneiden henkilöiden kanssa ja ilman mahdollisuutta pitää tietovarantoa ajan tasalla paikkatiedolta puuttuu osallistumisen elementti. Toisaalta nykyinen tietosuojalainsäädäntö asettaa monia haasteita avoimesti kerättävän paikkatiedon käytölle erityisesti lasten osalta. Osallistava paikkatieto tarjoaisi monia mahdollisuuksia maisemaan liittyvien tietojen ja toimijoiden väliselle vuoropuhelulle. Sen täysimittaiseksi hyödyntämiseksi tarvitaan vielä menetelmällistä kehittämistä, jotta niin tietosuoja, tutkimuseettiset kysymykset kuin tutkimuksellisetkin näkökohdat saadaan otettua huomioon tasapainoisesti.

Vuorovaikutuksen maisema sijoittuu näkyvän ja kätketyn maiseman väliin antaen erilaisten tietojen virrata läpi ja yhdistyä uudeksi tiedoksi (Kuvio 2). Vuorovaikutuksen maisema on siis alue, jolla maisemaa koskevaa tietoa voidaan kasvattaa, vaihtaa ja kartoittaa. Kohtaamisten kautta mahdollistuvan sosiaalisen oppimisen avulla voimme kehittää ympäristön lukutaitoa ja syventää ymmärrystämme maisemasta. Vuorovaikutuksen maisema on myös se alue, jolla voidaan neuvotella yhteisistä päämääristä maiseman suojelun, hoidon ja käytön osalta.

Ihanteellisessa vuorovaikutuksen maisemassa erilaiset toimijat ja erilaiset tiedot voivat rakentaa yhdessä kulttuurisesti joustavaa ja sopeutuvaa maisemaa. Ilman toimijoiden välisiä kohtaamisia luottamus jää kuitenkin syntymättä ja vuorovaikutuksen maisema jää muodostumatta. Näin voi käydä esimerkiksi kuviossa 7 esitetyssä prosessissa. Virallistuneen tiedon edustajat voivat pyrkiä vaikuttamaan muihin toimijoihin tuomalla prosessiin tieteellisesti esitettyä ja tieteellisesti hankittua tietoa. Vastaavasti paikallisen tiedon edustajat voivat pyrkiä vaikuttamaan nostamalla esille paikallisia näkökulmia ja käytännön kautta koeteltua tietoa sekä kokoamalla toimijoita yhteisten päämäärien taakse. Tällöin toimijat voivat jäädä toisistaan irrallisiksi ja potentiaaliset yhteiset voimavarat hyödyntämättä. Tällöin myös paikallisen tiedon mahdollisuus jää hyödyntämättä ja laajaan ymmärrykseen perustuva maisemakäsitys tavoittamatta. Toimijoiden kohtaamiseen liittyvässä sosiaalisen oppimisen prosessissa olisi tärkeätä tunnistaa prosessiin osallistuvien toimijoiden lisäksi toimijoiden väliset vuorovaikutus- ja voimasuhteet.

Tämän tutkimuksen perusteella toimijaverkostopohjainen tarkastelu sopii hyvin yhteen paikallisten ihmisten omien havaintojen, kokemusten, muistitiedon, itse hankitun lisätiedon ja tulkintojen kautta rakentuneen kätketyn maiseman kanssa, jossa vuorovaikutussuhteet ovat välillä hyvin henkilökohtaisia, alati muuttuvia, arvaamattomia ja osin toisiinsa kytkeytyneitä.

Tässä tutkimuksessa kuviossani 2 välittävään tilaan V sijoittuva vuorovaikutuksen maisema jää vielä ihanteeksi. Esittämäni vuorovaikutuksen maiseman malli sisältää kahdenlaisia sosiaalisen oppimisen prosesseja. Vuorovaikutus- ja oppimisprosessi voi tapahtua ensinnäkin paikallisen tiedon piirissä olevien inhimillisten toimi-

joiden, ihmisten, kesken tai virallistuneen tiedon piirissä olevien inhimillisten toimijoiden kesken. Edellä mainittu prosessi voi tapahtua myös paikallisen tiedon ja virallistuneen tiedon piirissä olevien toimijoiden välillä. Molemmat prosessit ovat hedelmällisiä, mutta kokonaisvaltaisen maisemakäsityksen tavoittamiseksi kulloinkin käsillä olevassa maisemassa jälkimmäinen prosessi on olennaisen tärkeä. Koska sosiaalinen oppiminen tapahtuu ihmisten välillä, se vaatii onnistuakseen luontaista inhimillistä uteliaisuutta, luottamusta sekä itseän että toisiin ihmisiin ja uskallusta asettaa oma maisemakäsitys toisten ihmisten arvioitavaksi tai jopa kyseenalaistettavaksi. Onnistuessaan vuorovaikutuksen maiseman prosessi mahdollistaa sekä virallistuneen tiedon tuottaman maisemakäsityksen, näkyvän maiseman, täydentämisen paikallisella tiedolla, että paikallisen tiedon tuottaman maisemakäsityksen, kätketyn maiseman, täydentämisen virallistuneella tiedolla.

Jatkotutkimus on tarpeen aiheen käsitteellistämiseksi, tietopohjan keräämiseksi, menetelmien edelleen kehittämiseksi ja molemminpuolisen ymmärryksen syventämiseksi. Toivon tämän työn innostavan sekä käytännön työhön vuorovaikutuksen maisemaan liittyvien kysymysten parissa että tutkimukseen paikallisen tiedon ja virallistuneen tiedon tarjoamista mahdollisuuksista yhteisen vuorovaikutuksen maiseman kehittämiseksi.

Lähteet

Tutkimusaineistot

Islanti, Reykholtsdalur:

Emilsdottir, D. 13.8.2009. Haastattelijoina Aradi, R., Eriksson, C., Palsdottir, A-M, Puolamäki, L., Richnau, G.

Gudrasson, B. 14.8.2009. Haastattelijoina Aradi, R., Eriksson, C., Palsdottir, A-M, Puolamäki, L., Richnau, G.

Hallgrimur, J. Amundason. 13.8.2009. Kirjeenvaihto Anna-Maria Palsdottirin kanssa.

Thorgeirsson, B. 13.8.2009. Haastattelijoina Aradi, R., Eriksson, C., Palsdottir, A-M, Puolamäki, L., Richnau, G.

Aineisto on tallennettu vuonna 2009 norjalaisen yliopiston (Norwegian University of Life Sciences) arkistoon.

Tämä on tärkeä! -työpajat:

Ulvila, Kaasmarkun koulu 3. ja 4. luokka 7.10.2011

Luvia, Luvian koulu, 7. luokat 4.11.2011, 6.11.2011

Ulvila, Friitalan koulu 4. luokat 4.5.2012, 30.5.2012

Eura, Panelian koulu 6. luokka 16.5.2012

Rauma, Rauman Freinet-koulu 5. luokka 12.11.2014

Rauma, Rauman Nanun koulu, 6. luokkien oppilaat 14.4.2015

Aineisto on tallennettu PaikkaOppi.fi -palvelun kartta-alustalle tutkijan käyttäjätunnuksilla sekä Google Mapsin MyMaps-kartta-alustalle tutkijan käyttäjätunnuksilla.

Turun yliopiston kulttuuriperinnön tutkimuksen ja maisemantutkimuksen kenttäkursseilla tehdyt haastattelut ja yleisötilaisuudet:

Eura, Panelia 6.–7.5.2013

Eurajoki, Irjanne 23.4.2014

Rauma, Vanha Rauma 25.–27.4.2016, 24.–26.4.2017

Haastattelut on nauhoitettu. Aineistoja säilytetään Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman tiloissa Porin yliopistokeskuksessa.

Kirjallisuus

Alexander, Steven M., Andrachuk, Mark and Armitage, Derek 2016. Navigating governance networks for community-based conservation. In *Frontiers in Ecology and Environment* 14:3, 155–164. <DOI: 10.1002/fee.1251>

Asikainen, Eveliina 2014. *Luontopolitiikkaa lähiöissä. Lähiöluonnon muotoutuminen Tampereen Hervannassa ja Vuoreksessa*. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Aura, Seppo, Horelli, Liisa ja Korpela, Kalevi 1997. *Ympäristöpsykologian perusteet*. WSOY, Porvoo.

- Bergthaller, Hannes and Mortensen, Peter 2018. Introduction: Framing Nature. Teoksessa: Hannes Bergthaller ja Peter Mortensen (ed.): *Framing the Environmental Humanities*. Rodopi, Leiden, Boston, 1–12.
- Berkes, Fikret, Kolding, Johan and Folke, Carl 2000. Rediscovery of the Traditional Ecological Knowledge as a Adaptive Management. *Ecological Applications*, 10: 5, 1251–1262.
- Bondi, Liz, Davidson, Joyce and Smith, Mick 2005. Introduction: Geography's `Emotional Turn`. Teoksessa: Bondi, Liz, Davidson, Joyce and Smith, Mick (ed.): *Emotional Geographies*. Routledge, London, 1–12.
- Brown, Jessica, and Mitchell, Brent 2000. The Stewardship Approach and its Relevance for Protected Landscapes. *Landscape Stewardship: New directions in conservation of nature and culture*. The Geog Wright Forum 17; 1, 70–79.
- Callon, Michel 1986. Some elements of sociology of translation. Domestication of the scallops and the fishermen of St. Brieux Bay. Teoksessa: John Law (ed.): *Power, Action and Belief. A New Sociology of Knowledge?* Sociological Review Monograph. Routledge and Kegan Paul, London, 196–233.
- Campbell, Gary and Smith, Laurajane 2011. *Association of Critical Heritage Studies Manifesto*. Association of Critical Heritage Studies. <<https://criticalheritagestudies.org/>>
- Castree, Noel 2003. Environmental Issues: Relational Ontologies and Hybrid Politics. *Progress in Human Geography* 27: 2, 203–211.
- de Certeau, Michel 1984. *The Practice of Everyday Life*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles.
- Duxbury, Nancy, Garrett-Petts, W.F and MacLennan, David 2015. Cultural mapping as Cultural Inquiry. Teoksessa: Duxbury et. al (ed.): *Cultural mapping as Cultural Inquiry*. Routledge, London, 1–42.
- Enqvist, Johanna 2016. *Suojellut muistot. Arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia*. Helsingin yliopisto, Unigrafia, Helsinki.
- Fagerholm, Nora 2012. *Community inhabitants' values and benefits in dynamic tropical forest landscapes. Participation and spatial analysis in landscape knowledge integration*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja AII, osa 272, Turku.
- Fitzjohn, Matthew 2009. The use of GIS in landscape heritage and attitudes to place: digital deep maps. Teoksessa: Stig Sorensen, Marie and Carman, John (ed.): *Heritage studies. Methods and approaches*. Routledge, New York, 237–252.
- Garden, Mary-Catherine E. 2009. The Heritagescape. Looking at Heritage Sites. Teoksessa: Stig Sorensen, Marie and Carman, John (toim.): *Heritage studies. Methods and approaches*. Routledge, London.
- Haapala, Arvo 2000. Luonnon kauneus ja rumuus. Teoksessa: Pihlström, Sami, Pietarinen, Juhani, Niiniluoto, Ilkka, Tahvonen, Olli, Pouta, Eija, Rekola, Mika, Hiedanpää, Juha, Nygren, Anja, Kuusiniemi, Kari, Niemelä, Jari, Haapala, Arto ja Oksanen, Markku (toim.): *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Haasio, Ari 2015. Disnormatiivinen ja normatiivinen informaatio. informaatiotutkimus 34:4. <<https://journal.fi/inf/article/view/53512/16669>>
- Haanpää, Riina, Puolamäki, Laura ja Raike, Eeva 2017. Eurajoen muuttuvat arvot. Teoksessa: Outi Fingerroos, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Lundgren (toim.) *Yhteiskuntaetnologia*. Tietolipas 255, SKS, Helsinki, 240–264.
- Haanpää, Riina, Puolamäki, Laura ja Raike, Eeva 2018a. Tapaus Eurajoki – Ihmisen ja kulttuuriympäristön vuorovaikutussuhde tutkimuskohteena. Teoksessa: Pilvi Hämeenaho, Tiina Suopajarvi ja Johanna Ylipulli (toim.): *Soveltava kulttuurintutkimus*. Tietolipas 259, SKS, Helsinki, 180–201.
- Haanpää, Riina, Puolamäki, Laura and Karhunen, Eeva 2018b. Local Conservation and Perceptions of Heritage in the Old Rauma World Heritage Site. *International Journal of Heritage Studies* 25:8, 837-855.

- Hart, Roger 1979. *Children's experience of place*. Halsted Press, Sydney.
- Harvey, David 2013. Emerging Landscapes of Heritage. Teoksessa: Howard, Peter, Thompson, Ian and Waterton, Emma (ed.): *Routledge Companion to Landscape Studies*. Routledge, London, 152–165.
- Harvey, David and Waterton, Emma 2015. Editorial: Landscapes of Heritage and Heritage Landscapes. *Landscape Research* 40:8, 905–910. <DOI: 10.1080/01426397.2015.1086563>
- Heinapuu, Ott 2018. Reframing Sacred Natural Sites as National Monuments in Estonia: Shifts in Nature-Culture Interaction. Teoksessa Bergthaller, Hannes and Mortensen, Peter (ed.): *Framing the Environmental Humanities*. Rodopi, Leiden, Boston, 86–102.
- Heino, Tarja 2006. Lapsen tieto tutkimuksessa ja käytännössä. Teoksessa: Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko ja Lahti, Tuukka (toim.): *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes, Helsinki, 195–221.
- Heinonen, Tarja 2008: *Ympäristökasvatuksen käsitteiden määritelmäluonnos*. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus, Helsinki.
- Helkama, Klaus 2015. *Suomalaisten arvot. Mikä meille oikeasti on tärkeää?* SKS, Helsinki.
- Horelli, Liisa 1982. *Ympäristöpsykologia*. Weiling + Göös, Espoo
- Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko ja Lahti, Tuukka. 2005. Johdanto. Teoksessa: Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko ja Lahti, Tuukka (toim.): *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki, Stakes.
- Hännikäinen, Outi-Kristiina 2010. *Identiteettien maisemat Saskatchewanin Uudessa Suomessa. Uudis-asutuksesta uudisidentifikaatioon*. Siirtolaisuustutkimuksia A 32, Siirtolaisinstituutti, Turku.
- Häyrynen, Maunu 2017. Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu ja Wallin, Antti (toim.): *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Tietolipas 258, SKS, Helsinki, 7–28.
- Häyrynen, Simo 2017. Kulttuurisuunnittelu paikallisen muutoksen hallinnassa – kaivos kulttuurin säätelijänä. Teoksessa Häyrynen, Maunu ja Wallin, Antti (toim.): *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Tietolipas 258, SKS, Helsinki, 45–70.
- Ingold, Tim 2000. *The perception of the environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. Routledge, London.
- Jeronen, Eila ja Kaikkonen, Marjatta 2001. Ympäristökasvatuksen kokonaismallin tavoitteet ja sisällön arviointi. Teoksessa Eila Jeronen & Marjatta Kaikkonen (toim.): *Ympäristötietoisuus – näkökulmia eri tieteenaloilta*. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita ja katsauksia 2/2001, Oulun yliopisto, Oulu.
- Karhunen, Eeva 2014. *Porin kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 379. Turku.
- Karlsson, Liisa 2006. Lapsen tiedon ja kulttuurin tuottajina. Teoksessa: Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko ja Lahti, Tuukka (toim.): *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes, Helsinki, 173–194.
- Kidd, Jenny 2011. Performing the Knowing Archive. Heritage Performance and Authenticity. *International Journal of Heritage Studies* 17:1, 22–35. <DOI: 10.1080.13527258.2011.524003>
- Kivilaakso, Aura 2017. *Suojelevat sanat. Puu-Käpylän kaavoituskiista esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 435. Turku.
- Koskinen, Inkeri 2018. Voiko se olla objektiivista? Tieteenulkoinen tieto ja yhteistyö soveltavassa kulttuurintutkimuksessa. Teoksessa: Pilvi Hämeenaho, Tiina Suopajarvi ja Tiina Ylipulli (toim.): *Soveltava kulttuurintutkimus*. Tietolipas 259, SKS, Helsinki, 129–154.
- Kortelainen, Jarmo 2007. Miten vesi toimii - metsäteollisuuden ja vesiympäristön hybridi liitto. *Terra* 119: 3–4, 243–253.
- de Kraker, Joop 2017. Social learning for resilience. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 28:100–107.

- Krogh, E., M. Clemetsen, A. Bischoff, L. Jolly, M. Skår and K. Bjørnstad 2008. Landscape – an Area as perceived by People. Paper submitted for the 23rd Session of PECSRL, *The Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape* Lisbon/Óbidos, Portugal, September 2008.
- Kullman, Kim ja Pyyhtinen, Olli 2015. Toimijaverkosto. Teoksessa Kai Eriksson (toim.): *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. Gaudeamus Oy, Tallinna, 109–126.
- Laakkonen, Simo 2011. Asphalt kids and the matrix city: reminiscences of children's urban environmental history. *Urban History* 38:2, 301–323.
- Lammenranta, Markus 1993. *Tietoteoria*. Gaudeamus, Helsinki.
- Lampela, Pauliina ja Tani, Sirpa 2015. Ulossulkemisesta tilan jakamiseen: Nuorten ja kontrollin kohtaamia kauppakeskuksessa. *Yhdyskuntasuunnittelu*. 53: 3, 36–52.
- Latour, Bruno. 1991. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Vastapaino, Tampere.
- Latour, Bruno. 1986. The powers of association. Teoksessa: John Law (ed.): *Power, Action and Belief. A New Sociology of Knowledge?* Sociological Review Monograph. Routledge and Kegan Paul, London, 264–280.
- Lehtonen, Ari Aukusti 2005. Tracing Environmental Justice - on the Associations of Folk, Justice and the Environment. Julkaisussa Tiina Peil and Michael Jones (ed.): *Landscape, Law and Justice*. Intituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo, 81–91.
- Linkola, Hannu 2015. Administration, Landscape and Authorized Heritage Discourse – Contextualising the Nationally Valuable Landscape Areas of Finland. *Landscape Research* 40: 8, 939–954.
- Lorimer, Hayden 2012. Surfaces and Slopes. Remembering the World-Under-Foot. Teoksessa: Jones, Owain and Gerde-Hansen, Joanne (ed.): *Geography and memory: explorations in identity, place and becoming*. Palgrave Macmillan, New York, 253–257.
- Loupa Ramos, Isabelle, Bianchi, Paulo, Bernardo, Fatima and Van Eetvelde, Veerle 2019. What Matters to People? Exploring Contents of Landscape Identity at Local Scale. *Landscape Research* 44:3, 320–336. <<https://doi.org/10.1080/01426397.2019.1579901>>
- Luomi, Annukka 2008: Keskeisille käsitteille muodostetut luonnosehdotukset ja niiden taustat. Teoksessa *Ympäristökasvatuksen käsitteiden määritelmäluonnos*. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus, Helsinki.
- Lähdesmäki, Tuuli 2015. Politics of Tangibility, Intangibility, and Place in the Making of a European Cultural Heritage in EU Heritage Policy. *International Journal of Heritage Studies* 22:10, 766–780. <DOI: 10.1080/13527258.2016.1212386>
- Madgin, Rebecca, Webb, David, Ruiz, Pollyanna and Snelson, Tim 2018. Resisting Relocation and Reconceptualizing Authenticity: The Experiential and Emotional Values of the Southbank Undercroft, London, UK. *International Journal of Heritage Studies* 24: 6, 585–598. <DOI: 10.1080/13527258.2017.1.399283>
- Manfredo, Michael J., Brusker Jeremy, T., Teel, Tara, L., Fulton, David, Schwartz, Shalom, H., Arlinghaus, Robert, Oishi, Shigeiro, Uskul, Ayse, K., Redford, Kent, Kitayama, Shinobu and Sullivan, Leeann 2016. Why Social Values Cannot be Changed for the Sake of Conservation. *Conservation Biology* 31: 4, 772–780.
- Massey, Doreen 2004. Geographies of responsibility. *Geografiska Annaler* 86 B (1): 5–18.
- Massey, Doreen 2008. *Samanaikainen tila*. Lehtonen, Mikko, Rantanen, Pekka ja Valkonen, Jarno (toim.). Vastapaino, Tampere.
- Moller, Hans, Berkes, Fikret, Lyver, Philip O'Brian and Kislalioglu, Mina 2004. Combining Science and Traditional Ecological Knowledge: Monitoring Populations for Co-management. *Ecology and Society* 9: 3; 2. <<http://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss3/art2/>>
- Morrow, Victoria 2008. Ethical dilemmas in research with children and young people about their social environments. *Children's geographies* 6:1, 49–61. <DOI: 10.1080/14733280701791918>
- Niiniluoto, Ilkka 2002. *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. 3. painos. Otavan kirjapaino, Keuruu.
- Niemi, Seija A. 2013. Luonto ja kulttuuri. Julkaisussa: *Kestävä kasvatust - kulttuuria etsimässä*. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 6. Helsinki, 172–179.

- Olwig, Kenneth, R. 2005. Ground Zero - the Space and Place of a Just Landscape and the Epistemology of Nothingness. Teoksessa: Peil, Tiina and Jones, Michael (eds.): *Landscape, Law and Justice*. The Institute for Comparative Research in Human Culture, Oslo.
- Paasmala, Henna 2014. Autenttisuuden ja integriteetin säilyminen rakennusperinnössä - Vanhan Rauman pihatalot ja talusrakennukset. Rauma. Vanha Rauma Säätiö.
- Palmer, Joy A. 1998. *Environmental education in the 21st century: theory, practice, progress and promise*. Routledge, Lontoo.
- Paloniemi, Riikka ja Sanna Koskinen 2005. Ympäristövastuullinen osallistuminen oppimisprosessina. *Terra: Suomen Maantieteellisen Seuran aikakauskirja* 117; 1, 3.
- Peltola, Taru 2006. Harju poliittisena toimijana: toimijaverkot lämpölaitoksen sijoituspaikkakiistassa Kangasalla. *Terra* 118: 2, 67–80.
- Puohiniemi, Martti 2011. Arvot, asenteet ja ympäristönsuojelu. Teoksessa: Harju-Autti, Pekka, Neuvonen, Aleksi ja Hakkarainen, Louna (toim.) *Ympäristötietoisuus. Suomalaiset 2010-lukua tekemässä*. Rakennustieto Oy, Helsinki., 31–48.
- Puolamäki, Laura ja Raike, Eeva 2009. Kotimaisema, peritty kulttuuriympäristö. Teoksessa: Grahn, Maarit ja Häyrynen, Maunu (toim): *Kulttuurituotanto. Kehykset, käytäntö ja prosessit*. SKS Tietolipas 230, Helsinki, 215–235.
- Pöysä, Jyrki. 2015. *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Joensuu.
- Riihimäki, Matti. 2019. *Polkuja maisemaan – maiseman polkuja. Maisemanhoitoalueet kulttuurimaiseman suojelun välineenä*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 478, Turku.
- Rossi, Leena 2015. *Yksilö ja ympäristö. Maalari Frans Lindin (1903–1988) elinikäinen ympäristösuhde muistitiedon ja maisemamaalausten valossa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 405, Turku.
- Ryden, Kent C. 1993. *Mapping the Invisible Landscape*. University of Iowa Press, Iowa City.
- Setten, Gunhild 2005. Who owns the concepts? Notes on the product, practice, property and power of writing. Teoksessa: Peil, Tiina and Jones, Michael (eds.): *Landscape, Law and Justice*. Intitutet for sammenlignende kulturforskning, Oslo, 3–13.
- Setten, Gunhild ja Brown, Katrina Myrvang 2013. Landscape and Social Justice. Teoksessa: Howard, Peter, Thompson, Ian and Waterton, Emma (eds.): *Routledge Companion to Landscape Studies*. Routledge, Lontoo, 243–250.
- Smith, Laurajane 2012. Editorial. *International Journal of Heritage Studies* 18:6, 533–540. <DOI: 10.1080/135272258.2012.720794>
- Soini, Katriina and Aakula, Jyrki 2007. Framing the biodiversity of agricultural landscape: The essence of local conceptions and constructions. *Land Use Policy* 24:2, 311–321. <DOI:10.1016/j.landusepol.2006.03.001>
- Staffans, Aija 2004. *Vaikuttavat asukkaat. Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 29, Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Stephenson, Janet 2010. The Dimensional Landscape Model: Exploring Differences in Expressing and Locating Landscape Qualities. *Landscape Research* 35:3, 299–318. <DOI: 10.1080/01426391003743934>
- Stobbelaar, Derk Jan and Pedrol, Bas 2011. Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge. *Landscape Research* 36: 3, 321–339. <DOI: 10.1080/01426397.2011.564860>
- Syde, Karin Viktoria Lykke 2010. Expert Systems, Local Knowledge and Power in Argyll, Scotland. *Landscape Research* 35: 4, 469–484. <DOI: 10.1080/01426397.2010.486855>
- Tani, Sirpa ja Ameel, Lieven 2015. Parkour ja kaupunkitilan haltuunotto. Julkaisussa: Harinen, Päivi, Liikanen, Veli, Rannikko, Anni & Torvinen, Pasi (toim.): *Liikutukseen asti: Vaihtoehtoliikunta, nuoruus ja erottautumisen mieli*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 303. Likes-tutkimuskeskus, Jyväskylä, 58–64.

- Tani, Sirpa ja Pyyry, Niina 2017. Nuorten hengailu julkisessa kaupunkitilassa. Julkaisussa: Juntunen, Iira ja Ylimys, Susanna (toim.): *Askelmerkkejä löytävään nuorisotyöhön: Nuorisotyötä asemilla, kaduilla ja kauppakeskuksissa*. Aseman lapset, Helsinki, 32–43.
- Tolvanen, Mika ja Laakkonen, Simo 2018. Kohti vedenpinnan alaista humanistista maisemaa: moniaistinen sukellus Itämereen. *Elore* 25:1, 50–73.
- Tweed, Christopher and Sutherland, Margaret 2007. Built Cultural heritage and Sustainable Urban Development. *Landscape and Urban Planning* 83: 1, 62–69.
<DOI: 10.1016/j.landurbanplan.2007.05.008>
- Valkonen, Jarno and Valkonen, Saana 2019. On Local Knowledge. Teoksessa: Eriksen, Thomas Hylland, Valkonen, Sanna and Valkonen, Jarno (eds.): *Knowing from the Indigenous North: Sámi Approaches to History, Politics and Belonging*. Routledge, London, 13–26.
- Vanhan Rauman talousrakennusten kuntoarviointi vuosina 2005-2007*. Vanhan Rauman korjausrakentamiskeskus Tammela, Rauma.
- Vihanninmäki, Vesa 2018. Arkiympäristöjen estetiikka: haaste osallistavalle kaupunkisuunnittelulle. *Yhdyskuntasuunnittelu* 1:56. <<http://www.yss.fi/journal/arkiymparistojen-estetiikka-haaste-osallistavalle-kaupunkisuunnittelulle/>>
- Vuori, Kari-Matti ja Korjonen-Kuusipuro, Kristiina 2018. Kolme kertomusta järviemme tilasta. Vesis-tömuutokset kansalaisten, limnologisten mittausten ja ympäristöhallinnon näkökulmasta. *Alue ja ympäristö* 47:1, 50–61.
- Wahlström, Riitta 1997. Ympäristökasvatus ympäristöherkkyyden näkökulmasta. Julkaisussa: Käpylä, Markku ja Wahlström, Riitta (toim.): *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2*. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Whatmore, Sarah 2002. *Hybrid Geographies. Natures, Cultures, Spaces*. Sage Publications, London.
- Wallin, Antti ja Rosendahl, Suvi 2017. Kerrostalolähiön kulttuurisen muutoksen kartoitus. Teoksessa Häyrynen, Maunu ja Wallin, Antti (toim.): *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Tietolipas 258, SKS, Helsinki, 71–104.
- Wallin, Antti 2019. *Eläkeläisten tila. Kaupunkitilan ja eläkeläisten sosiaalisen toiminnan tarkastelua*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 9, Tampere.
- Whelan, Yvonne 2005. Mapping Meanings in the Cultural Landscape. Teoksessa Ashworth, G.J. and Graham, Brian (ed.): *Senses of Place: Senses of Time*. Routledge, London, 61–73.
- Wylie, John 2007. *Landscape*. Routledge, London.
- Wilenius, Markku 2011. Onko Suomesta edelläkävijäksi? Teoksessa: Harju-Autti, Pekka, Neuvonen, Aleksi ja Hakkarainen, Louna (toim.) *Ympäristötietoisuus. Suomalaiset 2010-lukua tekemässä*. Rakennustieto Oy, Helsinki, 62–75.
- Wylie, John 2007. *Landscape*. Routledge, London.
- Yli-Pelkonen, Vesa and Kohl, Johanna 2005. The Role of Local Ecological Knowledge in Sustainable Urban Planning: Perspectives from Finland. *Sustainability: science, practice, & policy* 1;1, 3–14.
- Åkerman, Maria 2006. *Tiedon tuotannon käytännöt ja ympäristöpoliittinen toimijuus*. Acta Universitatis Tamperensis, 1139, Tampere.

**TURUN
YLIOPISTO**

ISBN 978-951-29-7952-3 (Painettu)
ISBN 978-951-29-7930-1 (Sähköinen)
ISSN 0082-6995 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3205 (Verkkajulkaisu/Online)